

Klostrene og kongerne i Danmarks Middelalder.

Indledning til Kongerne og Klostrene.

Munkelivets idé er urgammel og tilhører ikke den kristne religion alene. Både budister og muhamedanere har deres ordensbevægelser; kendte er den thibetanske budismes lama-klostre og de muhamedanske dervishers ordensliv. Den kristne munkebevægelse har sin oprindelse i oldkirkens dage, da eremitter og kristne filosoffer afsondrede sig fra menneskeverdenens uro og tummel, for at kunne hellige sig en tilværelse i meditation og bøn. Disse hellige eneboere slog sig ned i ørkener og øde bjergegne. Behovet for de nødtørftigste af livets fornødenheder gjorde, at nogle af eremiteme slog sig sammen, for i flok at kunne imødegå de krav af rent praktisk art tilværelsen måtte stille dem overfor.

Fælleslivet blev da efterhånden tillige af åndelig art, men som de gamle eremitter har kristne klosterfolk bestandig haft bøn og stille meditation for øje, uanset hvilke brogede og mangeartede tilskikkelser, verden måtte berede dem.

„Ora et labora“, bed og arbejd, er et motto for klosterfolk, og med aflæggelsen af de tre løfter om evig kyskhed, lydighed og fattigdom vier munke og nonner sig til klosterlivet. Et kristent ordensliv findes for eksempel hos den koptiske kirke, den græsk-ortodokse og den romersk-katolske kirke. Ja, der er endog i nyeste tid opstået noget så særpræget og interessant, som protestantiske klostre.

I Vesteuropa var der allerede tidligt opstået en stærk klosterbevægelse i den gammel-irske kirke, en orientalsk præget kirke, der efterhånden skulle blive helt domineret af sine klostre.

Men medens den irske kirke fik et ret begrænset, geografisk virkefelt, og tillige et begrænset, tidsmæssigt virkefelt, skulle den romerskkatolske kirke i århundreder komme til at tegne hele Vesteuropas kultur. Romerkirkens faste borge, dens sande kulturcentre, blev dens munkevæsens tusinder af store og små klostre.

Det romersk-katolske klostervæsens åndelige fader og fornemste stifter er den hellige Benedict af Nurcia. Fra hans kloster, Monte Cassino (nær Rom), bredte munkebevægelsen sine tanker og idealer ud over verden. Den ene åndelige bølge fulgte efter den anden. Når den første ebbede ud, var den næste forlængst undervejs. Reformstrømninger gik over de allerede eksisterende klostre, nye klostre byggedes, og nye ordener stiftedes. Trods perioder med modgang, dalen og fald, har klosterbevægelsen indtil vor tid bestandig kunnet forny sig og overleve. Protestantismen i 1500-tallets Nordeuropa og den store revolution i Frankrig var ødelæggende for klostrene, men når disse uvejr og storme atter tog af, begyndte klostrene langsomt påny at dukke op, for fredeligt og stilfærdigt atter at erobre de tabte områder for munkevæsenets idé.

Nordens apostel, hedningemissionæren Ansgar, var benedictinermunk fra det frankisk-sachsiske kloster Ny Corvey, og de første danske klostre, hvis grundlæggelseshistorie fortæller sig i det dunkle, var benedictinerklostre. I benedictinerklostrene og i klostre af ordener, som er udgået fra benedictinerne, lever man efter St. Benedicts Munkeregel. Regula, som den slet og ret kaldes, er inddelt i 73 kapitler. Når et klostres munke afholder det daglige konventmøde i klostrets kapitelsal, kaldes det „at holde kapitel“, da mødet altid som et fast

programpunkt har en oplæsning af et kapitel af Regula. Klostrets hverdag er inddelt efter et ganske bestemt skema, en dagsorden eller arbejdsplan. Hos Benedict er døgnet timer fordelt således:

Gudstjeneste – 3½ time

Salmelære - ½ time

Læsning - 4 timer

Arbejde – 6½ time

Søvn – 8 ½ time

Måltider - 1 time

Mange klostre blev meget rige institutioner, men denne rigdom har ikke nødvendigvis behøvet at anfægte munkeløftets fattigdomsbud, da klostrene, ikke mindst da her i Norden, har taget vældige samfundsopgaver op, som middelalderens primitive statsmagt slet ikke har haft kræfter og evner til at bestride. Og her var der god brug for klostrenes midler. Såvel hele ordner, som enkelte klostre, har specialiseret sig i retning af for eksempel socialt arbejde, hospitalsvæsen, undervisning, videnskabelige studier og forskning, visse former for konsulentvirksomhed etc.

Gennem middelalderens århundreder satte klostrene deres stærke præg på samfundsudviklingen, og det må ikke glemmes, at det var såvel på det praktiske som på det åndelige område, at klostrene befordrede den kulturelle udvikling.

Det var i klostrenes skrivestuer datidens bogproduktion fandt sted; særligt birgittinere, karmelitere og dominicanere var lærde skribenter. Benedictinere og cistercienseres abbedier drev tidens ypperste landbrug. Indenfor områderne arkitektur og byggeteknik har klostrene også spillet en uhyre stor rolle, for eksempel regner man almindeligvis med, at cistercienserne har hovedæren for teglbrændingskunstens indførelse i Norden.

De ældste, store mursten benævnes stadig munkesten, og det ældste murskifte, anvendt i Norden, kaldes munkeskifte.

Det er bemærkelsesværdigt, at der i Danmark fandtes lige så mange klostre, som i de øvrige nordiske lande tilsammen! Klosterkulturen må da have spillet en væsentlig større rolle her end i det øvrige Norden,

måske fraregnet Island, hvor de 9 klostre i forhold til befolkningens størrelse var et ganske stort antal, og hvor klostrene fik en meget stor kulturel betydning.

Reformationsrøret i begyndelsen af 1500-tallet blev skriften på væggen for de danske klostre. Mange af tiggerordenernes klostre blev lukket på et tidligt tidspunkt, da reformationen betød, at det økonomiske grundlag for disse klostres eksistens blev revet bort under dem. Derimod formåede en væsentlig del af herreklostrene på landet at hævde deres eksistens endnu i en årrække efter reformationens officielle indførelse i 1536.

Det var og er en offentlig hemmelighed, at en del af reformationsrøret befordredes af en målbevidst godspolitik fra adelens og kongemagtens side.

Det ville dog nok have været stridende mod den almindelige retsopfattelse, dersom man uden videre havde konfiskeret alle herreklostrenes jordegodser. Ingen havde bedre orden på skøder og adkomstbreve end netop herreklostrenes munke, der omhyggeligt sørgede for at lade disse dokumenter tinglyse gang på gang.

I stedet for at skride til konfiskation, valgte man da at lukke af for tilgang af nye nonner og munke. Selv de store herreklostre måtte så før eller siden affolkes, og når der ikke længere fandtes ejere til klostrene og deres jorder, kunne den gamle regel om, at „hvad der ikke tilhører nogen, er kongens,“ træde i kraft.

Der var dog herreklostre, der formåede at holde sig i live meget længe. Da den første lutherske konge, Christian III, i 1559 gik til sine fædre, fandtes endnu op mod en snes fungerende klostre i landet. Efter klostrenes sæcularisering for man ofte ilde frem mod de gamle bygninger. En del byklostre fortsatte som sociale institutioner, af en væsentlig ringere standard end de gamle klosterhospitaller, og en del af klostrenes kirker blev almindelige menighedskirker. Men adskillige af de store abbedier og andre klostre er i dag styrtet

10 i grus, nogle er helt forsvundet, af andre findes kun fattige rester i form af ruiner og fundamenter tilbage. Af de bevarede klosterbygninger står en del dog tilbage i dag som originale og betydelige arkitektoniske mindesmærker. Blandt de bedst bevarede klosterbygninger kan nævnes augustinerne

store kirke i Vestervig, cistercienserkirkerne i Sorø og Løgum, dominikanerklostrene i Ribe og Århus, johanniterklostret i Odense, helligåndsklostret i Ålborg og karmeliterklostret i Helsingør. Af de henved 140 klostre, der i middelalderen eksisterede i Danmark, befandt de 27 sig i det til Sverige tabte Lunds Stift: Skåne, Halland og Blekinge, 8 af de danske klostre finder vi i Sønderjylland, syd for den nuværende grænse. Der har tillige været danske, eller dansk påvirkede klostre på Rygen, der har stået under Roskilde bispestol. At klostrene er trængt frem til kristenhedens og den kendte verdens yderste grænser, ses af det faktum, at der fandtes klostre i de middelalderlige, grønlandske nordbobygder.

Et spørgsmål, som ofte stilles vedrørende de danske klostre, og som for så vidt er ganske vanskeligt at besvare, er spørgsmålet om klostrenes størrelse. De danske klostre har vel for det meste været ret små efter europæisk målestok, hvis man bedømmer deres størrelse efter antallet af nonner og munke. Men klostrenes kulturelle betydning har været fuldt så stor i Danmark, som i noget andet europæisk land, og klostre som (taget i flæng) Antvorskov, Sorø, Øm, Ringsted, Vitskøl, Voer og Skovkloster m. fl. har hvad jordegods angår hørt til blandt de større klostre i Vesterledet.

Man kan da kun til en vis grad danne sig et begreb om klostrenes størrelse og betydning ud fra antallet af beboere, et tal, der varierer meget fra kloster til kloster.

I Voer Kloster var der på reformationstiden en snes munke foruden abbeden, og i Skovkloster fandtes på et tidspunkt i 1200-tallet kun 11 munke, medens der o. 1480 boede ca. 30 munke i klostret, og henimod reformationstiden talte klostrets husstand 90 personer, nemlig 25 munke, 5 novicer, 10 lægbrødre ell. converser, 10 indgivne

(pensionister) og 40 tjenestefolk. I Øm Kloster må tallene have været noget lignende, hvad de faste indvånere angår, men hertil kommer patienter på klostrets hospital og plejehjem og de 30 disciple på klostrets latinskole.

Mange klostre har dog kun været beboet af 10-12 munke, ja enkelte steder var beboerne så få, at der i nedgangstider kun har boet to-tre nonner eller munke i klostret.

Danske Konger Ordener og klostre

I de følgende er en oversigt over de danske konger i middelalderen og ordenerne, i alfabetisk rækkefølge, behandlet hver for sig, og indenfor hver orden er de enkelte klostre kort beskrevet, ligeledes i alfabetisk orden. Der er dog tillige foretaget en geografisk inddeling, således at klostrene indenfor det nuværende Danmarks grænser er nævnt først i hvert afsnit, dernæst følger klostrene i Sydslesvig og tilsidst klostrene i Lunds Stift, landsdelene Skåne, Halland og Blekinge. På Bornholm, der jo også har hørt til bispesædet i Lund, var der i middelalderen ingen klostre. Endelig behandles i særskilte afsnit Grønland, Færøerne og det danske kolonivælde i Østersøen, der her kaldes Østersøområderne

Danske Konger i Middelalderen:

Danske konger i 1000-tallet

Svend 1. Tveskæg (ca. 986–1014)

Søn af Harald Blåtand.

Gjorde Danmark til stormagt i Nordsøområdet.

Erobrede England i 1013, men døde kort efter i 1014.

Harald 2. (1014–1018)

Søn af Svend Tveskæg.

Regerede kun i Danmark, mens hans bror Knud fik England.

Knud 2. den Store (1018–1035)

Søn af Svend Tveskæg.

Konge af både Danmark, England og Norge → Nordsøimperiet.

En af Danmarks mest magtfulde konger nogensinde.

Hardeknud (1035–1042)

Søn af Knud den Store.

Sidste konge af Nordsøimperiet.

Efter hans død brød riget sammen.

Magnus den Gode (1042–1047)

Konge af Norge og Danmark.

Døde uden arvinger → magten gik til Svend Estridsen.

Svend 2. Estridsen (1047–1074/76)

Nevø af Knud den Store.

Grundlagde Estridsen-slægten, der kom til at sidde på tronen i århundreder.

Styrkede kirken og oprettede biskopper over hele riget.

Harald 3. Hein (1074/76–1080)

Søn af Svend Estridsen.

Relativt fredelig konge, men svag.

Knud 4. den Hellige (1080–1086)

Søn af Svend Estridsen.

Forsøgte at styrke kongemagten og kirken.

Dræbt under et bondeoprør i Odense 1086 → blev senere helgenkåret.

Oluf 1. Hunger (1086–1095)

Bror til Knud den Hellige.

Regerede i en hård tid med misvækst og sult (deraf tilnavnet “Hunger”).

Erik 1. Ejegod (1095–1103)

Bror til Knud den Hellige.

Folkekær konge, from og gavmild.

Drog på pilgrimsfærd til Det Hellige Land og døde på Cypern i 1103.

Danske konger i 1100-tallet

Erik 1. Ejegod (1095–1103)

Søn af Svend Estridsen. From og folkekær, drog på pilgrimsrejse til Det Hellige Land, hvor han døde.

Niels (1104–1134)

Også søn af Svend Estridsen. Lang regeringsperiode, men svækket efter mordet på Knud Lavard (1131). Dræbt efter nederlag i slaget ved Fotevik (1134).

Erik 2. Emune (1134–1137)

Søn af Erik Ejegod. Vandt over Niels og blev konge. Myrdet i Ribe i 1137.

Erik 3. Lam (1137–1146)

Nevø af Erik Emune. Den første danske konge, der abdicerede (trak sig tilbage til et kloster).

Oluf 2. (1146–1157)

Barnebarn af Niels. Valgt til konge, men måtte dele magten med Svend og Knud.

Svend 3. Grathe (1146–1157)

Uægte søn af Erik Emune. Medkonge i en lang borgerkrig. Faldt i slaget ved Grathe Hede (1157).

Knud 5. (1146–1157)

Søn af Magnus den Stærke (Knud Lavards bror). Delte kongemagten i borgerkrigen. Dræbt ved slaget på Grathe Hede.

Valdemar 1. den Store (1157–1182)

Søn af Knud Lavard. Overlevede borgerkrigen og blev enevældig konge. Samarbejdede med ærkebiskop Absalon og styrkede både kongemagten og rigets organisation.

Knud 6. (1182–1202)

Søn af Valdemar den Store. Førte Danmarks storhedstid videre. Besejrede venderne og gjorde Danmark til dominerende magt i Østersøen.

Danske konger i 1200-tallet

Knud 6. (1182–1202)

Søn af Valdemar den Store. Førte Danmark til stor magt i Østersøen. Under ham blev Nordtyskland og Holsten underlagt.

Valdemar 2. Sejr (1202–1241)

Søn af Valdemar den Store. Kulminationen på Danmarks middelalderlige stormagtstid.

1219: Togtog til Estland (slag ved Lyndanisse → Dannebrog-sagnet).

1223–1226: Fanget af grev Heinrich af Schwerin → Danmarks magt i Nordtyskland brød sammen. Indførte Jyske Lov i 1241.

Erik 4. Plovpenning (1241–1250)

Søn af Valdemar Sejr. Navnet kommer af en særlig skat.

Dræbt i 1250 af sin bror Abel.

Abel (1250–1252)

Broder til Erik Plovpenning. Anklaget for at stå bag mordet på ham.

Dræbt under et togt i Slesvig 1252.

Christoffer 1. (1252–1259)

Yngste søn af Valdemar Sejr.

Konflikter med kirken (ærkebiskop Jakob Erlandsen).

Døde pludseligt, muligvis forgiftet.

Erik 5. Klipping (1259–1286)

Søn af Christoffer 1.

I 1282 måtte han udstede håndfæstningen – Danmarks første (en slags grundlov).

Dræbt i Finderup Lade 1286 (mordet aldrig opklaret).

Erik 6. Menved (1286–1319)

Søn af Erik Klipping. Blev konge som barn, regerede ind i 1300-tallet.

Førte kostbare krige i Nordtyskland og Sverige.

Øgede skatterne → svækkede kongemagten.

Danske konger i 1300-tallet

Erik 6. Menved (1286–1319)

Søn af Erik Klipping. Startede 1300-tallet som konge.

Mange dyre krige i Nordtyskland og Sverige → store skatter.

Ved hans død var Danmark stærkt forgældet.

Christoffer 2. (1320–1326 og 1329–1332)

Bror til Erik Menved.

Blev konge på stændernes betingelser (meget svag kongemagt).

Mistede gradvist hele riget til pantsættelser pga. gæld.

Da han døde i 1332, blev Danmark i praksis uden konge (1332–1340).

Interregnum (1332–1340)

Ingen konge – landet styret af holstenske grever og andre pantsættere.

Valdemar 4. Atterdag (1340–1375)

Søn af Christoffer 2.

Genopbyggede Danmark stykke for stykke (deraf navnet Atterdag = “en ny dag”).

1360: Gjenerobrede Skåne.

1361: Erobrede Gotland (slag ved Visby).

Styrkede kongemagten, men skabte også mange fjender.

Oluf 2. (1376–1387)

Søn af Håkon 6. af Norge og Margrete (datter af Valdemar Atterdag).

Valgt som konge af Danmark som barn.

Døde ung i 1387.

Margrete 1. (regerede 1387–1412)

Datter af Valdemar Atterdag.

Valgt til regent efter sønnen Olufs død.

Dygtig politiker, samlede Norden under sin ledelse.

Stod bag Kalmarunionen i 1397, hvor Danmark, Norge og Sverige fik fælles konge (Erik af Pommern).

Danske konger i 1400-tallet

Erik af Pommern (1396–1439)

Adoptivsøn af Margrete 1.

Kronet som konge af Danmark, Norge og Sverige i Kalmarunionen (1397).

Førte langvarige krige mod Holsten/Hanseforbundet → tømte statskassen.

Blev afsat i 1439 og trak sig tilbage til Gotland.

Christoffer af Bayern (1440–1448)

Nevø af Erik af Pommern.

Kronet som konge af Danmark, Norge og Sverige.

Kaldet “folkekær” konge, men døde ung og barnløs i 1448.

Christian 1. (1448–1481)

Første konge af huset Oldenburg, som stadig sidder på tronen i dag (Frederik 10.).

Gift med Dorothea af Brandenburg.

Forsøgte at fastholde Kalmarunionen, men Sverige gjorde oprør.

Grundlagde Københavns Universitet i 1479.

Hans (1481–1513)

Søn af Christian 1.

Valgt som konge i Danmark, senere også i Norge og Sverige.

Ville genskabe Kalmarunionen, men fik store problemer med oprør i Sverige og bondeopstande i Danmark.

Dronning Margrethe I og klostrene

Christian den IV og klostre i DK

Christian 4. (1588–1648) havde en meget aktiv rolle i Danmarks religiøse liv, og det havde også konsekvenser for klostrene.

Efter Reformationen i 1536 blev alle katolske klostre i Danmark opløst.

Klostrenes jorde og bygninger blev overtaget af kronen.

Mange steder blev klostrene brugt som hospitaler, skoler, fattiggårde eller herregårde.

Christian 4.s tid

I Christian 4.s lange regeringstid (1588–1648) var Danmark allerede et protestantisk land – men de gamle klosterbygninger og deres funktioner spillede stadig en rolle:

Hospitals- og fattigvæsen

Flere gamle klostre blev under Christian 4. videreført som hospitaler for fattige og syge.

Fx Helligåndshusene i København og andre byer, der stammede fra middelalderens klostertradition.

Uddannelse

Christian 4. lagde stor vægt på skoler og lærdom.

Nogle tidligere klostre blev brugt til skoler eller latinskoler (fx Odense og Viborg).

Bygninger i ny brug

Mange klostre blev indrettet som adelsgårde eller kongelige slotte (fx Esrum Kloster, Sorø Kloster).

Christian 4. støttede ofte ombygninger eller nyanvendelse af disse bygninger.

Kirkelig kontrol

Han styrkede den lutherske kirke og lod gamle klostertraditioner (som fattighjælp og undervisning) fortsætte i en protestantisk form.

Kloster som institution for munke og nonner var for længst væk, men arven levede videre i de sociale funktioner.

Eksempler

Sorø Kloster → blev til Sorø Akademi (uddannelsesinstitution).

Esrum Kloster → blev brugt som kongelig ladegård.

Graabrødreklostrene (fx Viborg, Odense) → blev hospitaler eller skoler.

Antvorskov Kloster → blev lensmandsgård under kronen.

Munkeordener i Danmark (middelalder)

1. De tidlige klosterordener

Disse kom kort efter kristendommens indførelse i Danmark (ca. år 965).

Benediktinere (ca. 1050 →)

Første store orden i Danmark. Klostre i bl.a. Odense, Ringsted, Esrum.

BENEDICTINERORDENEN

(Det er hævdet, at benedictinernes verdensomspændende munkesamfund ikke egentlig kan kaldes en orden, men i denne sammenhæng vil Benedictinersamfundet, på linie med antonitere, augustinere, cisterciensere o.s.v., alligevel blive betegnet med ordet orden, uden at der i øvrigt her skal tages stilling til, hvilken benævnelse der må anses som den mest korrekte for dette klostersamfund).

Benedictinernes munkesamfund er Romerkirkens første, organiserede klosterbevægelse. Ordenen bliver i året 529 grundlagt af den hellige Benedict af Nursia med oprettelsen af klostret Monte Cassino i nærheden af Rom. Antagelig år 535 udformer St. Benedict munkeregelen, Regula monachorum. Som et enkelt, men typisk eksempel på den ånd, der er nedfældet i dette mesterværk skal her citeres indledningen af sidste kapitel: „Denne regel har vi sammenskrevet på det at det, - når vi overholder denne i klostrene -, må skønnes, at vi munke dog i det mindste er nået til nogen grad af værdig vand, og i hvert fald til begyndelsen af et kristeligt levned!“

Kort efter munkeordenens grundlæggelse stiftes benedictinernes nonneorden af den hellige Scholastica, og Benedicts ideer og tanker går deres sejrsgang ud over hele den vestlige kristenhed. Benedictinerklostrene er herreklostre, som ejer jordegods og lever af dettes afkastning.

Adskillige åndelige strømninger er i tidens løb gået gennem ordenen.

Fra o. 900 til 1100 er det burgundiske kloster Cluny således et vigtigt åndeligt center for benedictinerne. Cluny-congregationen bringer de reformerede og de nyoprettede klostre ind under moderklostrets overhøjhed og organiserer klostrene som abbedier ledet af en abbed, som priorater, hvor abbeden af Cluny er den egentlige klosterforstander, og som celler, små, beskedne og helt afhængige stiftelser.

Nonneklostrenes mandlige administrator, meget ofte en præst, kaldes prior. De enkelte benedictinerklostre står i et vist afhængighedsforhold til stiftsbiskopperne.

Hvornår det første danske benedictiner kloster er oprettet er uvist, men det var benedictinermunke, der som de første missionærer bragte kristendommen til Norden.

I løbet af 1000-tallet får benedictinerne fast fodfæste i Danmark, og igennem middelalderen har ordenen her i landet kunnet råde over i alt 35 klostre.

Klosterforstanderen kaldes som nævnt abbed (af abbas = fader), under ham står prioren og subprioren, dernæst brødrene, de egentlige munke, der ofte er præster. Lægbrødrene eller converserne er også regelbundne brødre, men deres opgaver er i forhold til kormunkenes af mere praktisk art. Endelig er der i benedictinerklostrene forskellige tjenestefolk og indgivne (pensionister).

Inden man som munk aflagde det evige klosterløfte, skulle man som novice gennemgå en prøvetid på i alt 12 måneder. Vejen til præstetiden gik for munkene over de lavere grader subdiacon og diacon.

De egentlige munkes opgaver kunne være mangeartede, et munkelag har ofte kunnet betragtes som et eksperthold, sammensat af folk, der mestrede hver sit fagområde, og meget ofte folk med en højere uddannelse. Men munkenes vigtigste gerning har bestandig været afholdelsen af de mange messer og gudstjenester i klosterkirken, heraf udtrykket „kormunke“.

Før den lutherske reformation for alvor fik magt i Danmark, var en indre reformering begyndt blandt de danske benedictinere, idet en del af deres klostre tilsluttede sig den fra Tyskland udgåede Bursfelder- congregation, der i løbet af 1400-tallet - og i begyndelsen af 1500-årene søgte at reformere benedictinerklostrene henimod en strengere og klarere observans.

Bursfelder-bevægelsen kunne dog ikke nå at redde Moderkirken i Danmark. Også de reformerede klostre måtte, selvom enkelte holdt længe ud, bukke under for den sejrende Lutherdom.

Flere af de danske benedictinerklostre har en oprindelse, der fortæller sig i en dunkel fortid, da der på grund af klostrenes ælde kun findes sparsomme oplysninger om deres tidligste historie.

Alling Kloster

Klostret er antagelig overflyttet fra Vejerslev og oprettet på et tidspunkt mellem 1231 og 1268.

Kong Christoffer I. tillader flytningen og skænker klostret Grønbæk Kirke.-----

I 1535 overlader kronen klostret til biskop Joachim Rønnow, derskal holde bygningerne ved magt. Siden overgår klostret på ny til kronen, men kommer under navnet Allinggård på private hænder i 1661.

I 1536 bliver den sidste abbed, Hans Lauridsen, sognepræst ved klostrets gamle sognekirker, Grønbæk og Svostrup.

Udgravninger foretaget af Nationalmuseet har fremdraget svære fundamenter af rå kamp.

Fundamenterne markerer tydeligt klosteranlæggets grundplan. Ruinen, der i skrivende stund er noget overgroet med buske og krat, er forsynet med en tavle med kort og forklarende tekst.

Dalum Nonnekloster

Monasterium sanctimonialium ordinis St. Benedict!. Klostret er grundlagt o. 1200, da nonnerne fra klostret i Odense overflyttes til Dalum. Klosterkirken er indviet til Vor Frue.

Dalum-klostret kommer i tidens løb til at gennemgå perioder med svære vanskeligheder. F. eks. sker der i 1378 og atter i 1534, under reformationsrøret, voldelige overfald på klostret. I 1379 beboes klostret af 10 nonner foruden priorissen.-----

Ved reformationen overgår klostret til kronen, medens nonnerne bliver boende i deres gamle hjem. Endnu i 1571 bor der fire nonner i Dalum Kloster, og først i 1580 lægges den sidste af benedictiner søstre i graven.

I 1602 er klosterbygningerne blot ruiner, der siden ombygges til herregården Christiansdal, men Dalum Kloster får sit gamle navn igen, da det i 1906 erhverves af den katolske St. Hedvigs Orden og bliver nonnekloster påny.

Klostrets monumentale, røde korskirke er bevaret til vore dage, den er nu som sognekirke adskilt fra Dalum Kloster. Kirken er restaureret i årene 1926-29.

Blandt selve klosterbygningerne er hovedbygningens nordre fløj en middelalderlig murstensbygning, opført i vendisk skifte på et fundament af rå kamp. Der findes bevaret en hvælvet kælder fra det oprindelige kloster, og på kirkens sydmur ses rester af klostrets korsgang.

I kirken findes kalkmalerier fra o. 1500 og desuden et korbuekrucifiks fra begyndelsen af 1300-tallet.

Af den bevarede Dalum Klosters Jordebog fremgår det, at klostret har ejet vidtstrakte jordegodser på Fyn, Langeland, Ærø og Lolland.

Esrom Kloster

Den første efterretning om klostret i Esrom er Svend Grathes privilegiebrev af 1148, der beretter at byen Esrom, forhen krongods, er givet til gudelig brug. Ærkebiskop Eskil har erhvervet godset af kong Erik Lam og skænket det til nytte for munkene.

Omkring midten af 1100-tallet overgår klostret til Cistercienserordenen.

Ingen bygninger eller bygningsrester fra benedictinernes tid synes bevaret i Esrom.

Essenbæk Kloster

Monasterium St. Laurentii ordinis St. Benedict!. I middelalderhåndskriftet Essenbæk-årbogen nævnes Stig Hvide som klostrets grundlægger. Klostret er muligvis stiftet i Randers i 1130-erne eller -40-erne og flyttet til Essenbæk o. 1180.-----

Ved reformationen inddrages klostret af kronen, og i 1161 overgår det til privateje. Tidspunktet for bygningernes nedrivning er ukendt.

Ved udgravninger har Nationalmuseet bragt fundamenter af rå kamp samt egepæle for dagen.

To fredede stenøjler i Tøjhushaven i Randers skal, ligesom enkelte inventarsager i Randers Museum, stamme fra Essenbæk Kloster.

Den bevarede Essenbæk-årbog går til år 1323.

Glenstrup Kloster

Monasterium St. Mariæ in Glenstrup ordinis St. Benedicti.

Klostret er oprettet før 1250. Kirken kaldes 1396 for „De tre Marters Kirke“.

Glenstrup Benedictinerkloster nedlægges 1431 til fordel for charteusermunke, der imidlertid allerede i løbet af 1440-eme atter forlader klostret. Benedictinerne forsøger påny at få fodfæste i deres gamle hus, men må vige for birgittinerne i Mariager, som i 1451 overtager Glenstrup.

Klosterkirken med det brede tårn er, i noget ombygget stand, bevaret, men klosterbygningerne er i øvrigt forsvundet.

Klosterstedet på den nuværende præstegårds grund, noget borte fra kirken, er muligvis stedet for charteusernes kloster.

Gudum Nonnekloster

Monasterium Gudum ordinis St. Benedicti.

Klostret er første gang omtalt i 1268, stiftelsesåret er ukendt. Kirke og kloster er antagelig indviet til Vor Frue.

I 1484 flyttes klosterbygningerne nogle hundrede meter.-----

Efter reformationen bliver klostret kronens ejendom, og fra 1537 bliver det bortforlenet. Endnu i 1573 lever der tre nonner i Gudum Kloster.

Et kirketårn skal være forsvundet i 1631, og klosterbygningerne er efterhånden gået til grunde. Tilbage står den murstensbyggede klosterkirke, der muligvis kan have været den ældre Gudum Sognekirke, som nonnerne ved klosterflytningen har fået overladt. Det nuværende kirketårn er opført i 1930.

Klosterbygningerne har ligget på kirkens nordside.

Der er på kirkens loft fundet et sengotisk krucifiks.

Halsted Kloster

Klostret er første gang nævnt i 1305, men er lidt ældre.

Endnu i 1284 er Halsted dog krongods. Klostret, der er indviet til den engelske helgen St. Samson, synes stiftet af Erik Plovpenningss datter Jutta. Halsted Kloster er en datterstiftelse af Ringsted Kloster, klosterforstanderen kaldes længe prior, først fra 1520 abbed.

Klosterkirken er en oprindelig landsbykirke.

I 1510 plyndres klostret af Lybækkerne.-----

Klostret bliver inddraget som kongeligt len i 1538, men endnu omkring midten af 1540-erne bor der munke i Halsted.

1720 er Halsted Kloster hovedsæde i baroniet Juellinge. Kirken, der har udgjort klosteranlæggets nordfløj er bevaret.

Den er som nævnt ældre end klostret, men bærer spor af ombygninger i gotisk stil, som er udført af benedictinerne.

Af de øvrige bygningsværker fra middelalderen er kun bevaret en hegnsmur med køreport.

Hundslund Nonnekloster (Dronninglund)

Beatæ Mariæ virginis monasterium monialum ordinis St. Benedicti.

Klostret, som er nævnt første gang i 1268, synes stiftet o. 1250. Kirken menes viet til St. Clemens.--

Efter at det har døjet ondt under Grevens Fejde, overtages klostret af kronen. Nonnerne bliver boende, og endnu i 1581 lever to af dem. Dette år overtager H. J. Lindenow klostret, som han lader ombygge. Navnet Dronninglund stammer fra en periode, hvor stedet ejes af dronning Charlotte Amalie (1690-1714).

Af de nuværende bygninger i Dronninglund Slot stammer kirken fra klostertiden, tilligemed partier af bygningskompleksets søndre og østre fløj. I kirken findes bevarede kalkmalerier.

Klostret på Kalvø

Uvist hvornår stiftes klostret på den lille ø Kalvø i Skanderborg Sø.

Klostret nævnes først, da det i 1169 overgår til Cistercienserordenen.

På dette tidspunkt er der kun to munke på Kalvø; måske er der ikke tale om et egentligt kloster, men kun om et afhængigt munkebo, en „cella“. Det er dog muligt, at Kalvø sammen med Ring Nonneklosterkan have udgjort et dobbeltkloster. I 1172 ophører Kalvøklostret helt at fungere, da cistercienserne forlader øen.

Intet spor af bygninger er i dag synlige i den lille øs tætte grønsvær.

Klostret i Næstved

Monasterium St. Petri de Næstved.

Herremanden Peder Bodilsen, hans mor og tre brødre stifter 1135 benedictinernes kloster i Næstved. Klosterkirken indvies til St. Peder.

Allerede o. 1200 flyttes klostret til et nyt sted udenfor byen, hvor Skovkloster (Herlufsholm) opføres.

Alle Næstvedklostrets bygninger er forsvundet.

St. Knuds Kloster i Odense

Klostret er stiftet i foråret 1096 af kong Erik Ejegod. Dets første beboere er 12 munke fra det engelske kloster Eversham.

Til at begynde med er St. Knuds Kloster et filialkloster.

Klosterforstanderen kaldes prior, selv efter at klostret har fået en mere selvstændig stilling, idet klostrets konvent fra 1139 udgør det fynske bispedømmes domkapitel, og Odense-bispen betragtes da som titulær abbed.-----

St. Knuds Kloster klarer sig længe efter reformationen under ledelse af prior Chr. Poulsen; det ophæves så sent som 1571, da klostret af kronen bliver forlenet bort. Jordegodset bliver senere et kongeligt ryttergods.

Nogle af klosterbygningerne bliver nedrevet og ombygget i 1634 og 1755- Endnu står fire af klostrets huse tilbage, hvoraf de tre dog er stærkt restaurerede efter en brand i 1913. I klostret er bl. a. indrettet bibliotek.

Den treskibede klosterkirke, St. Knuds Domkirke, anses for at være landets smukkeste og mest stilrene, gotiske kirkebygning.

Det høje kirketårn er bygget efter reformationen.

Blandt det bevarede, middelalderlige inventar bør, selvom den oprindeligt ikke er bestemt for St. Knuds Kirke, først og fremmest nævnes Claus Bergs berømte altertavle med over 300 udskårne figurer.

Dette skønne og vidtløftige kunsværk var først, i 1521, opstillet i Odense Gråbrødreklosters kirke i det gravkor kong Hans her havde ladet indrette for sin familie. Sammen med de kongelige grave blev altertavlen siden overflyttet til St. Knud, og gråbrødrenes kirke nedbrudt.

I domkirkens krypt, der er stærkt restaureret, findes to romanske helgenskrin med relikvierne af Sankt Knud og — muligvis — den engelske helgen Sankt Alban.

Kirkens kongelige grave rummer i øvrigt støvet af kong Hans, dennes dronning Christine, sønnerne Frans og Christiern II, Christierns dronning Elisabeth og deres søn Hans. Desuden kan nævnes endnu én, på sin vis fyrstelig person, som er gravlagt i domkirken, uvist hvor, nemlig Christian IV.s kone, Kirstine Munk.

To rækker sengotiske korstole er bevaret, samt en klokke fra o. 1300. Syd for klostrets hovedfløj er anlagt en smuk urtegård, der viser et repræsentativt udsnit af planter, som i middelalderen dyrkedes i klosterhaverne.

Der skal ikke her gøres nærmere rede for St. Knuds Domkirkes

bevægede historie, begivenheders og personers tal i denne historie er legio.

Der er på hverdage adgang til St. Knuds Kirke til følgende tider: i. april - 30. september kl. 10-17.
1. oktober - 31. marts kl. 10-16.

Nonneklostret i Odense

Klostret er stiftet ud fra St. Knuds Kloster, dets grundlæggelse sker før 1182.

Kun en kort tid består klostret i Odense, allerede inden år 1201 overflyttes det til Dalum syd for Odense.

Enkelte, svage bygningsspor af mur- og kampesten er tilligemed middelalderlige grave fundet på klostrets sted, „Nonnebakken“, syd for Odense Å.

Nonneklostret i Randers

Omkring midten af 1100-tallet nævnes Vor Frue Kloster i Randers. Klostret kan muligvis sammen med Essenbæk Kloster have dannet et oprindeligt dobbeltkloster.-----

Da klostret ophæves, allerede i 1428, bliver dets kirke sognekirke, men nedrives allerede i 1529, tårnet dog først i 1795.

Klostrets sted er nordøst for Rådhusstrøget, et stykke indenfor den gamle Nørreport.

Alle klostrets bygninger er nu forsvundet.

Nonneklostret i Ribe

Monasterium monialium St. Nicolai extra muros Ripenses ordinis St. Benedicti.

Klostret er grundlagt i 1170. Nonnerne er antagelig ført til Ribe fra Seem Dobbeltkloster.

Klosterkirken har tillige været benyttet som sognekirke.-----

I 1532 lægges klostret under Riberhus, men endnu i begyndelsen af 1560-erne bor der nonner i klostret.

I dag er alle bygninger forsvundet. Der er i 1900 gjort fund af klosterkirkens fundamenter, der viser, at kirken har haft apsis.

Klostrets sted er udenfor bygrænsen, øst for Ribe Å, hvor banegården nu ligger.

Ring Nonnekloster

Monasterium in Rynd, ordinis St. Benedicti.

Klostret nævnes første gang i 1203, men må skønnes at være noget ældre. Ring Kloster kan muligvis sammen med klostret på Kalvø have udgjort et oprindeligt dobbeltkloster. Nonneklostret hærages af en brand kort før 1430, i prior Jens Kannes tid.-----

I 1532 bortforlenes klostret, og o. 1571 lægges det under Skanderborg Slot. Bygningerne forfalder og bliver nedbrudt, i 1650 er der kun ruiner tilbage.

På den nuværende Ring Kloster-gårds grund er fundet såvel granitkvadre som røde munkesten og andre bygningsdetaljer samt middelalderlige grave. Enkelte bygningsdele, bl. a. en romansk tympanon, er anvendt i gårdens murværk.

Ring Klosterkirkes store højaltertavle, en højgotisk fløj altert avle med mange, udskårne figurer, findes i dag i Østbirk Kirke.

Klostret i Ringsted

Klostret er formentlig stiftet af kong Erik Emune o. 1134.

Pave Innocens II. skænker i 1138 klostret visse privilegier.

Klostrets første beboere er munke fra St. Knuds Kloster i Odense.

Det synes i begyndelsen at have været et priorat, men i 1148 får klostret bekræftelse på, at klosterforstanderen, hr. Johannes, må føre abbedtitlen. Den officielle bekræftelse på klostret som fuldt fungerende abbedi gives kort efter 1170 i et gavebrev, udstedt af biskop Absalon. Fra samme år er kirke og kloster indviet til Hellig Knud Hertug (Lavard); den dræbte hertug er i 1131 blevet begravet foran klosterkirkens højalter. Kirken bliver herefter gravkirke for Valdemar den Stores slægt.

I kirken findes begravet 21 fyrstelige personer. Blandt disse kan nævnes Valdemar den Store, hans dronning Sophia, Knud IV. („den “), Valdemar Sejv og hans to dronninger, Dagmar og Berengaria. Erik Plovpenning, Erik Menved og dronning Ingeborg. Også klostrets sidste abbed har fået sit fornemme gravminde i klosterkirken.

Efter reformationen fortsætter Ringsted Kloster som fungerende abbedi. Skønt klostret efterhånden går over til hovedsageligt at være et kongeligt regnskabslén, kaldes klosterforstanderen endnu abbed så sent som i 1586.

Efter at de gamle klosterbygninger har gennemgået flere ombygninger går de til grunde, da Ringsted hærges af en storbrand i 1806. På de forsvundne klosterbygningers sted har man ved udgravninger i dette århundrede fundet rester af adskillige huse.

Men er klostret end forsvundet, består dog den prægtige St. Bents Klosterkirke - velbevaret - den dag i dag.

Den treskibede kirke er et af vore smukkeste og mest monumentale teglbygningsværker fra middelalderen. Klosterkirken er i årene 1900 -1908 gennemgribende restaureret ved arkitekt H. B. Storck.

I kirken findes talrige kalkmalerier, og i det ene af kirkens kapeller findes indrettet et kirkemuseum, der rummer en interessant samling af fund og inventarstykker, der belyser klosterkirkens langvarige historie. I kirken er bevaret udskårne korstole fra o. 1420. Kirken er åben for besøgende på alle hverdage fra kl. 10-11.30, gratis, samt i tiden maj-oktober kl. 13-17, mod entré.

Vor Frue Nonnekloster i Roskilde

Provst Isak i Roskilde stifter af sit arvegods Vor Frue Kloster o. 1158. Nonnerne får overladt Vor Frue Sognekirke. Sandsynligheden taler for, at klostret har tilhørt Benedictinerordenen, men dette er dog ikke helt sikkert. I løbet af 1170-erne reformeres klostret og overgår til Cistercienserordenen.-----

Den treskibede klosterkirke er bevaret, oprindeligt er den sikkert identisk med den kirke, om af biskop Svend Normand (1070-1088). De rester af klosterbygninger, der lejlighedsvis er fremdraget på klostrets sted, stammer givetvis fra cisterciensernes tid.

Sebber Nonnekloster

Klostret findes første gang nævnt i 1268, men må være væsentligt ældre. Det er ikke helt klart om klostret i virkeligheden har tilhørt Benedictinerordenen eller - muligvis - Augustinerordenen.-----

Efter reformationen overtager kronen Sebber Kloster. Kirken bliver sognekirke, og på selve klostret residerer kronens lensmand en tid.

Medens klosterbygningerne alle er forsvundne, står kirken velbevaret tilbage, stadigvæk i brug som sognekirke.

Seem Dobbeltkloster

Klostret, der var indviet til Vor Frue, synes, uvist hvornår, grundlagt fra Ribe Bispestol. Klostret er oprindeligt et dobbeltkloster, men i 1170 overflyttes nonnerne til Ribe, medens cisterciensere fra Herrevad

Kloster overtager Seem. Cisterciensermunkene flytter i 1173 klostret til Løgum.

Alle Seem Klosters bygninger er forsvundet. Klostrets sted er muligvis på den nuværende Munkegårds grund ved Munkesø.

Skovkloster (Herlufsholm)

Monasterium St. Petri juxta Næstved.

Skovkloster er overflyttet fra Næstved til dets sted på bredden af Susåen, på denne vis grundlægges klostret o. 1200. Skovkloster bliver et af landets største abbedier, hvis jordtilliggende kommer til at omfatte henved 440 landejendomme!-----

I abbed Christoffer Hansens tid sæculariseres Skovkloster, og i 1537 bortforlenes det til biskop Ove død bliver abbed Christoffer tillige kongelig lensmand til sin død i 1559. Samme år lægges klostret under Vordingborg Slot. De tilbageværende munke overføres til Sorø - og Antvorskov Klostre.

I 1560 mageskifter rigsadmiral Herluf Trolle sig til Skovkloster.

I stedet får kongen Hillerødsholm (Frederiksborg), og i 1565 opretter admiralen Herlufsholm lærde skole, der jo stadig er ved magt.

Ved Herlufsholm er Skovklosters kirke bevaret, den er en énskibet korskirke, hovedsagelig opført af tegl og flere gange ombygget. Efter en storbrand 3. påskenat 1261 istandsættes kirken og forsynes med hvælvinger.

Af klosterbygningerne er østfløjens underetage fra o. 1250 med hvælvet korsgang bevaret, de øvrige bygninger er fuldstændigt ombyggede.

I klosterkirken er en del middelalderligt inventar bevaret: Munkekorstole, et stort trækors, en sengotisk alterbordsforside, klokker og et tidligt gotisk krucifiks udført i elfenben og hvalrostand. En samling dokumenter udgør tilligemed fire større håndskrifter et stort og velbevaret materiale til belysning af Skovklosters historie.

Klosterkirken ejer rige gravminder (fra tiden lige efter reformationen) for slægterne Trolle og Gøye, desuden renaissancerustninger, som har tilhørt Herluf Trolle og dennes bror.

Klostret i Sorø

Klostret er stiftet i årene 1242-45 af Skjalm Hvides sønner.

Den første klosterforstander indsættes af biskop Asser af Roskilde o. 1142. De tre første forstandere fører priortitlen.

Klostret trives ikke godt, og benedictinerne forlader atter stedet.

I 1162 stifter biskop Absalon Sorø Cistercienserkloster. Benedictinerklostret og dets lille stenkirke er helt forsvundet.

Stubber Nonnekloster

Clastrum Stubbetorp. Klostret omtales første gang i 1268, men er grundlagt længe før, måske o. 1150.-----

I Grevefejdens dage udsættes klostret for gentagne overfald og plyndringer, og efter reformationen overtager kronen klostret. Da det i 1547 bliver solgt til Iver Juel, bor der endnu 12 nonner i klostret. Iver Juel sætter det forfaldne kloster i stand, men i 1700-tallet går det påny i forfald, for omkring 1850 at blive forladt af alle beboere.

Betydelige dele af klostrets vestfløj er bevaret som en malerisk ruin.

I ruinen findes en sal med søjlebårne hvælvinger.

Ved udgravninger, som Nationalmuseet har udført i 1920-erne, er der gjort fund af fundamenter af andre bygninger tillige med nogle middelalderlige grave.

Veng Kloster

Tidspunktet for klostrets grundlæggelse er ukendt, men allerede i 1160 er klostret gammelt og i forfald. Klosterkirken viser, at klostret må have været i funktion allerede i begyndelsen af 1100-tallet.

I 1165 overtages Veng Kloster - og reformeres - af cistercienserne. Da disse få år senere flytter klostret, kommer kirken til at tjene som sognekirke.

Alle klosterbygninger er forsvundet, men den ejendommelige, korsformede kirke er bevaret som Danmarks ældste klosterkirke! Det oprindelige, vestvendte kirketårn er nedrevet, muligvis af cistercienserne, hvis regel forbyder tårne på ordenens kirker.

Det nuværende tårn er opført over kirkens søndre korsarm senere i løbet af middelalderen. Kirken er bygget af frådsten (kildekalk).

Under koret findes en lille krypt, og i nordre korsarms andet stokværk et større rum, hvis indgang, en vindeltrappe, nu er tilmuret.

Vejerslev Kloster

Klostret er antagelig stiftet i løbet af 11 oo-tallet; det nævnes som fuldt etableret i 1203, da klostret styres af abbed Ingemar. Klostret formodes overflyttet til Alling o. 1250.

Alle klosterbygninger er nu forsvundet, medens klosterkirken er bevaret omend i en noget ændret skikkelse.

Størsteparten af bygningen består dog af den originale, gamle klosterkirke, opført af al og tilhugget kamp.

Kirketårnet stammer fra 1875.

Vissing Nonnekloster

Klostret nævnes første gang i 1203, men må være grundlagt længe før. Det har muligvis sammen med Voer Kloster udgjort et oprindeligt dobbeltkloster. -

Under Valdemarssønnernes fejder døjer klostret meget ondt, bl. a. afbrændes nogle af dets bygninger af hertug Abels tyske ryttere.

Måske er dette begyndelsen til klostrets undergang. Det går i forfald og nedlægges helt kort før 1450. Dets ejendomme tilfalder Voer Kloster.

På klostrets sted ligger i dag en landbrugsejendom, som stadig bærer klostrets navn. En mindre udgravning, som Nationalmuseet har foretaget i 1915, har bragt kampestensfundamenter, munkesten i munkeskifte og enkelte grave for dagen, ligesom man har fundet klostrets teglovn.

Voer Kloster

Oratorium.

Klostret er muligvis oprettet o. 1150. Det har oprindeligt tilhørt Cluniascenserkongregationen, men reformeres i 1486, da det tilslutter sig den tyske Bursfelderkongregation.

Klostret har ejet store godsområder i Midt- og Nordjylland.

I 1542 bortforlenes klostret, og i 1552 overføres de sidste munke fra Voer til Øm Kloster. Under kronens styrelse forfalder klosterbygningerne, og i 1568 lægges klostret øde.

Alle bygninger er nu forsvundet, men der er i årenes løb gjort en del fund på klostrets sted under ejendommen Kloster Mølle.

En staldbygning er opført over klosterkirkens fundamenter, men adskillige bygningsdetaljer er bevaret. I møllens have er gjort fund af en teglovn og talrige grave. Kanal- og dæmningsanlæg omkring Kloster Mølle er i sin første begyndelse givetvis skabt af de Voer munke.

Ejsing Kirke (Ginding Herred) og Dronningborg slot har i 1560 fået altertavler fra Voer Klosters kirke.

Ø Nonnekloster (Oxholm)

Monasterium Beatæ Mariæ virginis de insula ordinis St. Benedicti. Klostret er stiftet o. 1175 af biskop Tyge af Børglum på grundlag af bispens fædrenegods. Medens klostret er viet til Vor Frue, er kirken muligvis indviet til St. Nicolaus.-----

Under reformationen overgår klostret til kronen. I 1573 overtages det af Frants Banner, efter hvis hustru, Anne Oxe, klostret får sit nye navn Oxholm.

Klosterkirken er velbevaret, og af klosterbygningerne står endnu syd- og vestfløjen.

Af det middelalderlige inventar er bevaret en sengotisk fløjaltertavle, et par sengotiske alterstager, et røgelseskar o. a.

På Nationalmuseet opbevares en klokke fra 1513.

Ørslev Nonnekloster

Klostret omtales første gang i 1275, og på dette tidspunkt er klostret fuldt etableret, grundlæggelsen har antagelig fundet sted i 11 oo-tallets sidste halvdel.-----

Ved reformationen overtages klostret af kronen, og fra 1585 overgår det til privateje. Endnu i 1571 bor der nonner i klostret.

Den sidste nonne, Mette Mogensdatter, død 1595, bliver ved klostrets salg forlenet med to gårde og et bol i Søby, Kopperup Sogn.

Både kirke og klosterbygninger er bevaret. De sidste er dog i 1700- tallet af general Johan Rantzau ombygget som herregård i barokstil.

Ikke desto mindre er en stor del af murværket middelalderligt. Der er foretaget restaureringer af bygningerne i 1930-erne.

Et minde fra tiden efter reformationen er et epitafium i klosterkirken over den færøske søhane Mogens Heinesen, som i 1589 henrettedes i København, men året efter højtideligt rehabiliteredes og bisattes fra Ørslev Klosterkirke.

Nonneklostret i Ålborg

Klostret, som er viet til Vor Frue, er formentlig grundlagt fra Viborg Bispestol i den første trediedel af det tolvte århundrede.

Klostret har været af samme orden som Sebbes Kloster. Der er altså en mulighed for, at det ikke har tilhørt benedictinerordenen, selvom dette synes mest sandsynligt.-----

Så tidligt som i 1527 overgår klostret til kronen. I tidens løb er klosterbygningerne forsvundet, og i 1877 bliver den da meget brøstfældige kirke nedrevet. I den nybyggede Vor Frue Kirke, der er opført på klosterkirkens grund, findes indført flere bygningsdetaljer fra den ældre kirke, bl. a. en smuk kvaderstensportal med udhuggede figurer.

SYDSLESVIG

St. Michaels Dobbeltkloster i Slesvig

Klostret er muligvis grundlagt o. 1050 og er hermed det ældste danske kloster.

Det ophører som dobbeltkloster o. 1200, idet biskop Valdemar efter en skandale omkring klostret flytter en del af munkene til Guldholm, der gøres til et cistercienserabbedi.

Nonnerne har antagelig beboet Michaelsklostret endnu en tid, indtil også de overflyttes til et nyt sted.

Alle bygninger er nu tilintetgjort og forsvundet. Klosterkirken styrtede sammen under restaureringsarbejde i 1870.

I den nuværende St. Mikkelsskirke findes enkelte bygningsdetaljer fra den gamle klosterkirke. Et par søjlekapitæler fra klostret findes på Gottorp Slot.

Nonneklostret i Slesvig

Monasterium monialum prope et extra muros civitatis Slesvig.

Klostret, der er viet til Johannes Døberen, nævnes første gang i 1251.

Nonnerne er overflyttet fra Slesvigs St. Michaelskloster.-----

Efter reformationen fortsætter klostret, ene af alle i Danmark, som en klosterstiftelse, helt ind i det tyvende århundrede, hvorfor det næppe kan siges at være nedlagt.

Efter religionsskiftet er det adelige jomfruer, som optages i klostret, og klosterlivet går videre under protestantiske former.

Såvel klosterkirken, der nu er garnisonskirke, som klosterbygningerne er vel bevarede.

LUNDS STIFT

Bosjö Nonnekloster

I Ringsjöen, Malmøhus Len.

Klostret, der er viet til Vor Frue og St. Nicolaus af Myra, skal være grundlagt o. 1180 af en vis Thord.-----

Under Grevens Fejde fares der ilde frem mod klostret, ved reformationen overtages det af kronen, og i 1560 overgår det til privateje.

Dele af klostrets øst- og sydfløj i de nuværende bygninger er middelalderlige tillige med den bevarede kirke.

I klosterkirken findes en statelig sengotisk højaltertavle med Golgatha-motiv.

Börringe Nonnekoster

Clastrum sanctimonialium S. Marie

Malmøhus Len.

Klostret er formodentlig grundlagt på et tidspunkt mellem ca. 1150 og 1231, da det omtales i kong Valdemars Jordebog. Af klostret og dets kirke er intet tilbage over jorden.

Den nuværende hovedbygning på Börringe stammer fra 1600-tallet.

Allehelgens Kloster i Lund

Monasterium omnium sanctorum prope muros Lundenses.

Klostret er stiftet før 1089, °g abbeden er fra 1205 overhoved for alle benedictinernes klostre i Danmark.-----

I 1537 ophører gudstjenesten i klostret, bygningerne forfalder, og o. 1700 er de alle forsvundet.

Gennem udgravninger har man påvist bygningsrester af det forsvundne kloster, og man har kunnet konstatere, at kirken har haft tredelt skib og krypt. Et anlæg omgiver bygningsresterne på klostrets sted nær Lunds Universitetsbibliotek.

I universitetets historiske museum findes en samling fund, især bygningsdetaljer fra klostret

St. Peders Nonnekloster i Lund

Monasterium Ste. Marie et St. Petri Lundis.

Klostret er grundlagt kort efter 1145 af ærkebiskop Eskil.-----

På nær et ganske lille bygningsparti er klosterbygningerne alle forsvundet, medens den fornemme klosterkirke endnu er intakt.

Kirken er en gotisk teglstenskirke med høje hvælvinger. Det bevarede stykke af klostret er overbygget med et tårn. I klosterkirken er bevaret et alterskab fra o. 1500.

Benedictinerordenen og de danske Konger

Forholdet mellem Benediktinerordenen og de danske konger

Tidlig middelalder (900–1100)

Kongerne brugte benediktinerne som missionsmænd og lærde rådgivere.

De første danske bispedømmer blev grundlagt med benediktinsk støtte.

Klostrene fungerede som centre for kongelig administration, uddannelse og bogproduktion.

Valdemar-tiden (1157–1241)

Under Valdemar den Store og Valdemar Sejrs blev flere klostre støttet med jord og privilegier. Benediktinerklostrene blev vigtige i kongemagtens legitimering — særligt gennem helgenkulten omkring Knud den Hellige i Odense.

Kongerne fremhævede sig selv som arvinger til helgenkongen.

Odense Kloster blev et kongeligt gravsted og pilgrimscenter.

Senmiddelalderen (1300–1500)

Benediktinerne fortsatte som en kulturel og religiøs elite med støtte fra adelen og kongerne.

Flere kongelige døtre og enker gik i benediktiner-nonneklostre.

Dog blev deres indflydelse gradvist mindre i takt med cisterciensernes og tiggermunkenes fremmarch.

Reformationen (1536)

Under Christian III blev alle klostre opløst, og deres ejendom overtaget af kronen.

Mange tidligere benediktinerklostre blev til kronens slotte eller herregårde — f.eks. Sankt Knuds Kloster i Odense, som blev domkapitel.

Betydning for dansk kultur og kongemagt

Benediktinerne bragte latin, bogkultur og uddannelse til Danmark.

De opbyggede biblioteker og skoler, hvor præster og embedsmænd blev uddannet.

Kongerne så dem som nyttige allierede i statens og kirkens opbygning.

Helgenkulten omkring Knud den Hellige blev en vigtig kongelig propagandafigur for kristen kongemagt.

Cisterciensere (fra 1144 →)

Streng gren af benediktinerne, kendt for landbrug. Klostre: Sorø, Esrum, Løgumkloster, Øm.

I lighed med Charteuserordenen har Cistercienserordenen sit udspring hos benediktinerne.

Cistercienserordenen er grundlagt af den gamle abbed Robert af Champagne med klostret Cîteaux (Cistercium).

Abbed Robert, der sammen med en skare trofaste munke to gange er brudt op fra sit forrige kloster for at stifte et nyt, grundlægger i 1098 Cîteaux i en øde floddal i nærheden af byen Dijon i hertugdømmet Burgund.

Robert og hans munke har stedse søgt et renere og mere nøjsomt klosterliv, og de er gamle folk, da de stifter Cîteaux, hvorfor det nye kloster fører en relativt hensygnende tilværelse, indtil i 1112 den unge riddersøn Bernhard med 30 fæller og frænder søger optagelse i klostret. Fra dette år blomstrer Cîteaux op, og fra klostret udgår de mægtige, åndelige strømninger, der skal komme til at påvirke

Cistercienser. Ordensdragten er hvidgrå, gjort af ufarvet uld, derover bæres et sort scapular.

Dragten kan også være rent hvid, f. eks. til gudstjenestebrug. Se tillige slutvignetten til dette afsnit.

Lægbrødrenes dragter gråbrun

hele Vesteuropas kirkeliv. I årene 1112-15 grundlægges fire klostre, der sammen med moderklostret bliver den nye ordens hovedklostre, hvorfra 5 linjer eller stammer udgår. Bernhard selv bliver abbed i Clairvaux.

Ordenens konstitution, Charta caritatis, stadfæstes af pave Calixtus II i 1119.

Der påbydes alle ordenens klostre ensartethed i klædedragt, spiseregler, hustugt, sæd og skik, gudstjeneste, arkitektur m. v.

Ordenen besidder en højt udviklet og effektiv organisation.

Den højeste myndighed er det årlige generalkapitel i Citeaux, en forsamling af samtlige ordenens abbeder.

Generalkapitlet repræsenteres til daglig af abbeden af Citeaux, som kontrolleres af de fire øvrige hovedklostres abbeder.

Moderklostrenes abbeder, abbedfædrene kaldet, har visitationsret og -pligt overfor datterstiftelserne. Den enkelte klosterforstander benævnes abbed, han vælges af konventet, munkenes forsamling. Efter abbeden kommer prioren og klostrets øvrige embedsmænd. Særlig vægt har de ældste munkes ord i konventet.

Foruden kormunkene har hvert kloster et antal lægbrødre, der forestår praktiske opgaver i klostret, f. eks. husholdningen. Leder af lægbrødrene er kældermeesteren eller celleraren. Lægbrødrenes tilstedeværelse i klostret forhindrer dog på ingen måde, at kormunkene tillige giver sig af med manuelt arbejde.

Også cistercienserne har indgivne i deres klostre, og ordenen har tillige læge medlemmer udenfor klostrene, de såkaldte „familiares“.

Cistercienserne skal nøje efterleve St. Benedicts Regel og iagttage silentium.

Al pragt og overdreven kunstudfoldelse er bandlyst i cisterciensernes klostre.

Da Cistercienserordenen er en typisk jordbrugsorden, hviler klostrenes økonomi hovedsagelig på landbruget. De store herreklostre ejede vidtstrakte jorder, men cistercienserne gav sig tillige af med andre grene af erhvervslivet.

Håndværk, industri, fiskeri, minedrift og handel hører til de betydeligste blandt klostrenes sekundære indtægtsmuligheder.

En stor del af indtægterne er ofte anvendt til at løse opgaver af samfundsmæssig art på det sociale, det videnskabelige og det undervisningsmæssige område.

Ordenen er udstyret med vigtige pavelige privilegier, og de enkelte klostre er unddraget stiftsbiskoppens overhøjhed, de er udelukkende ansvarlige overfor abbedfædrene og generalkapitlet. Ordenen selv står direkte under pavestolen.

Parallelt med munkeordenen opstår en cistercienserindeorden, hvis første kloster stiftes i 1125.

I Danmark indføres ordenen af ærkebiskop Eskil, der er en personlig ven af St. Bernhard af Clairvaux. Ærkebiskoppen bliver selv, efter sin resignation, almindelig munk i Clairvaux, hvor han ligger begravet i klosterkirken.

Det første danske cistercienserkloster er Herrevad i Skåne, der grundlægges i 1144 med munke fra Citeaux. I 1153 reformeres det tidligere benedictinerkloster i Esrom med cisterciensere fra Clairvaux.

Esrom bliver cisterciensernes åndelige kraftcenter i Danmark, hvorfra et ret stort antal nye abbedier bliver stiftet.

Efterhånden som ordenen udbredes, (den når et tal på o. 2000 klostre!), oprettes provinser.

Provinsen Dacia omfatter hele Norden.

Norge får 4, Sverige 12 og Danmark 13 cistercienserklostre.

De store cistercienserabbedier klarer sig en lang årrække efter reformationen, indtil deres beboere uddør, og deres ejendom går over på verdslige hænder.

I middelalderens Danmark skulle Cistercienserordenen blive den betydeligste af klosterordenene, og den får en væsentlig indflydelse på hele udviklingen i samfundet i de århundreder St. Bernhards sønner får lov at virke i landet.

Esrom Kloster

Det tidligere benedictinerkloster Esrom reformeres o. 1153 og overgår til Cistercienserordenen. Det første cisterciensermunkelag, indkaldt af ærkebiskop Eskil, kommer direkte fra Clairvaux. Esrom

Kloster bliver på en vis måde Cistercienserordenens åndelige center i Danmark, idet der ud fra Esrom stiftes 11 nye klostre i Danmark og de vendiske lande.

Esrom Kloster fungerer endnu en årrække efter reformationen. I 1559 er der, foruden abbeden, endnu 11 munke tilbage i klostret.

Munkene bliver da overført til andre klostre, og kronen overtager Esrom.

I de følgende år synes der at have fundet større nedrivninger sted, kun et par af klosterbygningerne bliver tilbage. De istandsættes for at blive anvendt som jagtgård af Frederik II. Det ene - østre - hus bliver nedbrudt i 1880-erne. Tilbage står i dag kun sydfløjen af Esrom Klosters østre gård, et stateligt hus i to stokværk bygget af røde mursten på fundament af rå kamp. I bygningen er der bevaret hvælvede kælderrum.

Udgravninger og undersøgelser, bl. a. i 1927, foretaget af Nationalmuseet, har givet et billede af den store klosterkirkes grundplan.

De fremdragne ruiner er atter tildækket.

Af inventar fra Esrom Klosterkirke findes bevaret i Nationalmuseets samlinger en fornem prælatstol samt en altertavle. Nogle apostelfigurer på prædikestolen i Rislev Kirke skal ligeledes stamme fra Esrom.

Valdemar Atterdags dronning, Hel vig, er begravet i den forsvundne klosterkirkes kor.

Holme Kloster (Brahetrolleborg)

Insula Dei.

Klostret skal ifølge traditionen være stiftet i 1172, det nævnes første gang i 1175. Blandt klostrets vigtigste grundlæggere har antagelig været Valdemar den Store og biskop Simon af Odense.-----

Efter reformationen overtager kronen klostret, og i 1550 er alt klosterliv ophørt i Holme Kloster.

Frederik II. sælger i 1568 klostret til Henrik Rantzau.

En tid hedder Holme Kloster nu Rantzausholm, fra 1672 Brahetrolleborg, da det bliver hovedsæde i det da oprettede baroni.

Holme Kloster er vel nok, trods ombygninger, det bedst bevarede cistercienserabbedi i Norden.

Ombygninger er bl. a. sket i 1568 da to tårne føjes til bygningerne, og anlægget får karakter af et renaissanceherresæde. Klostergården er ikke helt lukket, og korsgangen mangler, men murværket i alle bygninger er i det store og hele middelalderligt. Klosterkirken har gennemgået flere restaureringer.

Kirkens hovedskib er bevaret, medens sideskibe og korsarme er forsvundet.

Af inventar fra klostertiden er bevaret et kors til et krucifiks fra Claus Bergs værksted.

Kristusfiguren er nu at finde i Fjenneslev Kirke på Sjælland, medens tilhørende Maria- og Johannesbilleder er havnet i Tirsted kirke på Lolland. I Holme-kirkens tårnrum findes to romanske og en sengotisk gravsten, den sidste over abbed Tuve.

I kirken er der tillige et sengotisk kalkmaleri med Mariamotiv

Kalvø Kloster

Se under Øm Kloster og endvidere under Benedictinerordenen

Knardrup Kloster

Conventus regalis curiæ.

Dette, det yngste af vore cistercienserklostre, er stiftet i midten af 1320-erne. Efter mordet på kong Erik Clipping konfiskerer kronen Hvideslægtens gård Knardrup, hvorved denne bliver kongsgård.

Christoffer II. skænker cistercienserne kongsgården, og de første munke kommer til Knardrup fra Sorø. Skønt klostret bliver betænkt med rige gaver i form af kongeligt jordegods, kommer det dog i vanskelighederkort efter grundlæggelsen og atter i begyndelsen af 1400- tallet, da det bliver udsat

for farlige overgreb. Sorø-årbogen fortæller, at der i 1343 for anden gang må sendes munke til Knardrup.

Klostret formår dog påny at rette sig efter de vanskelige tider. - - -

I 1539 overdrages klostret til Københavns Universitet, der i 1561 atter afstår det til kronen.

Bygningerne er efterhånden blevet nedbrudt.

Endnu i 1700-tallet findes der bygningsrester. I 1800-tallet opføres den nuværende Knardrupgård på klostrets tomt.

Udgravninger i 1936 og 1940 på klostrets sted har foruden rester

af Hvidernes gamle herresæde bragt ruiner af klostret i form af fundamenter af rå kamp og enkelte murstensskifter for dagen. Man har ud fra disse bygningsrester kunnet danne sig en forestilling om klostret, et meget enkelt og utypisk cistercienseranlæg.

I Nationalmuseets samlinger findes nogle bygningsdetaljer, ligesom enkelte sådanne findes på klostrets sted.

Løgum Kloster

Locus Dei.

Klostret skal være grundlagt i 1173.

Munke udgået fra Herrevad Kloster i Skåne slår sig først ned i det gamle benedictinerkloster Seem nær Ribe, som de har reformeret o. 1170. Initiativtagerne til oprettelsen af et cistercienserkloster i Ribe Stift er biskop Radulf af Ribe (død 1170) og ærkebiskop Eskil samt Herrevads tidligere abbed Stefan, der bliver biskop af Ribe efter Radulf.

Seem-klostret flyttes til Løgum, hvor en handelsflække vokser frem i ly af det store abbedi.-----

Efter den sidste abbeds død i 1448 sæculariseres klostret, idet det bliver overtaget af Frederik II.'s yngre bror, hertug Hans; senere overgår det til hertugen af Gottorp.

Endnu består den smukke, treskibede korskirke, opført af røde munkesten. Kirken er i 1926 restaureret og istandsat ved arkitekt H. Lønborg-Jensen. Foruden klosterkirken består den nordre halvdel af klostrets østfløj med rummene sakristi, bibliotek, kapitelsal, trapperum med fængsel (career), portnercelle og overhælvvet portrum. I andet stokværk findes munkenes sovesal, hvorfra en trappe fører direkte ned i kirken.

I tidens løb er en række nyere huse opført omkring de ærværdige cistercienserbygninger. I 1615 opføres amtsbygningen, kaldet „slottet“, ved siden af kirken, og i nyeste tid er med forbindelse til klostret bygget et såkaldt „refugium^“. Gennem forskellige udgravninger er man kommet til klarhed over klostrets hele grundplan, så sent som i 1957 har man foretaget arkæologiske undersøgelser ved klostret.

Fra Løgum Kloster findes der bevaret en rigdom af middelalderligt inventar.

I Klosterkirken ses et stort relikvieskab og et meget fornemt, tredelt prælatsæde, begge inventarstykker er rigt dekorerede; desuden findes der her et stort krucifiks og en del udskårne alterfigurer fra Claus Bergs værksted (o. 1520). Kirkens nuværende altertavle er middelalderlig, men stammer ikke fra Løgum Kloster. Oprindeligt har altertavlen været opstillet i sognekirken i Jerne i Vestjylland.

Enkelte, værdifulde inventarstykker findes i Nationalmuseets samlinger. Af gravminder findes i klosterkirken, foruden abbedgrave tillige tre Ribe-bispegrave. En del håndskrifter, bl. a. klostrets brevbog og necrologium (dødebog) findes bevaret.

Nonneklostret i Roskilde

Det ældste nonnekloster i Roskilde bliver i forbindelse med begravelsen af biskop Absalons frænke Margrethe i 1177 reformeret efter Cistercienserregelen.

Fra Roskildeklostret grundlægges i 1193 datterklostret Bergen på Rygen.-----

Roskilde cistercienserindekloster fungerer til den sidste nonnes død i 1570, derefter får bygningerne lov at forfalde.

En brand i 1599 beskadiger klosterkirken, som dog siden bliver istandsat, og som stadigvæk består som én af landets ældste og mærkeligste stenkirker. Den er i tidens løb stærkt ombygget.

Udgravninger og undersøgelser har flere gange fundet sted på klostrets tomt og i kirken. Disse arbejder har gjort det muligt at redegøre for klosterkirkens bygningshistorie, og har bragt fundamenter af de øvrige klosterbygninger for dagen.

Seem Kloster

Se under Løgum Kloster og endvidere under Benedictinerordenen.

Nonneklostret i Slangerup

Monasterium monialum beatæ virginis.

Klostret er sikkert grundlagt før 1175, da det første gang findes omtalt. Det menes stiftet af Valdemar den Store på gammel kongsgårdgrund, og Valdemar Atterdag skænker i 1344 klostret betydelige besiddelser i den daværende købstad Slangerup. Klostret er, foruden til Vor Frue, også indviet til St. Nicolaus. Nonnerne har muligvis fået overladt en kirke, der ifølge traditionen er bygget af kong Erik Ejegod på dennes fødested. Da klosterkirken i 1562 bliver overladt til Slangerup By som sognekirke, er klostret ophørt at fungere.

I dag er alle bygninger forsvundet, men udgravninger på klostrets sted har i 1936 fremdraget fundamenter og indtil syv skifter munkesten af klosterbygningernes mure tilligemed rester af den store (ca. 17 X 50 meter), treskibede klosterkirke.

Klostrets sted, som er dækket af huse og haver, skal findes ved Svaldergade i Slangerup.

Sminge Kloster

Klostret er grundlagt i 1165-66 af munke fra Vitskøl Kloster.

Munkene overflytter dog snart klostret til Veng, da jordtilliggendet i Sminge, der kun omfatter et bol, er for lille til at kunne danne grundlag for et klostres økonomi.

På klostrets sted nær Sminge Sø og Gudenå er der gjort fund af middelalderlige (?) grave, samt enkelte fundamentrester, der muligvis stammer fra en Sminge Sognekirke, der kan have tjent cistercienserne som midlertidig klosterkirke. Begravelserne kan næppe stamme fra den korte periode, klostret fungerede her.

Se i øvrigt under Øm Kloster.

Sorø Kloster

Sora.

Det ældste Sorø Kloster, som i 1142 er stiftet af Skjalm Hvides sønner, står helt forladt, da det i 1162 genrejses af biskop Absalon med cisterciensermunke fra Esrom.

Det nye abbedi skulle med tiden blive landets største og rigeste kloster, velbetænkt med gaver, som det blev af den mægtige Hvideslægt.

Fra Sorø Kloster stiftes datterklostrene Knardrup og Ås.-----

Sorø Kloster består meget længe efter reformationen. Ganske vist er de sidste abbeder lutherske, men det egentlige klosterliv ophører først i 1580. I 1586 opretter Frederik II. Sorøs lærde skole i klostret.

Skolevirksomheden er ført frem til nutiden, men de gamle klosterbygninger er for størstedelens vedkommende forsvundet, blandt andet på grund af ildsvåde. Selve den store klosterkirke er dog bevaret som et fornemt monument over nordisk cistercienserarkitektur. Den er

med sine 70 meter landets længste klosterkirke. Trods sin rigdom af detaljer fremtræder den røde munkestenskirke dog i sin helhed som en enkel og renfærdig bygning i bedste cisterciensertradition. Af klostret står endnu en lille stump af østfløjen med to hvælvede rum, en stærkt restaureret portbygning samt dele af klostrets hegnsmur.

Om fratergården er korsgangen markeret, medens brøndhuset over fraterbrønden i gårdens midte er nybygget.

Blandt klosterkirkens detaljer skal her nævnes den bevarede trappe til dormitoriet, munkenes sovesal, i den nu forsvundne østfløjs andet stokværk, et stort krucifiks fra Claus Bergs værksted, endnu et, unggotisk, krucifiks og et stort relikvieskab fra 1500-tallets begyndelse.

Blandt kalkmalerierne dominerer den berømte skjoldefrise, der går kirken rundt.

Desuden rummer klosterkirken rige gravminder.

Bag højaltret findes biskop Absalons grav med en prægtig, gotisk ligsten, der viser en bispeskikkelse i fuldt ornat, hugget i relief. Endvidere ses Christoffer II. og hans dronning Eufemias skulpturprydede gravmæle, kong Olufs gravsten, Valdemar Atterdags sarkofag og hans drost, Henning Podebusks grav, samt adskillige abbedgrave med ligsten. Fra tiden efter reformationen skal her blot nævnes Ludvig Holbergs sarkofag, der er anbragt i kapellet ved kirkens nordre korsarm.

I Nationalmuseets samlinger ses en del inventargenstande fra Sorø Kloster, blandt andet en abbedmitra, abbedens sølvbeslagne drikkehorn samt et brevskrin fra o. 1400.

Tvis Kloster

Tuta vallis.

Klostret er ved en gave fra Buris Henriksen stiftet i 1163. Valdemar den Store, to bisper og abbederne af Esrom og Herre vad, samt flere herremænd er medbeseglere. Tvis er datterkloster af Herrevad Kloster.

Ved reformationen kommer klostret under kronen, men sælges dernæst til den sidste katolske Ribebisp, Oluf Munk, og har siden været i privat eje. Klosterbygningerne er i tidens løb forsvundet, den sidste, klostrets vestfløj, der da tjener som sognekirke, bliver nedrevet i 1884.

Den nuværende Tvis Vandmølle ligger givetvis på samme sted, som den gamle klostermølle.

Klostrets sted skal søges på den 0, der ligger mellem Tvisåens to arme. Klostertomten er markeret af den gamle, tilgroede kirkegård.

En mindesten og nogle hækbeplantninger viser omridset af én af klosterbygningerne.

Nationalmuseet har gennem udgravninger delvis kunnet rekonstruere klostrets grundplan.

Dele af to altertavler, der antagelig stammer fra klosterkirken, er bevaret i Vejrum og Holstebro kirker. De to tavler er henholdsvis Katharinatavle, et Nottinghamarbejde fra o. 1475, og en Mariatavle i nederlandsk billedskærerarbejde fra o. 1520.

Vitskøl Kloster

Vitæ schola.

Klostret bliver grundlagt den første april 1158 af den franske

abbed Henrik med 22 munke og en del lægbrødre. Esrom er Vitskøls moderkloster, men abbed Henrik og flere af munkene har først forgæves søgt at slå sig ned i Varnhem i Sverige.

Disse cisterciensere danner efter ærkebiskop Eskils og Valdemar den Stores ønske deres kloster på et sted, kongen vil skænke dem i taknemmelighed over sejren på Grathe Hede.

Fra Vitskøl kloster grundlægges et enkelt datterkloster, Øm Kloster i Århus Bispedømme.-----

Ved reformationen overgår klostret til kronen og bliver i 1563 bortforlenet til Mogens Gyldenstjerne til Ågård.

I 1573 overgår klostret til privateje, og det kaldes nu Bjørnsholm efter den nye ejer, Bjørn Andersen til Stenalt.

Bjørn Andersen fornyer brøstfældige bygninger, men siden forfalder klosterkirken mere og mere. Der foretages i tidens løb flere ombygninger, nedrivninger og tilføjelser til klosteranlægget.

Den smukke og maleriske ruin af klosterkirken står, delvis restaureret, med ganske høje munkestensmure, (vestgavlen består dog af granitkvadre), og vidner om cisterciensernes formåen indenfor bygningskunsten.

Især korpartiet er forsynet med rige, arkitektoniske detaljer: Koromgang, alternicher og bevarede, delvis genopstillede søjlepartier.

I det nuværende Vitskøl er vestfløjen middelalderlig med bl. a. et kælderrum med søjlebårne hvælvinger og en svær tagkonstruktion med mægtige bjælker. Store dele af østfløjen består ligeledes af middelalderligt murværk, medens nordfløjen er opført efter reformationen.

Fra kirkeruinen er der adgang til det bevarede sakristi i østfløjen. Klostrets sydfløj er forsvundet.

Vitskøl Kloster tjener i dag som skole for unge, men kirkeruinen er offentlig tilgængelig mod entré, ligesom der ved klostret er anlagt en interessant urtegård med middelalderens medicinske urter.

Øm Kloster

Cara insula.

Klostret er grundlagt i 1172 som datterkloster af Vitskøl. Munkelaget, der sluttelig bygger kloster i Øm, er udgået fra Vitskøl syv årtidligere. Det først udvalgte sted for klostret, Sabro ved Århus forkastes på forhånd som uegnet. Munkene slår sig da ned i Sminge, hvor de overtager et bol og muligvis sognekirken. Da Sminge ikke kan ernære klosterfolket, flyttes klostret til Veng, hvor det gamle benedictinerkloster reformeres efter Cistercienserregelen. Plagede af overgreb fra den adelige fru Margrethes side flytter munkene på ny deres kloster, denne gang til Kalvø i Skanderborg Sø, hvorfra klostret endelig overflyttes til Øm,

Øm Klosters vigtigste grundlæggere er Århus-bisperne Eskil og Svend, samt Erik Greve og abbed Henrik af Vitskøl.-----

Efter reformationen fungerer klostret endnu en årrække, men bliver i 1560 ophævet og inddraget som krongods. De sidste munke pensioneres i Sorø Kloster, medens den sidste abbed, Jens Simonsen, bliver sognepræst ved kirken i Rosmos på Djursland. I et enkelt år fungerer klostret som kongeligt slot under navnet Emborg. Fra oktober 1561 nedrives efter kongelig befaling alle bygninger, og en landsby opstår på klostrets sted.

Fra 1912 har Nationalmuseet og Historisk Samfund for Århus Stift foretaget udgravninger og undersøgelser af klostrets ruiner.

De fremdragne fundamenter og murrester viser klostrets grundplan og indretning i underste etage, og fremtræder nu i en ruinpark som en del af institutionen Øm Kloster Museum.

Foruden ruinerne omfatter museet en museumsbygning med samlinger af fund fra udgravningerne og en urtegård med munkenes lægeplanter.

På klostrets sted er der gjort talrige gravfund (henimod 1000 grave), og fundene viser, at der ved klostret har været hospital, hvis læger var dygtige kirurger.

En klokke i Hesselager Kirke på Fyn stammer fra Øm Kloster, og er støbt til abbed Christiern i 1490. Enkelte bygningsdetaljer findes på Nationalmuseet.

Øm Klosters gravminder omfatter et antal identificerede grave, her er bl. a. jordfæstet to Århus-bisper.

To store gravsten fra Øm Kloster findes i St. Søren's Kirke i Gl. Rye.

Fra det store klosterbibliotek er bevaret et antal håndskrifter, hvoraf det kendteste er Øm Klosters Krønike, der skildrer klostrets første hundredår.

SYDSLESVIG

Guldholm Kloster

Insula aurea.

Bøl Sogn, Gottorp Amt.

Klostret, som er grundlagt o. 1190-91, bliver kun et midlertidigt hjem for cistercienserne, inden de o. 1210 flytter til Ryd. På Guldholmkløstrets sted 7 km nord for Slesvig ses en firkantet, ophøjet plads på den lille halvø, Langesø. Gravfund fra stedet tyder på, at der her skjuler sig rester af kløstrets bygninger. Se endvidere under Ryd Kloster og St. Michaels Kloster i Slesvig (Benedictinerordenen).

Ryd Kloster (Glücksborg, Lyksborg)

Monasterium rus regis.

Munkbrarup Sogn, Flensborg Amt.

Da biskop Valdemar overflytter munkene fra St. Michaels Dobbeltkloster i Slesvig til Guldholm, sluttes de tidligere benedictinere sammen med et munkelag, udgået fra Esrom Kloster. Guldholms kirkegård bliver indviet af biskoppen den 23. maj 1191.

Efter stridigheder med de tidligere benedictinere, der flytter tilbage til Slesvig, konsolideres cisterciensersamlaget. Men allerede o. 1210 overflyttes munkene til Ryd. Flytningen foregår med biskop Niels' bistand.

Ryd Kloster har på grund af sin udsatte plads i grænselandet ofte måttet døje ondt under de hyppige stridigheder i Hertugdømmerne.

I begyndelsen af 1500-tallet begynder kløstrets økonomi efter en brandkatastrofe at vakle. Af en beretning fra Pavestolen fremgår det, at flere af munkene har måttet søge livsophold udenfor kløstrets mure. Efter reformationen forsætter kløsterlivet dog til 1541.

Ved Hertugdømmernes deling tilfalder kløstret kongen, men overlades i 1582 til hertug Hans den Yngre. Denne lader flere af kløsterbygningerne nedbryde, og opfører i stedet Lyksborg Slot i den opdæmmede slotssø. Kløstrets rester er skjult af søen, men da denne en kort tid i december 1961 var tørlagt, opdagede man kløstrets fundamenter på søens bund. Kløsteranlægget har dækket et område på henved 200 X 350 meter. Der fandtes samtidig murede, middelalderlige grave på kløstrets sted. Fra Ryd Kloster stammer de berømte Ry (d)-årbøger, håndskrifter, som udgør et meget værdifuldt, historisk kildemateriale.

Et bevaret, gotisk krucifiks i Munkbrarup Kirke stammer fra kløsterkirke i Ryd.

LUNDS STIFT

Herrevad Kloster

Herivadum.

Riseberga Sogn, Kristiansstads Len, Skåne.

Ærkebiskop Eskil grundlægger Herrevad Kloster på sit fædrene gods i året 1144. Hermed indføres Cistercienserordenen for første gang i Danmark. Kløstret er indviet til Treenigheden, den Ubesmittede Maria og Alle Helgener, det er stiftet som datterkloster af Citeaux, idet et munkelag herfra er Herrevad Kløsters første beboere.

Skønt kløstret bliver bortforlenet efter reformationen, forbliver en del af munkene dog i deres gamle kløster, og kløsterlivet fortsættes, muligvis efter 1560. Under 1600-tallets krige mellem Danmark og Sverige lider kløsterbygningerne overlast og blytage fjernes. Kong Karl XI. benytter kløstret som stenbrud for at få materialer til Carolikirken i Malmø. Der er dog endnu i 1805 anelige ruiner tilbage.

I dag består kun et ganske lille parti af klostrets østfløj med to overhængende rum. En ruinhøj umiddelbart op ad dette hus er i 1936 blevet undersøgt delvis udgravet. Dette arbejde har bragt betydelige bygningsrester for dagen.

Fund fra udgravningen findes på museet i Lund. Den nuværende herregård Herrevadskloster tilhører den svenske stat.

Ås Kloster

Asylum.

Ås Sogn, Hallands Len.

Klostret er i 1194 stiftet som datterkloster af Sorø på jorder, som i forvejen tilhører dette. Foruden abbeden af Sorø Kloster medvirker biskop Absalon ved grundlæggelsen, idet han skænker den nye stiftelse en gård.

Under Grevens Fejde bliver Ås Kloster plyndret og afbrændt af Marcus Meijer på Varberg Slot.

I 1596 bliver klosterkirken nedbrudt. Endnu o. 1650 står der ruiner tilbage. Materialer fra klostret er anvendt til Varbergs Fæstning.

Ås Kloster er i dag en større landejendom. Enkelte murrester fra klostret ses i gårdens mure, og på klostertomten ses murrester i terrænet.

En klokke fra Ås Kloster findes i Stråvalla Kirke.

Forholdet til de danske konger

Grundlæggelsen (ca. 1140–1180)

Cistercienserne blev aktivt støttet af kongemagten, især Valdemar den Store (1157–1182) og Erik Lam (1137–1146).

Kongerne så i ordenen et middel til:

at kolonisere og opdyrke uudnyttet jord,

at styrke den kirkelige disciplin,

og at forbinde sig med den europæiske reformbevægelse.

Kongerne gav store jordgaver og beskyttelse til cistercienserne.

Esrum og Vitskøl blev kongeligt favoriserede klostre.

2. Højmiddelalderen (1200–1300)

Under Valdemar Sejrs (1202–1241) og hans sønner fortsatte støtten.

Cistercienserne blev kongernes økonomiske og administrative samarbejdspartnere:

De drev store godser effektivt og introducerede nye landbrugsteknikker.

Klostrene blev modelgårde for kronens egne besiddelser.

Sorø og Esrum blev kongelige begravellessteder og pilgrimsmål.

Valdemar den Store og sønnerne blev gravlagt i Sorø Kloster.

Dermed blev klosteret en slags kongelig helgenkult-center.

3. Senmiddelalderen (1300–1536)

Forholdet forblev godt, men mere økonomisk end åndeligt.

Kongerne brugte ofte klostrene som pensionssteder for adelige enker og uægte børn.

Cistercienserne beholdt stor økonomisk magt og ejede enorme jordarealer.

Deres uafhængighed fra bisperne og deres velstand førte dog til konflikter, både med kirkelige og kongelige myndigheder i 1400-tallet.

Reformation og opløsning (1536)

Under Christian III blev cistercienserklostrene – som alle andre – opløst ved reformationen. Deres store jordbesiddelser gik over til kronen, som dermed styrkede sin økonomiske magt betydeligt.

Sorø Kloster blev omdannet til Sorø Akademi – et kongeligt lærdomscentrum.

Samlet betydning for kongemagten

Økonomisk: Cistercienserne var pionerer i landbrug, kvægdrift og mølleteknologi – kongerne brugte dem som forbilleder for kongelige godsdrifter.

Religiøs legitimitet: Kongerne fremstillede sig som gudfrygtige beskyttere af en from og enkel orden.

Kulturel og politisk: Klostrene fungerede som uddannelsessteder, arkiver og diplomatiske mødesteder.

Symbolsk: Sorø og Esrum blev kongelige gravsteder – tegn på kongelig alliance med kirken.

Tidslinje: Cistercienserne og kongerne

1100-tallet	Erik Lam, Valdemar den Store	Grundlæggelse og stor støtte (Esrup, Sorø, Vitskøl)
1200-tallet	Valdemar Sejr, Erik Plovpenning	Klostrene når økonomisk og politisk højdepunkt
1300–1400	Valdemar Atterdag, Erik af Pommern	Fortsat støtte, men mere økonomisk end åndelig
1500-tallet	Christian II, Christian III	Opløsning ved Reformationen – ejendom overgår til kronen

CHARTEUSERORDENEN

De reformatoriske strømninger, der i det ellefte århundrede udgik af benedictinerordenen, nåede de mest markante resultater med oprettelsen af de to nye ordener, Cistercienserordenen og Chartreuseordenen.

Stifter af Chartreuseordenen er franskmanden Bruno af Kølne, en lærd skolastiker, adelig af fødsel og en tid kansler hos biskoppen af Rheims. Nær Grenoble i en vildsom bjergegn skaber han fra 1084 klostret La (Grande) Chartreuse, hvorfra den nye orden udgår.

Ved sin død i 1101 efterlader Bruno sig et åndeligt testamente i form af en samling noter, der redegør for hans tanker og ideer omkring klosterlivet.

Ordenens forfatning, Statuta, udformes for en stor del på dette idégrundlag.

Chartreuseordenen er en eneboerorden. Dens klostre er indrettet,

Chartreuse, Ordensdragten er hvid.

så de enkelte munke lever af sondret fra hinanden i hver sin celle.

Cellerne er oftest opført som særskilte pavilloner. Indenfor klostermuren ligger, med kirken som centrum, først og fremmest cellerne, men desuden kapitelsalen og økonomibygningerne. I den hvidkalkede kirkes strengt puritanske rum mødes munkene til fælles messe, 3 gange på hverdage, 6 gange på festdagene. Munkenes messesang er særpræget og foredrages langsomt og højtideligt.

Der stilles meget strenge krav til den enkelte charteusermunk, der i sin ensomme celle skriver, beder, sover og arbejder, ofte med et eller andet håndværk, alt sammen under iagttagelse af silentium („evig tavshed"). Klosterforstanderen fører titelen prior, under ham i rang står vikaren eller underprioreren, dernæst procuratoren eller skafferen, de egentlige munke, novicerne og lægbrødrene.

Ordenens øverste leder er generalprioreren i La Grande Chartreuse.

Generalen er ansvarlig overfor det årlige generalkapitel, forsamlingen af alle ordenens priorer.

På generalkapitlet bestemmes, hvem der skal beklæde samtlige embedsposter, såvel i ordenen, som i de enkelte klostre, og generalkapitlet ansætter visitatorer til at påse disciplinen i klostrene.

I 1106 får ordenen pavelig anerkendelse, og fra 1147 findes tillige en charteuser-nonneorden.

Charteuserordenen har aldrig været egentlig reformeret, da den i det store og hele har formået at opretholde sin strenge disciplin og sin organisation frem til nutiden.

Ordenens klostre er jordejende herreklostre, og munkene er ofte sysselsat med forskellige håndværk. Studier og afskrivningsarbejde har bestandig haft en fremskudt plads blandt munkenes arbejde.

Charteuserne har i middelalderen ry for deres meget smukke håndskrifter, ja selv efter bogtrykkunstens gennembrud bliver der fremstillet fornemt kaligraferede bogværker i Charteusernes klostre.

Til Danmark når ordenen o. 1163. På initiativ af ærkebisp Eskil indkaldes charteusermunke, der danner kloster i Asserbo.

Efter nogle år drager munkene dog atter tilbage til syden og opgiver deres kloster.

Noget lignende går det, da man atter i Erik af Pommerns regeringstid forsøger at indføre ordenen i Jylland.

Større betydning for Erik af Pommerns lande, ganske vist ikke så meget for Danmark som for Island, får en enlig charteuser, nederlænderen broder Goswin Comhaer, der en tid var kong Eriks skriftefader. Goswin bliver i 1432 udnævnt til biskop af Skalholt, hvor han udfører et stort og dygtigt arbejde til gavn for den islandske kirke.

En stærkt omdiskuteret påstand (bl. a. i Daugd.: Om de danske klostre i middelalderen. Kbhvn. 1830) gående ud på, at der i Århus skal have eksisteret et charteuserkloster lige til reformationstiden, må nærmest betegnes som en myte, der intet har med virkeligheden at gøre. Et mislykket forsøg på at oprette et charteuserkloster i Fåborg fører i stedet til oprettelsen af et helligåndskloster (1475—77).

Asserbo Kloster

Efter grundlæggelsen af Esrom Kloster overgår Hvideslægtens gods i Asserbo til denne stiftelse.

Biskop Absalon tilbytter sig Asserbo-godset for jord i Ørvid Skov, og o. 1163 skænker han Asserbo til munke af Charteuserordenen, som af ærkebiskop Eskil er indkaldt til Danmark.

Ærkebiskoppen har i Frankrig i 1156 formået Charteuserne til at forsøge sig i hans ærkebispedømme.

Asserbo-klostret er grundlagt fra det franske kloster Cartusiam montis Dei.

Selvom Asserbo Kloster har mægtige venner og grundlæggere, kommer det dog ud for så mange vanskeligheder og fortrædeligheder, at charteuserne, efter i en kort årrække at have holdt klostret i funktion, ser sig nødsaget til atter at drage tilbage til Frankrig, medbringende de (danske?) postulanter, som er optaget i klostret i den forløbne tid.

Absalon overtager atter Asserbo, og ved slutningen af middelalderen er godset i Sorø Klosters eje. I 1248 omtales Asserbo som en landsby.

O. 1500 er stedet kongeligt gods.

Udgravninger, udført ved kong Frederik VII, har vist resterne af en firfløjet gård med hjørnetårn og grave, af det oprindelige kloster fandtes intet spor. Klostrets sted er markeret af gårdens ruiner. Der er atter i 1964 foretaget udgravninger på tomten.

Glenstrup Kloster (Nørre Kloster)

Efter at det oprindelige benedictinerkloster Glenstrup er gået i forfald og splittet af indre stridigheder, bliver det ophævet af biskop

Ulrik af Århus, der under en visitatsrejse konstaterer forfaldet såvel i Glenstrup Kloster, som i Vor Frue Nonnekloster i Randers.

Biskoppen overlader i 1428, efter Erik af Pommern og hans dronnings ønske, de to klostre og deres gods til Charteuserordenen. De indkaldte munke synes at stamme fra klostret i Rostock, og Goswin Comhaer er udset til at være klostrets prior.

I begyndelsen er det meningen, at det nye kloster skal opføres i Tjæreby (Glimminge S. Randers Amt), men det endelige resultat bliver, at charteuserne o. 1428 indretter sig i klostret i Glenstrup, og i 1431 anerkender pave Eugen IV. Glenstrup-klostrets overgang til den nye orden. Etableringen af charteuserklostret foregår med hjælp fra biskop Navne af Odense.

Engang i begyndelsen af 1440-erne opgiver charteuserne dog atter klostret i Glenstrup. De drager bort og overlader deres ejendomme til birgittinerne i Maribo og Mariager.

Klosterkirken i Glenstrup består endnu, men om den har været anvendt af charteuserne er nok et åbent spørgsmål, da det er muligt, at den samtidig med deres overtagelse af klostret bliver almindelig sognekirke (V. Lorenzen). Man har måske her forklaringen på, at klostrets sted skal søges ca. 250 m nord for kirken, hvor man har fundet murrester på den nuværende præstegårds grund.

Charreuserordenen og forhold til danske konger

Kartuja- eller karteuserordenen (på dansk: karteuserordenen, afledt af Chartreuse-klosteret i Frankrig) havde et meget begrænset, men interessant forhold til de danske konger.

Sammenlignet med fx franciskanere, dominikanere og birgittinere var karteuserne få i Danmark, men de nød alligevel kongelig støtte i deres korte tid her — især fordi de blev betragtet som yderst fromme, strengt religiøse og ikke-politiske.

Forholdet til kongerne

Kongelig støtte til grundlæggelse:

Erik af Pommern (reg. 1396–1439) var den danske konge, der støttede karteuserne mest.

Han forsøgte at etablere et karteuserkloster i Maribo, inspireret af de stærke klosterbevægelser i Sverige og Nordtyskland.

Han så det som et middel til at styrke kirkens fromhed og vise kongelig pietet.

Projektet fik dog aldrig rigtig succes, fordi:

Karteuserne krævede stor afsondrethed (som passede dårligt i Danmark, hvor klostre oftest lå tæt på byer).

Der manglede økonomisk støtte og egnede munkekandidater.

Kongernes holdning senere:

Senere danske konger viste lille interesse for ordenen, da den ikke havde nogen stærk base i Danmark.

I modsætning til franciskanere og birgittinere, som arbejdede blandt folk, var karteuserne usynlige og uden politisk rolle.

Derfor blev de hverken fjender eller nære allierede for kongemagten – de forblev et religiøst kuriosum i dansk sammenhæng.

Reformationen:

Ved Reformationen (1536) fandtes ingen aktive karteuserklostre i Danmark, så kongemagten havde intet at opløse fra denne orden.

I andre lande (som England og Tyskland) blev karteuserne forfulgt, fordi de nægtede at underkaste sig kongemagten, men i Danmark spillede de ingen rolle på det tidspunkt.

Augustinerkorherrer (Augustinerordenen) (1100-tallet)

Præster, som levede i fællesskab. Klostre: Viborg, Dalby (Skåne).

Ordenen er opstået i slutningen af 1000-tallet ud fra en flere steder allerede almindelig praksis, der lod kannikesamlag ved domkirkerne slutte sig sammen i apostolisk fællesskab. Traditionen skal bl. a. stamme fra St. Augustins bispegård i Hippo i Nordafrika.

Ud fra dele af Augustins skrifter opbygges St. Augustins Regel, endelig fæstnet i 1095. Denne regel bliver grundlæggende for en klostertilværelse

for kannikerne, der nu forener præstestilling med munkeliv og aflægger de tre munkeløfter.

De således regelbundne kanniker danner da ved domkirkerne kapitelklostre,

Også udenfor domkapitlerne dannes samlag af augustinerkorherrer, disse klostre bliver da egentlige munkeklostre.

Der dannes tillige kvindeklostre under Augustinerordenen, nonnerne i disse samlag kaldes korfruer af St. Augustins Orden. Et moderkloster kunne samle datterklostrene om sig, en sådan sammenslutning benævnes congregation. I øvrigt bliver ordenen meget løst organiseret, men knyttes stærkt til bispesædet i det enkelte stift.

I 1339 befaler pave Benedict XII. afholdelse af kapitelmøder og oprettelse af ordensprovinser og undervisningsanstalter.

Klosterforstanderne kaldes i de danske klostre provst eller prior, i Æbelholt Kloster (og på Eskilsø) dog abbed. Blandt brødrene er de fornemste præster, der fører titel af kanniker og kaldes herrer, som ridderne. Lavere i grad er diaconer og subdiaconer og endelig lægbrødrene. De sidste varetager klostrets praktiske gøremål. Som klosterbeboere må tillige regnes de indgivne, pensionister, der mod gaveydelse forsørget af augustinerne. Desuden havde klostrene læge broderskaber for ikke-gejstlige medlemmer af ordenen.

I Danmark får Augustinerordenen sin opblomstringstid i løbet af 1100-tallet.

Der stiftes her i landet 9 og i Norge 5 augustinerklostre, medens ordenen aldrig får ret fodfæste i Sverige.

I løbet af middelalderens århundreder fik de gamle kannikeklostre den stærke, åndelige konkurrence fra de unge tiggermunkeordener at føle. Augustinerklostrenes løsere organisation gjorde det enkelte kloster temmelig sårbart. Overladt til sig selv, som kannikeklostrene stort set var, havde de i modgangstider en kun ringe modstandskraft.

Augustinerklostrene i Viborg by bliver således nedlagt allerede i løbet af 1400-tallet. Skønt flere andre klosterordener antager St. Augustins Regel, kommer selve Augustinerordenen ind i en periode af nedgang. Adskillige af klostrene holder selvsagt munkelivets idealer højt i ære, men vanskelighederne tårner sig op om korherremes huse.

Således er situationen, da Martin Luther i 1505 indtræder som munk i augustinereremiternes kloster i Erfurt.

Hvad den almindelige tilbagegang for Augustinerordenen ikke havde ladet forfalde, skulle da den lutherske reformationsbølge rive med sig, og augustinerne forsvandt fra Nordeuropas lande.

Andetsteds i verdensdelen formåede ordenens klostre dog at hævde deres eksistens, og flere indre reformeringsforsøg slog an, bragte nyt liv og nye kræfter til den gamle orden.

Således har en af ordenens kvindelige grene, „Skolesøstre af Notre Dame“ i vore dage nået et medlemstal på ca. 12 000!

St. Augustins sønner og døtre var alle dage lærde folk. Studier og videnskabeligt arbejde har altid været nøje forbundet med korherrernes klostertilværelse, og mange dygtige videnskabsmænd har i tidernes løb virket bag augustinerklostrenes mure.

Her skal blot nævnes en enkelt af disse, én af de største, nemlig klosterforstanderen for augustinerklostret i Altbriinn i Østrig, Gregor Mendel, der i 1860-erne med ærteblomsterne i sin klosterhave foretog de forsøg, der skulle blive grundlæggende for den moderne arvelighedsforskning.

Asmild Nonnekloster

Klostret er stiftet i begyndelsen af 1170-erne, i 1175 er det i fuld funktion. Kirke og kloster er indviet til St. Margrethe.

Asmild Kloster er stærkt knyttet til bispesædet i Viborg, da kloster og bispegård ligger i umiddelbar nærhed af hinanden.-----

Asmild Kloster bliver ved reformationen et kongeligt len. Korfruerne får tilladelse til at blive boende, endnu i 1552 bor der nonner i klostret. -

Klosterkirken står tilbage som klostrets sidste bygning, men i ombygget, reduceret tilstand.

Bygningens murværk bærer spor af alle stilperioder i kirkens historie.

Udgravninger i nyeste tid har påvist de øvrige klosterbygningers sted. En klokke i kirketårnet stammer fra det fjortende århundrede.

Klostret på Eskilsø

På den lille ø Eskilsø i Roskilde Fjord stiftes på foranledning af en Roskilde-bisp et kloster engang i første halvdel af 1100-tallet.

Stifteren har muligvis været den senere ærkebiskop, Eskil. Kirke og kloster er viet til apostelhelgenen St. Thomas. Da den fra St. Geneviéveklostret i Paris indkaldte, navnkundige abbed Vilhelm (kanoniseret det reformeret. O. 1176 beslutter Vilhelm at flytte klostret til „fastlandet“, til Æbelholt.

Efter flytningen forbliver det gamle klostersted i augustinernes eje, nu som en ladegård under Æbelholt Kloster.

På Eskilsø findes bevaret en ganske betydelig ruin af klosterkirken. Den lille kirkes mure af kløvet kamp rejser sig til et par meters højde, tårnets mure når en højde af henved tre meter. Rester af en bageovn ved kirkens kor tyder på, at kirken på et tidspunkt er blevet benyttet til verdslige formål. Klostrets sted findes nordligt på øens højeste punkt.

Grinderslev Kloster

Klostret synes grundlagt i begyndelsen af 1170-erne og er i fuld funktion i 1176.

Kirke og kloster er indviet til St. Peder.-----

Under reformationsrøret forsøger biskop Jørgen Friis af Viborg at beskytte klostret mod kongelig indgriben, men i 1532 overlader den sidste prior klostret til Jep Friis, den kongelige lensmand på Skivehus.

Siden kommer bispen dog en kort tid i besiddelse af klostret, og der har muligvis endnu i 1542 boet korherrer i Grinderslev Kloster.

I 1575 hører man, at kirken nu er noget brøstfældig.

1878 - og atter 1885-89 gennemgår klosterkirken hårdt tiltrængte restaureringsarbejder.

Den anselige klosterkirke findes altså endnu bevaret. Den har gennemgået adskillige tilbygninger allerede i senmiddelalderen, da tårnet er tilføjet og hvælvinger indsat i den oprindelige, romanske kvaderstenskirke.

Af middelalderligt inventar findes bevaret alterbordet af tilhugne kvadre, en sengotiskkrucifiksgruppe og, nu anbragt på prædikestolen, nogle sengotiske altertavlefigurer. Desuden findes der i kirken rester af sengotiske stolestader.

Tvilum Kloster

Biskop Gunner af Ribe (1230-46) skænker to kirker og nogle landejendomme til oprettelsen af et augustinerkloster i Gudenådalene ved Tvilum.

Klostret, der opføres på et naturskønt sted nær åen, er muligvis stiftet i tiden mellem 1246 og -49.---

På reformationstiden bliver Tvilum Kloster et kongeligt len, dets avlsgård, den nuværende ejendom Tvilumgård, kongelig ladegård og klosterkirken sognekirke.

Klostrets bygninger er forsvundne, uvist hvornår, tilbage står kun den ejendommelige, kullede klosterkirke.

Kirken er i 1872 blevet istandsat med voldsomme stræbepiller. Der er gennem udgravninger påvist svage spor af klosterbygningerne, der viser, at klostret har været et firfløjet anlæg med kirken som den ene fløj.

Af det katolske kirkeinventar findes bevaret et stort, senmiddelalderligt krucifiks og en prægtig, gotisk altertavle med mange udskårne figurer. I koret er anbragt en ligsteen over provsten Poul Mikkelsen, død o. 1490.

Vestervig Kloster

Dette kloster synes stiftet i midten af 1160-erne, antagelig gennem enreformeret af det samlag af gejstlige, der må formodes at have gjort tjeneste ved den tidligere bispekirke i Vestervig, (før det nordjyske bispesæde flyttedes fra Vestervig til Børglum).

Kloster og kirke er indviet til lokalhelgenen St. Thøger.

Som en tilføjelse til den romanske kvaderstenskirke er det 30 meter høje tårn bygget i 1400-tallet.---

Ved reformationen sæculariseres Vestervig Kloster hurtigt. En del af korherreerne forbliver dog i deres kloster og nævnes endnu i 1547.

I 1661 sælger kronen klostret til Joachim Irgens, der ombygger husene. 1703 brænder Vestervig Kloster, kirken istandsættes året efter.

De øvrige bygninger genopføres først i løbet af 1730-erne for atter at blive nedrevet i midten af det nittende århundrede. Ved samme lejlighed forsvinder tillige kirkens kor.

Tilbage af Vestervig Kloster står alene den monumentale, mægtige kvaderstenskirke, ét af de fornemste, arkitektoniske mindesmærker fra Danmarks middelalder.

Kirken er på fremragende måde istandsat og restaureret i 1917-21 ved arkitekt M. Clemmensen.

Af klosterbygningerne er der gennem udgravninger fundet syldsten. To klokker i tårnet er fra 1400- og 1500-årene. I Nationalmuseets samlinger findes en middelalderlig kalk fra Vestervig.

På kirkegården og i klosterkirken er adskillige middelalderlige gravsten bevaret, heriblandt den ældste daterede i Danmark, stenen er fra 1217.

Blandt gravminderne skal tillige nævnes den berømte, såkaldte „Liden Kirstens Grav“.

Maria klostret i Viborg.

Klostret synes stiftet i løbet af første trediedel af 1100-tallet, og i 1169 vides det at have været i fuld funktion. Der er her tale om et kapitelkloster, da korherreerne udgør Viborg Stifts domkapitel.

Allerede i 1400-tallet opstår der vanskeligheder for kapitelklostret, da man ikke længere ønsker ordensmænd som domkapitel.

I 1440 må Mariaklostret give op, det bliver da sæculariseret.

Alle klostrets bygninger er jævnet med jorden. Klostrets sted er på Vibjerget nær domkirken.

Nonneklostret i Viborg.

Klostret er formodentlig stiftet af biskop Niels i midten af det tolvte århundrede. Det omtales første gang i 1263.

Klostret er viet til St. Botholfus.

Da Mariaklostret i midten af 1400-tallet bliver ophævet, opgives tillige St. Budolfi Nonnekloster.

Klostret er muligvis blevet sammenlagt med klostret i Asmild.

Æbelholt Kloster.

Monasterium St. Thomas de Paraclito.

O. 1176 flytter abbed Vilhelm sit munkesamfund fra Eskilsø til Æbelholt.

Stiftelsen får pavelig stadfæstelse i årene 1175 og 1179.

Æbelholts besiddelser er skænket til Eskilsø Kloster af biskop Absalon.

Æbelholt er, som Eskilsø, indviet til St. Thomas, men tillige til talsmanden, Den Helligånd. Efter abbed Vilhelms død strømmer pilegrimme til hans grav, hvor der skal have fundet undere sted, og abbeden bliver kanoniseret i 1224. Efter denne begivenhed har fundet sted, kaldes klostret stundom Coenobium St. Thomæ et beati Vilhelmi de Paraclito.

Fra Æbelholt grundlægges augustinerklostret Kastele ved Kongshelle i Norge.-----

Under reformationen fortsætter klosterlivet i Æbelholt endnu en årrække, men i 1544 bortforlenes klostret til Christoffer Trundsen mod at han skal sørge for de korherrer, som endnu er i klostret. I 1560 er klostret fuldstændig ophævet, efter at klosterkirken fem år tidligere er blevet sognekirke.

I 1561 klager de Alsønderup sognemænd over, at kirken er forstor og bekostelig at holde ved magt, og den bliver da nedrevet.

Alle bygninger er nu forsvundet, men en række udgravningskampagner har fremdraget klosteranlæggets fundamenter. Udgravningerne har tillige ført til en mængde gravfund.

Fundmaterialet fra udgravningerne er samlet i Æbelholt Klostermuseum, hvis bygning er opført ved klosterruinen.

I museet er hovedvægten lagt på det medicinsk-historiske felt, og samlingerne belyser lægekunstens forbavsende høje stade i middelalderens klosterhospitaler. Foruden museumsbygningen med samlingerne omfatter Æbelholt Klostermuseum såvel klostertomten, som en samling af lægeplanter, placeret i et lille anlæg ved museumsbygningen.

Lund Stift.

Dalby Kloster,

Dalby Sogn, Malmøhus Len.

Svend Estridsøn opretter i 1060 to bispesæder, Lund og Dalby, i det daværende Øst-Danmark.

Klosterkirken i Dalby er da, som Vestervig, en tidligere bispekirke.

I 1066 oprettes et samlag af kanniker ved Dalby Kirke. Bispesædet bliver siden nedlagt, og den første ærkebisp i Lund, Asser, opretter et augustinerkloster i Dalby ved at reformere det eksisterende kannikesamlag.

Kirke og kloster er indviet til det hellige kors.-----

Efter reformationen forbliver en del af beboerne i klostret, endnumi 1540-erne omtales provster. Men allerede i 1530 er det gamle kloster blevet bortforlenet, og dets forfald dermed indledt. Endnu består den store kirke med mange smukke, arkitektoniske detaljer, skønt bygningen kun er bevaret i reduceret tilstand.

Tre af klosterbygningerne, „Dalby Kungsgård“ kaldet, er ligeledes bevaret. Gennem udgravninger har man afdækket fundamenter, der fortæller om et stort og vidtløftigt klosteranlæg. I kirken er bevaret rester af sengotiske korstole.

Kong Harald Hen, død 1080, ligger begravet i Dalby Kloster.

Danske Konger i forhold til Augustinerordenen

Valdemar den Store (1157–1182)

Kongen var stærkt engageret i kirkereformer og støttede klosterstiftelser som led i at styrke den danske kirkes struktur.

Han grundlagde Antvorskov Kloster for augustinerkannikerne.

Klosteret fik store gaver og blev kongeligt privilegeret.

Valdemar Sejr (1202–1241)

Fortsatte støtten til augustinerne, især Antvorskov.

Brugte klostrene som religiøse og administrative centre i riget.

Senere konger

Augustinerklostrene beholdt deres status gennem middelalderen.

Ved reformationen i 1536 blev alle klostre – også augustinernes – nedlagt, og deres ejendom overtaget af kronen.

Antvorskov Kloster blev omdannet til kongelig lensgård og senere til kongeligt slot, ofte brugt af konger som Christian IV og Frederik II.

Kultur og indflydelse

Augustinerne var lærde og uddannede præster – flere konger benyttede dem som rådgivere og skriftefædre.

De drev skoler og hospitaler og påvirkede dansk teologi og dannelse i høj grad i 1100–1300-tallet.

Klostrene var også politisk nyttige for kongerne, fordi de styrkede centralmagtens alliance med kirken.

Asmild Nonnekloster

Klostret er stiftet i begyndelsen af 1170-erne, i 1175 er det i fuld funktion. Kirke og kloster er indviet til St. Margrethe.

Asmild Kloster er stærkt knyttet til bispesædet i Viborg, da kloster og bispegård ligger i umiddelbar nærhed af hinanden.-----

Asmild Kloster bliver ved reformationen et kongeligt len. Korfruerne får tilladelse til at blive boende, endnu i 1552 bor der nonner i klostret. -

Klosterkirken står tilbage som klostrets sidste bygning, men i ombygget, reduceret tilstand.

Bygningens murværk bærer spor af alle stilperioder i kirkens historie.

Udgravninger i nyeste tid har påvist de øvrige klosterbygningers sted. En klokke i kirketårnet stammer fra det fjortende århundrede.

Tiggerordenerne (fra 1200-tallet)

Disse levede af almisse og havde især byklostre.

Dominikanere (Prædikebrødre, "Sortebrødre") (ca. 1220 →)

Teologi og prædiken. Klostre i København, Viborg, Ribe, Lund.

DOMINICANERORDENEN

Ordo praedicatorum. Prædikebrødrene. Sortebrødrene. I begyndelsen af det trettende århundrede samler den spanske gejstlige Dominicus Guzman, korherre af St. Augustins Orden, en skare tilhængere om sig med det formål for øje at bekæmpe tidens sydfranske kætterbevægelser og omvende kætterne. Sjælesorg og sjæleomvendelse regnes fra første færd for dominicanernes fornemste opgave.

Biskop Folque af Toulouse anerkender tidligt Dominicus og hans lille skare som et kapitel af regelbundne kanniker, og allerede i 1216 bliver kapitlet godkendt som en klosterorden af pave Honorius III.

Kort tid efter den pavelige bekræftelse af Dominicanerordenen tager Dominicus det dristige skridt at sprede sin lille skare på 16 medlemmer. Dominicanerne drager ud som prædikanter, og deres virksomhed fører til, at dominicanerklostre snart grundlægges overalt i Europa.

*Dominicaner. Ordensdragten er hvid med sort kappe.
„Sortebroder“.*

Skarevis af studenter og professorer ved universiteterne i Paris og Bologna går ind i den nye orden og er med til at give den sit stærke præg af lærdom og studier.

Ordenens hovedgrundlag er St. Augustins Regel, der danner kernen i de konstitutioner St.

Dominicus har udformet i samråd med en kreds af tidens lærdeste mænd. Studier, bøn og prædiken opfylder dominicanernes ordensliv.

I 1232 overdrages inkquisitionen eller kætterdomstolene til ordenen.

Dominicanerne er selvsagt opkaldt efter ordensstifteren og benævnes med et ordspil Domini canes = Herrens Hunde. De kaldes tillige prædikebrødrene, eller, på grund af farven på deres kappe, sortebrødrene.

Ordenen, som er en tiggerorden, er organiseret på demokratisk vis, og faste ordensregler bliver vedtaget på generalkapitlet i Paris i 1228.

Generalkapitlet vælger ordenens leder, ordensgeneralen. Under ham står Provincialpriorerne, der leder de forskellige ordensprovinser.

Den enkelte klosterforstander kaldes prior, han bistås i styrelsen af klostret af subprioreren og vælges af brødrene i klostrets konvent.

Endnu i den Hellige Dominicus' levetid oprettes de første nonneklostre af hans orden.

I lighed med fransiscanerne knytter dominicanerne en sammenslutning af lægfolk til ordenen, den såkaldte „Tredje Orden“ eller „fratres et sorores de pœnitentia“.

I det enkelte kloster findes såvel præstemunke som lægbrødre.

Ordenen når til Danmark så tidligt som i 1222, da den indføres af dominicanerbroderen Salomon af Århus.

Dominicanerklostrene, hvis økonomi hvilede på tilstrømningen af milde gaver, og som derfor fortrinsvis var opført i byerne, måtte naturligt nok være blandt de første, som bukkede under for reformationens storme. Det var først og fremmest i købstæderne reformationen satte ind. Men endnu i dag hører dominicanernes orden til blandt de betydeligste og mest livskraftige.

Også til Nordens lande er dominicanerne vendt tilbage, og ordenen har henved 10.000 medlemmer spredt ud over hele kloden.

St. Agnetes Nonnekloster på Gaunø

Klostret er oprettet af dronning Margrethe i 1401, og det får pavelig bekræftelse to år senere. Stiftelsen bliver af Roskilde-bispen Peder Jensen Lodehat indviet til St. Agnethe eller Agnes.-----
Endnu en tid efter reformationen består klostret på Gaunø, hvor der så sent som i 1556 endnu bor nonner, men efter i en årrække at have været bortforlenet til Mogens Gøye, overgår det i 1583 til privateje.
Af klosteranlægget består endnu kirken, der dog i 1735 er blevet noget ombygget. I den nuværende Gaunø Hovedgård hidrører dele af murværket fra de gamle klosterbygninger.

Klostret i Haderslev

Dette kloster er stiftet før 1254, - og det bliver nedlagt i 1527 eller -28. Klosterbygningerne synes forsvundet allerede o. 1600. Klosterkirken skal have stået endnu i 1625, men er muligvis blevet ødelagt ved byens brand i 1627.
Klostrets sted skal søges på Klosterhalvøen, hvor klostrets kirkegård endnu findes, og hvor navnet Klostergade minder om dominicanernes gamle hus.

Klostret i Helsingør

Klostret, som er viet til St. Nicolaus, er den 3. marts 1441 grundlagt af kong Christoffer af Bayern, men først ti år senere stadfæstes klostret af pave Nicolaus V.-----
I 1536 skænkes klostret til byen som hospital, og det knyttes stærkt til det tidligere karmeliterkloster i Helsingør.
Endnu o. 1670 eksisterer klosterbygningerne, men i dag er de alle forsvundet. I gården til Fiolgade no. 5 er der ved udgravninger fundet en kældertrappe og en gotisk ribbesten.
Der findes desuden bevaret en del arkivalier vedrørende klostrets historie.

Klostret i Holbæk

Klostret er stiftet i 1269 eller muligvis i 1275. Det er indviet til St. Lucius. Både Holbæk By og det nystiftede kloster udsættes for svære krigsulykker med brand og plyndring, hvorfor klosterkirken først kan indvies i 1323.-----
Under reformationsrøret overlader munkene med grev Christoffers samtykke klostret til byen. Så sent som i 1869 bliver klosterkirken nedrevet.
Af det firkantede klosteranlæg findes endnu bevaret en vinkelbygning bestående af en længere vestfløj og en kortere sydfløj.
Klosterbygningerne benyttes nu som lokaler for Holbæk Kommunes klubvirksomhed.

Klostret i Næstved

Klostret er stiftet i 1242.-----
Under reformationsrøret fordrives munkene af byens borgere, og kronen overtager i 1536 klostret. I 1553 bortforlenes det til nogle af de Næstved bymænd. Efterhånden forfalder klostret, og i 1840 nedrives de sidste af dets bygninger.

Klostret i Odense

Klostret er oprettet før 1252 og indviet til St. Peder.-----
I 1540 skænkes klostret med tilliggende til Gråbrødre Hospital.
I 1542 bliver klosterkirken nedrevet. De øvrige bygninger forsvinder efterhånden, og i 1607 nedrives anlæggets sidste hus.

Alle bygninger er altså nu forsvundet fra klostrets sted, som skal søges på den nordlige side af Sortebrødretorv.

Gennem udgravninger på tomten er der gjort fund af enkelte bygningsdetaljer. Klostret i Ribe St. Katharinæ Kloster i Ribe er grundlagt i 1228, men når først sin endelige fuldførelse i løbet af et par århundreder.-----

I 1531 bliver Klostret overtaget af Ribe By.

En af bygningerne anvendes som rådhus, og i 1543 bliver klosterkirken almindelig sognekirke.

Sortebrødre-klostret i Ribe er i dag ét af landets bedst bevarede klostre. Det er i 1920 gennemgribende og dygtigt istandsat v. arkitekt Lønborg Jensen. Ganske vist er én af klostrets fløje forsvundet, men korsgangen er intakt omkring den firkantede klostergård, og det hele anlæg fremtræder smukt og harmonisk som én af de største seværdigheder i Ribe.

I den gotiske murstenskirke er Ribe-bispen Johannes (død 1286) begravet.

Klostret er i dag en stiftelse, hvor ti personer får bolig og pleje.

Adgang til St. Catharinæ Kirke, daglig kl. 10-12 og 14-17, til klostret, mod entré, ved henvendelse til kirkebetjenten.

Klostret i Roskilde

Roskilde-klostret er grundlagt i 1231 og ligesom klostret i Ribe indviet til St. Katharina.-----

Ved reformationen bliver klostret forladt, og allerede i 1557 begynder man at nedbryde det.

Endnu i 1670 står der ruiner af kirken tilbage med en ligsten over dominicanernes første provincialminister i Danmark, broder Ruus.

Alle bygninger er forsvundet i dag, men arkæologiske undersøgelser foretaget af Nationalmuseet har ført til fund af kampestensfundamenter og murrester.

Klostrets sted er ved St. Peders Stræde i Roskilde.

St. Agnetes Nonnekloster i Roskilde

Klostret er i 1263 stiftet af prinsesse Agnes, datter af Erik Plovpenning.

Kongedatteren indtræder selv i klostret som nonne.-----

Alle klostrets bygninger er nu forsvundet. Dets sted skal søges ved Frederiksborgvej i Roskilde.

Klostret i Skelskør

Klostret er antagelig stiftet efter 1300.-----

Alle dets bygninger er forsvundet. I 1898 har man fundet murrester ved Algade. Disse middelalderlige murrester kan muligvis stamme fra sortebrødre-klostret, men der foreligger dog også den mulighed, at murresterne skriver sig fra Skelskørs andet kloster, et karmeliterkloster, der ligeledes er forsvundet.

Klostret i Vejle

Klostret synes stiftet i 1310 af drost Laurids Jensen, der lader de første bygninger opføre af træ; klostret er indviet til Vor Frue.

I 1505 optages klostret i den såkaldte Hollandske Kongregation.-----

I 1529 synes klostret at være i opløsning, idet kronen dette år overtager klostrets værdisager. 1531 er klostret forladt af beboerne, det bliver overladt til Vejles borgere, der anvender én af klosterbygningerne som rådhus. Klostrets sidste bygninger bliver nedrevet i 1780; i dag er klostret forsvundet.

Dets sted er på Rådhuspladsens nordlige side.

Klostrets teglovn, der udgravedes i 1923, er i dag det eneste synlige af prædikebrødrenes ejendom.

Ovnens er overbygget og offentligt tilgængelig. En klokke fra klostret findes i byens rådhus.

Klostret i Viborg

Klostret må være grundlagt før 1246, da det første gang omtales.

O. 1529 overtager kronen klostret, og 23. februar samme år får byen overladt klosterkirken til brug som sognekirke, kaldet „Søndre Sogns Kirke“.

Klosterkirken og en del af klostrets nordre korsgangsfløj findes bevaret, sammenbygget som en helhed.

Kirken er efter en ildebrand i 1726 blevet noget ombygget i 1728.

Den fornemme, sengotiske altertavle, et flamsk arbejde fra 1520, skriver sig fra kirken i det gamle, nu nedbrudte Københavns Slot.

Klostret i Vordingborg

Klostret, som er stiftet i 1253 er muligvis kun et filialkloster. Alle bygninger er nu forsvundet.

Klostret i Århus

Klostret er grundlagt før 1246, muligvis i 1227, og er indviet til St. Nicolaus og Vor Frue.

Dominicanerne får overladt byens gamle bispekirke som klosterkirke, hvorefter brødrene opfører klostret og ombygger kirken.-----

Frederik I. skænker i 1529 det gamle sortebrødre kloster til Århusbispen Ove Bilde, men allerede i 1530 går klostret i opløsning.

Efter reformationens slutning tilhører klostret kronen, som atter bortskænker bygningerne, dennegang til Århus By, der anvender klostret som almindeligt hospital. Klosterkirken bliver sognekirke.

Enkelte bygningspartier er siden nedrevet. Alligevel er klostret stort set velbevaret til vor tid.

Den toskibede klosterkirke er opført af røde munkesten. Under kirkens kor befinder sig, som en krypt, den ældgamle St. Nicolai Kirke, bygget af frådsten. Denne kirke er blevet opdaget under klosterkirken så sent som i 1956. I klosterbygningerne er f. eks. den overhængende kapitelsal vel bevaret, medens der af korsgangen omkring klostergården kun er bevaret et kort stykke. Klostret tjener stadig som mild stiftelse eller „hospital" for ældre mennesker.

Kloster og kirke har i tidens løb gennemgået flere restaureringer, således i 1864, igen i 1905 og endelig i 1950-eme ved Aksel Skov og C. G. Schulz. Af klosterkirkens middelalderlige inventar findes bevaret bl. a. et gotisk krucifiks af eg, en malmlysekrone fra o. 1500 og en prægtig, gotisk altertavle med et væld af udskårne figurer, tavlen er udført på Claus Bergs værksted.

I øvrigt findes der kalkmalerier i kirken, bl. a. partier af en skjoldefrise.

På Nationalmuseet befinder sig nogle udskårne altertavlefigurer fra klosterkirken.

SYDSLESVIG

Klostret i Slesvig

Klostret er grundlagt før 1264 og indviet til Maria Magdalene.----

Klosterbygningerne er forsvundet. Udgravninger på klostrets sted har ført til fund af fundamenter og murrester.

LUNDS STIFT

Klostret i Halmstad

Dette kloster er grundlagt før 1264 og indviet til St. Katharina.

Da hele staden bliver flyttet, flytter klostret med i tiden o. 1326-30.

Klostret er endnu o. 1530 i funktion, men i dag er alle dets bygninger forsvundet.

Antagelig har klostrets sted været ved Klammerdamsgatan-Hamngatan, idet der her er gjort fund af middelalderlige grave.

Se i øvrigt under Fransiscanerklostret i Halmstad.

Klostret i Helsingborg

Klostret er stiftet i 1269 og indviet til St. Dominicus.-----

Under Grevens Fejde bliver klostret krigsskuespads, hvorved der sker stor skade på bygningerne, og klostret bliver da nedrevet i 1556.

Alle bygninger er nu forsvundet.

Klostret i Lund

Klostret er grundlagt i 1221 på initiativ af ærkebisp Andreas Sunesøn og indviet til Jomfru Maria.---

Klostret ophæves hurtigt efter reformationen.

Et enkelt, bevaret, senmiddelalderligt hus på hjørnet af Mårtenstorget og Svartbrödergatan formenes at være klostrets sidste rest.

Klostret i Malmø

Den ældste efterretning om dette kloster skriver sig fra 1333, og efter 1385 findes det ikke nævnt.

Måske har der blot været tale om en filial af sortebrødre-klostret i Lund. Alle klostrets bygninger er nu forsvundet.

Klostret i Åhus

(Åhus Sogn, Skåne)

Klostret er grundlagt omkring midten af 1200-tallet.-----

Alle bygninger er nu forsvundet. På klostrets sted ved Varvsgatan er der gjort fund af ubetydelige murrester

Dominikanerordenen og de danske konger — altså hvordan de tiggermunke, der kom til Danmark i 1200-tallet, samarbejdede med, blev støttet af og til sidst kom i konflikt med kongemagten.

Forholdet til de danske konger

Valdemar Sejr (1202–1241)

Støttede ordenen i dens tidlige fase.

Så dominikanerne som nyttige til uddannelse, prædiken og fromhed i de voksende byer.

Deres internationale kontakt til paven passede godt ind i hans kirkelige reformpolitik.

Erik Plovpenning og Abel (midten af 1200-tallet)

Gav klostrene privilegier og støtte til deres skoler og prædikenvirksomhed.

Dominikanere blev ofte brugt som kongelige skriftefædre og rådgivere.

Senmiddelalderen (1300–1500)

Ordenen blev meget indflydelsesrig i byerne og tæt knyttet til Københavns Universitet (grundlagt 1479).

Flere dominikanere underviste og skrev teologiske værker.

Konger som Christian I og Hans støttede dem som teologiske rådgivere og lærde.

De var nyttige i forhandlinger med paven og i religiøs undervisning af folket.

Reformationen (1536)

Under **Christian III** blev dominikanerklostrene, som alle andre, opløst.

Klostrenes bygninger blev overtaget af kronen eller byerne.

Nogle munke flygtede til udlandet, andre blev prædikanter i den nye lutherske kirke.

Betydning for kongemagten

Prædiken og folkets tro: Forkyndte for folket på modersmålet, bekæmpede kætteri. Styrkede kongernes kontrol over den religiøse undervisning i byerne.

Uddannelse og teologi: Høj lærdom; mange studerede ved udenlandske universiteter. Kongerne brugte dem som lærere og teologiske rådgivere.

Forbindelse til paven: International orden med netværk i hele Europa. Gav kongerne adgang til information og indflydelse i den katolske verden.

Byliv og kongemagt: Tilstede i kongelige byer (København, Ribe, Næstved). Kongerne ønskede loyale religiøse institutioner tæt på magtens centrum.

FRANSISCANERORDENEN

Gråbrødrene. Mindrebrødrene.

Franciskanere (Gråbrødre) (fra 1232 →)

Fattigdomsideal, hjælp til de fattige. Klostre i København, Odense, Roskilde, Næstved.

Den unge italienske modelaps og levemand, købmandssønnen Francesco fra Assisi vender sig fra sit hidtidige milieu, da han i et syn modtager den himmelske befaling: „Genopbyg min kirke Han begynder da et liv som asket og religiøs vækkelsesmand og får tilslutning af en lille skare ligesindede, der betragter ham som deres leder. Frans og hans venner får i 1210 pave Innocens III.'s mundtlige anerkendelse som bodsprædikanter.

I begyndelsen lever fransiscanerne under en meget enkel regel, men da deres antal stadig vokser, og en regulær orden er under dannelse, må Frans af Assisi i 1221 og atter i 1223 formulere nye regler for brødrene.

Fransiscanerregelen stadfæstes af pave Honorius III. den 29. november 1223.

Franciscaner. Ordensdragten er gråbrun med et reb som bælte.

Forinden er der opstået såvel en kvindelig fransiscanerorden, „clarisserinderne“, opkaldt efter stifterinden, Clara Sciffi fra Assisi, som den berømte „Tredje Orden“, et fransiscansk broderskab for lægfolk.

Ét af ordensreglens hovedpunkter er kravet om den absolutte fattigdom. Ordenens indtægter skal flyde af milde gaver, ordenen er med andre ord en tiggerorden. Dens klostre er ikke jordejende herreklostre, men byklostre, økonomisk afhængige af venner og velgørere.

Ordenen er en prædikende, indremissionerende orden med et stærkt folkeligt præg.

Gråbrødrene, som fransiscanerne kaldtes efter deres beskedne ordensdragt, drog bestandigt ud blandt folket med pose og stav, med prædikener, der kunne brænde af kristelig nidkærhed, lyse af medmenneskelighed og fænge med vid og burlesk folkelighed. Fransiscanerordenen skulle blive en renaissance, der gennemstrømmede Romerkirken fra den ydmygeste almuesmenighed til Set.

Peders Stol.

I Danmark oprettes det første fransiscanerkloster i Ribe i 1232, på deres bare fødder vandrede mindrebrødrene ind i landet.

Ordenen, hvis øverste leder er generalen eller generalministeren, er opdelt i ordensprovinser, hvis ledere kaldes provincialministre. De enkelte provinser er atter opdelt i custodier.

Danmark er i middelalderen opdelt i fem sådanne custodier, nemlig custodieme Ribe, Viborg, Odense, Roskilde og Lund.

Klosterforstanderen kaldes hos fransiscanerne guardian. Klosterfolket har omfattet såvel præster, som lægbrødre og svende (tjenere), ligesom en hel del fattige og syge mennesker får ophold og pleje hos gråbrødrene.

I lighed med så mange andre ordener har også denne haft sine indre brydninger, der har spaltet ordenen i flere grene. Disse grene regnes dog alle for at tilhøre Fransiscanerordenen, hvad enten de kaldes konventualer, spiritualer, observanter, capucinere eller minoriter.

Henimod reformationstiden påbegynder guardianen i Kolding,

Laurids Brandsen, med kongelig støtte en reformering indefra af de danske gråbrødrekløstre. Elleve kløstre nåede at blive reformerede inden Lutherdommen for alvor fik indpas i landet. Og da blev det for silde at forny den gamle kirke indefra, franciscanerklostrene var blandt de første, som måtte give op overfor reformationsrøret.

Klostret i Helsingør

Erik af Pommern stifter klostret i 1420 ved at skænke brødrene et kapel med grund og en lund.

Klosterkirken bliver i 1427 indviet til St. Anna.-----

Klostret synes under reformationsrøret inddraget under kronen. Kong Frederik II. benytter en tid grunden som lysthave og lader o. 1585 Marienlyst Slot opføre på klostrets sted.

Alle klosterbygningerne er nu forsvundet.

Klostret i Horsens

Ridder Niels Mandrup af Barritslev stifter klostret i 1261.

Efter at klostret er blevet beskadiget ved ildsvåde, bliver klosterkirken ombygget i 1497.-----

Under reformationsrøret konfiskerer kongen i 1532 klostret, og brødrene udjages af deres gamle hjem, tilsyneladende uden varsel.

Klosterkirken bliver nu sognekirke. Byen overtager klosterbygningerne, der anvendes som hospital, præstegård, skole m. m.

I dag står klosterkirken alene tilbage, medens de øvrige bygninger er forsvundet.

Kirken har i tidens løb gennemgået flere ombygninger og restaureringer.

Det mest gennemgribende af disse arbejder fandt sted i 1892 ved arkitekt H. B. Storck, og har gengivet kirken det udseende, dens fransiscanske bygmestre oprindeligt havde tænkt sig.

Blandt den brogede mangfoldighed af kirkeinventar fra tiden efter reformationen findes også nogle fine, middelalderlige stykker.

En trefløjet, gotisk altertavle med mange udskårne figurer pryder koret, flankeret af to rækker rigt udskårne munke-korstole.

Desuden findes bevaret et gotisk lægmandskrucifiks.

Klostret i Kalundborg

Klostret er grundlagt, antagelig i 1239, af grevinde Inger af Regenstein.

I 1279 bliver klosterkirken indviet af Roskilde-bispen.-----

I 1532 forjager Mogens Gøye gråbrødrene af deres kloster. Den sidste guardian, Melchior Jensen, bliver sognepræst i Raklev Sogn. I midten af 1700-tallet synes alle klostrets bygninger forsvundet.

Under udgravninger, foretaget i 1961 af Nationalmuseet og Kalundborg Museum, er det lykkedes i store træk at rekonstruere klostrets grundplan. Klostrets sted er ved bygningen Kålund Kloster

under gaderne Kloster Parkvej og Lindegade. I Kalundborg Museum findes bygningsdetaljer o. 1. løsfund fra klostret.

Klostret i Kolding

Af ridder Henrik Dulmers gård og kapel, Dueholm kaldet, oprettes Kolding-klostret i 1288 med støtte fra enkedronning Agnes. Henrik Dulmer indtræder selv i klostret som munk.-----

I 1525 overtager kronen klostret, og munkene bliver forjaget fra deres gamle hjem. Allerede i året 1557 synes klosterbygningerne at være forsvundet. På klostrets sted i byens sydlige del har man gjort fund af bygningsrester: fundamenter, bygningsdetaljer, brønde og en slags vandledning.

Klostret i København

Jacob Sunesøns datter, grevinde Inger af Regenstein, stifter i 1238 et københavnske fransiscanerkloster.-----

Den 25. april 1530 overlader gråbrødrene deres kloster til borgmester og råd. Planer om at indrette Københavns Universitet i klosterbygningerne bliver opgivet.

Kun en enkelt af klostrets bygninger står tilbage, i ombygget tilstand, nemlig huset Gråbrødretorv nr. 11, hvor de hvævede kældre stadig er bevaret. Bygningen har været anvendt som fængsel, først af fransiscanerne selv, siden, efter reformationen, af staden København.

I 1623 lader Christian IV. huset indrette som tugthuskirke, men i 1650 bliver bygningen solgt og kommer nu på private hænder.

St. Claras Nonnekloster i København

Klostret er stiftet af kong Hans og dronning Christine, og pave Alexander VI. stadfæster grundlæggelsen i 1497.-----

Fra 1527 hersker der stor nød i klostret, som dog ikke forlades af søstrene før 1536. En tid har den Kgl. Mønt til huse i klostret.

Kirken er forsvundet i 1570.

I dag er alle bygninger borte. Man har gennem udgravninger kunnet danne sig et indtryk af især kirkens grundplan.

Klostrets sted er for enden af Klareboderne.

Klostret i Køge

Klostret bliver i 1484 grundlagt af kong Hans og bliver indviet til St. Maria de Consolatione. I 1485 indvies kirkegården, og 1509 klosterkirken.-----

Først efter 1531 synes de sidste brødre at have forladt klostret, som derefter overlades byen som hospital. Klosterkirken bliver ødelagt under krigen i 1659. Alle klostrets bygninger er forsvundet, kun kirkegården ved Vestergade markerer i dag stedet, hvor gråbrødrenes kloster har ligget.

Klostret i Nykøbing F.

Klostret er grundlagt i 1419 af Erik af Pommern og indviet til Vor Frue, St. Michael og St. Fransiscus.

I 1503 går klostret over til en strengere observans.-----

Klostret bliver nedlagt i 1532, klosterkirken bliver sognekirke, og ét af klostrets huse benyttes af Nykøbings borgere som rådhus.

Den sengotiske, tårnprydede klosterkirke består endnu. Den har dog gennemgået flere restaureringer og ombygninger, bl. a. i årene 1873-74. Af klosterkirkens inventar stammer to snoede alterstager

af malm fra den katolske tid. Et særpræget, yngre inventarstykke bør nævnes, idet der på kirkens nordvæg er anbragt nogle store anetavler fra 1627 med 63 af Frederik II.s dronning, Sophie af Mecklenburgs

aner.

Af klosterbygningerne er foruden kirken bevaret den op mod denne byggede søndre korsgang, samt den monumentale, to etagers Vestfløj.

Klostret i Nysted

Klostret er grundlagt i 1286 på initiativ af herrerne til Kærstrup og Kjelstrup.-----

Så sent som i 1538 (!) nedlægges klostret, og dets havearealer tilfalder byens sognepræst. I 1551 nedbrydes de fleste af bygningerne, og materialerne anvendes andetsteds. I 1577-78 nedrives en endnu tilbageværende bygning, dens materialer anvendes ved reparationsarbejder på Ålholm Slot, og o. 1800 fjernes de sidste, synlige murrester.

Nationalmuseet har gennem udgravninger i 1926-27 fundet frem til bygningernes placering.

Klostrets sted er i byens østlige del ved det gamle Klosterstræde (Kirkestien).

Klostret i Næstved

Klostret er stiftet o. 1240 af fransiscanernes ven og velynder, grevinde Inger af Regenstein. Klostret er dog først sikkert etableret i 1270.-----

I 1532 forjages brødrene og deres kloster overlades til Næstved By.

Kirken bliver nedbrudt o. 1553.

Alle klostrets bygninger er forsvundet. Dets sted er på Axeltorv, hvor etablering af et parkeringsanlæg har foranlediget Nationalmuseet til at foretage udgravninger og undersøgelser af klostrets rester.

Fundene af fundamenter og gulvresten har gjort det muligt at rekonstruere en grundplan af det anseelige klosteranlæg. Under udgravningsarbejdet er der tillige gjort fund af grave og en del mindre genstande, bl. a. ganske mange middelalderlige signeter.

Klostret i Odense

Klostret er stiftet af Erik Clipping og indviet til St. Katharina og Jomfru Maria. Kongens stadfæstelsesbrev skriver sig fra 1285.

Ved reformationen nedlægges klostret. I 1539 bliver klosterkirken sognekirke og klosterbygningerne omdannes til almindeligt hospital og sygehus.

I 1805-19 bliver klosterkirken nedbrudt. Kirkens sidste rest er forsvundet o. 1870, men de fleste af klosterbygningerne findes endnu bevaret i noget ombygget tilstand. En rest af den overhængende korsgang findes endnu. I klostrets østfløj er indrettet en kirkesal, den såkaldte „klosterkirke“. Det vidtløftige klosteranlæg har oprindeligt været et firfløjet kompleks omkring to lukkede gårde. Den nu forsvundne kirke har udgjort den ene af fløjene. Af inventar findes i kirkesalen bevaret et stort, middelalderligt krucifiks. Den prægtige Claus Berg-altertavle i St. Knuds Domkirke har tilligemed de fyrstelige grave for kong Hans' slægt oprindeligt hørt hjemme i gråbrødrekirkens kor.

St. Claras Nonnekloster i Odense

Klostret er stiftet af enkedronning Christine i 1521. Grundlagt så nær reformationen får klostret ingen lang levetid.-----

I 1538 står det øde og gøres af Christian III. til bolig for superintendenten.

I Odense bispegård består et større bygningsparti af en rest af nonneklostrets kælderstokværk

.

Klostret i Randers

Dette kloster er grundlagt i 1236.-----

I 1530 får Mogens Gøyes medarvinger overladt klostret af Frederik I. Samme år overgår klostret til Randers By, og kirken bliver i en årrække sognekirke. I 1554 overtager kronen gråbrødreklostret for at omdanne det til det kongelige slot Dronningborg.

Slottet bliver nedrevet i 1721.

Alle klosterbygningerne er nu forsvundet. Klostrets sted skal søges mellem byens gamle befæstning og Brødregade i den østlige del af Randers.

Klostret i Ribe

År 1232 grundlægges klostret i Ribe af magister Johannes Scolasticus med støtte fra biskop Gunner af Ribe og hr. Johannes Rød.

I 1246 nedlægger biskop Gunner sit embede og indtræder som almindelig, menig fransiscanerbroder i klostret.

Klosterkirken bliver i 1280 indviet til St. Laurentius.-----

I 1537 bliver klostret nedlagt. Brødrene fordrives fra deres gamle hjem, da Christian III. ønsker bygningerne nedrevet.

Alle klosterbygningerne er nu forsvundet, kun enkelte, jordfundne bygningsrester er tilbage.

Klostrets sted er i Ribes vestlige del.

Klostret i Roskilde

Klostret er stiftet o. 1237 og indviet til St. Maria de consolatione, medens kirken synes indviet til treenigheden.

O. 1310 brænder klostret, men opbygges påny.-----

Under reformationsrøret nedlægges klostret, og i 1561 skænker Frederik II. bygningerne til Corfitz Ulfeldt til Kogsbølle. Efter 1625 finder nedbrydningen af klosterkirken sted, og dens sidste rester er forsvundet i midten af forrige århundrede. Også de øvrige klosterbygninger er nu borte, kun stednavne som Gråbrødrestræde og Gråbrødre Kirkegård minder i dag om fransiscanernes gamle hus.

St. Claras Nonnekloster i Roskilde

Klostret er grundlagt d. 1. august 1256 af grevinde Inger af Regenstein. Stiftelsen får pavelig stadfæstelse i 1257. Efter en brand i 1302 nyopføres klosterbygningerne.-----

I 1545 forlenes Anders Barby med nonneklostret, i 1561 overtages størsteparten af Københavns Universitet, og fra 1572 begynder nedrivningen af bygningerne for alvor.

Klostrets bygninger er nu alle forsvundet. Udgravninger har kun fremdraget få og svage rester.

Klostrets sted er nær byparken.

Klostret i Svendborg

Klostret er stiftet i 1236, muligvis af drost Astrad Frakke, som er foged på Svendborg Slot (Ørkild). Det trefløjede anlæg har ligget nord for klosterkirken.-----

I 1530 overtager Svendborg By klosterkirken til sognekirke, og de øvrige bygninger bliver almindeligt hospital. I 1828 nedrives klosterkirken og i 1875 den sidste af klosterbygningerne. Alle klosterbygningerne er altså i dag forsvundet.

I klosterkirken skal kongesønnen Abel Abelson være begravet.

Nogle gotiske kridtstenskapitæler fra klosterkirken findes i Nationalmuseets samlinger.

Klostret i Tønder

Ridder Johannes Navnesøn og hans hustru Elsif stifter klostret i Tønder i 1238. Klosterkirken bliver i 1247 indviet til Vor Frue af Ribebispen.

Der afholdes i alt seks gange provincialkapitel i klostret. O. 1500 bliver klostret ødelagt ved ildebrand, men bliver bygget op påny.-----

I 1530 bliver brødrene udjaget af deres kloster. Bygninger nedbrydes, og materialerne anvendes ved byggeri på Tønderhus.

Alle klostrets bygninger er derfor forsvundet.

Klostret i Viborg

Klostret er grundlagt i 1235. Som de vigtigste grundlæggere af klostret må regnes grevinde Mariane af Eberstein og hendes sønner.

Klosterkirken er opført o. 1270.-----

Reformationsbølgen i Viborg, og herfra ud i hele landet, kommer til at udgå fra netop dette kloster, og i 1530 bliver klostret nedlagt, de sidste brødre forjages fra deres gamle hjem.

Klosterkirken bliver sognekirke, den nedbrydes o. 1830.

Fra 1541 bliver klostret almindeligt hospital for Viborg By.

Nogle partier af klosterbygningerne består endnu, nemlig en stærkt ombygget del af østfløjen, en sidefløj til denne og en stump af nordfløjen.

Klostret fungerer endnu i dag som en stiftelse for ældre mennesker.

Klosterkirkens omrids findes markeret i anlægget „Hans Tavsens Minde“.

Klostret i Ålborg

Klostret er stiftet før 1268.-----

I 1530 bliver brødrene forjaget af Axel Gøye, lensmand på Ålborghus.

Alle klostrets huse er i dag forsvundet. Enkelte murrester i og under ældre ejendomme i byen stammer fra fransiscanerklostret.

Klostrets sted er i området omkring gaderne Algade, Møllegade og Skomagergade.

SYDSLESVIG

Klostret i Flensborg

Klostret synes oprettet før 1248, men den endelige stiftelse sker i 1263, da hertug Erik Abelsøns drost, Johannes Hvidding, grundlægger et kloster, viet til St. Katharina.-----

Den 7. juni 1528 overtager rigshovmester Mogens Gøye med kongens samtykke klostret og udjager munkene. Siden gøres bygningerne til fattigbolig.

Adskillige af klostrets bygninger er endnu bevaret.

Klostret i Husum

Klostret er grundlagt så sent som i 1494.-----

I 1528 nedlægges klostret, det bliver siden anvendt som almindeligt hospital og asyl.

Da klostret, antagelig i 1573, bliver nedrevet, opfører man Husum Slot på dets sted.

I dag er alle klosterbygninger forsvundet.

Klostret i Slesvig

Klostret, som er indviet til St. Paulus, bliver grundlagt kort efter 1232.-----

Brødrene forjages i 1528, kirken bliver rådhus og klosterbygningerne almindeligt hospital.

Klosterkirken, alias rådhuset, bliver nedrevet i slutningen af 1700- tallet. I noget ombygget tilstand er en stor del af klosterkomplekset dog bevaret til vor tid. Bygningerne anvendes som alderdomshjem.

På klosterkirkens tomt er opført en nyere rådhusbygning, der bl. a. rummer Slesvigs stænderforsamlingssal

LUNDS STIFT

Klostret i Halmstad

Klostret, der er indviet til St. Anna, er stiftet så sent som i 1494.

I 1532 nedlægges klostret og benyttes herefter som fattighus og hospital. Alle bygninger er nu forsvundet.

Der har hersket nogen tvivl om de to Halmstad-klostres (det andet kloster er af Dominicanerordenen) placering i byen.

Bygningsrester, fundet under Lilla Torg, stammer dog højst sandsynligt fra gråbrødrenes kloster.

Der er i 1963 foretaget udgravninger på klostrets sted, hvorved der er gjort fund af murrester, grave m.m.

En del af fundmaterialet findes i samlingerne på Hallands Museum i Halmstad.

Klostret i Lund

Klostret er stiftet i 1238 af ærkebiskop Uffe. I klosterkirken er i 1274 ærkebiskop Jacob Erlandsen begravet.

I 1276 indvier biskop Tyge af Århus fem andre i kirken.-----

Efter reformationen skænkes klostret 1539 til Holger Ulfstand.

Alle klosterbygningerne er i dag forsvundet, det har dog gennemarkæologiske undersøgelser været muligt at påvise klostrets sted.

Klostret i Malmø

Klostret er grundlagt ved Erik af Pommern o. 1414-19. Det er to gange blevet flyttet, men har bestandig holdt sig indenfor Malmøs byområde.

I 1530 forlader brødrene deres kloster, der overlades til byen.

Alle bygninger er i tidens løb forsvundet.

Klostret på Torkø

(Blekinge)

Klostret er stiftet af den svenske adelsmand Ture Turesen. Klosterkirken nyopføres i 1467.-----

På nær nogle lave murrester af kamp og tegl er alle klostrets bygninger forsvundet.

Klostret i Trelleborg

Klostret grundlægges i 1267.

I 1532 forlader brødrene deres kloster. Klosterkirken bliver nedrevet i 1616.

Alle klosterbygningerne er forsvundet.

Nær Gamla Torg findes, som klostrets sidste rest, de synlige fundamenter af klosterkirken.

Klostret i Ystad

Klostret synes grundlagt i 1260-erne.-----

Efter 1532 får byens borgere tilladelse til at indrette klostret som sygehus og almindeligt hospital, når de sidste brødre har forladt deres gamle hjem. Kirken bliver sognekirke.

Samme år uddrives fransiscanerne med vold af deres kloster.

Foruden den smukke klosterkirke er adskillige af de øvrige klosterbygninger bevaret, først og fremmest korsgangen omkring fratergården.

En af bygningerne er bevaret i hele sin udstrækning tillige med dele af to andre. Udgravninger på de forsvundne bygningers sted har givet værdifulde oplysninger om hele klosteranlægget.

Klostret ligger ved Klostergata nær Stortorget.

Det bør til sidst nævnes, at et forsøg på i Haderslev at oprette et kloster for fransiscanernes tredjeorden mislykkes trods pavelig stadfæstelse. Haderslev-klostret kom aldrig til at fungere.

Kongernes forhold til Fransiscanerordenen.

Kongernes støtte:

Konger som beskyttere og grundlæggere

Mange konger og dronninger støttede franciskanerne økonomisk og politisk.

De så ordenen som et redskab til religiøs og moralsk fornyelse, men også som en måde at styrke kongemagten gennem kontrol over kirkelige institutioner.

I Danmark oprettede konger og adelige mange klostre til franciskanerne, fx i Ribe, Odense, Roskilde og København (før 1238).

Franciskanerne som kongelige rådgivere og prædikanter

Fordi de var kendt for deres lærdom og fromhed, blev nogle franciskanere kongelige skriftefædre, rådgivere og sendebud.

De kunne bruges til diplomatiske missioner eller til at legitimere kongens beslutninger religiøst.

Konflikter og spændinger

Fattigdomsidealet vs. kongelig pragt

Nogle franciskanere kritiserede konger og rigdom — især de mere radikale "spirituelle" franciskanere, som mente, at kirken (og kongerne) levede for overdådigt.

Dette førte til spændinger, især i 1300-tallet, hvor nogle konger anså de kritiske franciskanere som farlige.

Under reformationen (1500-tallet)

I Danmark og Norden ændrede forholdet sig drastisk.

Kong Christian III (efter 1536) opløste alle klostre, også franciskanernes. Mange gråbrødre blev fordrevet eller tvunget til at forlade ordenen.

Kongemagten overtog deres ejendomme og brugte midlerne til at finansiere den nye lutherske statskirke.

Samlet vurdering

I middelalderen havde kongerne generelt et positivt forhold til franciskanerordenen, så længe ordenen støttede den kongelige autoritet og ikke udfordrede rigdom og magt.

Men da franciskanernes idealer om fattigdom og kritik af verdslig magt stod i modsætning til kongernes interesser, opstod der konflikter — som til sidst førte til ordenens undergang i Danmark under reformationen.

Klarisserne (franciskanerordenens søsterorden) i Danmark:

Grundlægger: Den hellige Clara af Assisi (1194–1253), en af Frans af Assisis første følgere.

Ordenens navn: Ordo Sanctae Clarae – på dansk kaldet Klarisserne.

Livsform: Strengt klosterliv med bøn, fattigdom og klausur (tilbagetrækkethed fra verden).

De blev den kvindelige gren af franciskanerne (gråbrødrene).

Klarisserne havde kun få huse i Danmark (modsat gråbrødrene, der var udbredt). De vigtigste var:

København: Et kloster for klarisser blev oprettet i midten af 1200-tallet.

Odense: Klarisserne fik kloster her i 1286, støttet af dronning Agnes (enke efter kong Erik

Klipning). Dette blev et af de vigtigste klostre.

Karmelitere (Hvidebrødre) (ca. 1430 →)

Kendt for Helsingør Karmeliterkloster (Skt. Mariæ Kirke) og Sæby Kloster.

KARMEILTERORDENEN

Ordo beatissimæ genetricis semperque virginis Mariæ de monte

Carmelo. Vor Frue af Karmels Orden.

I slutningen af det tolvte århundrede danner korsfareren Berthold af Calabrien et eneboersamfund omkring et Maria-kapel på Karmelbjerget i Det Hellige Land.

Det lille samlag lever under meget enkle regler med faste og tavshed, men i 1210 anerkendes eremitsamfundet af Jerusalems patriark, der byder karmeliterne at antage St. Augustins Regel.

Ordenen begynder nu at brede sig ud over Palæstinas grænser, og den når tilsidst til Europa.

I 1226 bliver Karmeliterordenen stadfæstet af pave Honorius III. Ordenens kvindelige gren oprettes langt senere, i 1452.

I året 1291 ødelægges det oprindelige Karmelkloster af saracenerne, og munkene bliver hugget ned, medens de synger Mariahymnen Salve regina.

Karmeliterordenens første europæiske generalkapitel bliver i 1247 afholdt i Anglesford i England.

Englænderen Simon Stock bliver

*Karmeliter. Ordensdragten er gråbrun under den hvide
kappe. Til dragten hører en ejendommelig hue*

valgt til ordensgeneral, og han opretter klostre ved de berømte lærdomscentre

London, Oxford, York, Paris, Bologna og Napoli.

Det bliver også den energiske Simon Stock, som kommer til at lede ordenen ind i en fast organisation på linie med tiggerordenene, og ud fra meget demokratiske synspunkter.

Ordensgeneralen er karmeliternes øverste leder, han vælges og kontrolleres af generalkapitlet.

Under generalen står provincialerne, der ligeledes kontrolleres af ordenskapitlet. Den enkelte klosterforstander kaldes prior, han kontrolleres i hvert kloster af de tre guardianer, der har hver sin nøgle til klostrets pengeskrin, og som skal kontrasignere alle dokumenter.

Karmeliterregelen, den omformede augustinerregel, er meget streng, og brud på klosterdisciplinen udløser et meget drastisk straffesystem.

Dette straffesystem kan resultere i straffe som: Strengt fængsel i 6-12 måneder, æres- og stemmetab i indtil fem år, ja endog galejslaveri. Strengheden, og den omstændighed, at karmeliterne lægger så megen vind på lærdom og studier, har stundom ført til splittelsestendenser indenfor ordenen, som har været forgrenet i flere observanser.

O. 1500 gøres profeten Elias til ordenens patron, og karmeliterne får pavelig tilladelse til at opstille hans statue i Pederskirken i Rom blandt andre ordensstiftere.

Til Danmark når ordenen o. 1410.

Skønt karmeliterklostrene, som tiggermunkeklostre, måtte være yderst sårbare, da reformationsbølgen nåede frem til Danmark, stod der dog særligt gny omkring dem i denne brydningstid.

Karmeliterne har, i kraft af deres lærdom og store viden, stået vel rustede i den åndelige strid mellem lutheranerne og den gamle kirke. Berømt er især den åndelige stridsmand, karmeliterbroderen Poul Helgesen, der nok ønskede at reformere indefra, men som hverken kunne eller ville følge protestanterne i deres stormløb på moderkirken.

Klostret i Assens

Klostret, der er indviet til Vor Frue, er stiftet kort efter 1500 ved kong Hans og provsten i Gamløse på grundlag af et ældre helligåndshus. —

Da én af karmelitermunkene, Peder Laurensen, bliver grebet af den lutherske bevægelse, formidler han under reformationsrøret sit kloster nedlagt. Den 14. august 1530 bliver klostret af kongen overgivet til borgmester og råd i Assens.

Alle klostrets bygninger er i dag forsvundet. Gennem udgravninger har man lokaliseret klostrets sted til området ved Strandgade-Ramsherred.

Klostret i Helsingør

Klostret, Vor Frue eller Marieklostret kaldet, er stiftet af Erik af Pommern i 1430. Klostrets oprettelse bliver året efter stadfæstet af pave Eugen IV. I 1450 bliver klostret hærget af ildebrand, men opbygges påny.-----

Efter reformationen står klosterkirken en tid ubenyttet, indtil den i 1576 bliver indrettet til brug for de mange nederlændere og tyskere, der på den tid opholder sig i Helsingør. De øvrige klosterbygninger bliver i 1541 almindeligt hospital.

Klostret, som i 1901-07 ved arkitekt H. B. Storck har gennemgået en omfattende restaurering, er i dag det bedst bevarede klosteranlæg i Norden.

Klostrets kirke er prydet med kraftige kamgavle og mange arkitektoniske detaljer, i stedet for tårn er kirken forsynet med en tagrytter.

I klosterbygningerne, der lukker sig med buengange omkring den firkantede fratergård, har mange af rummene en rig udsmykning i form af kalkmalerier. Især er kapitelsalen, kaldet Laxmandsalen, kendt for sine kalkmalerier; det samme gælder musiksalen i klostrets nordfløj.

Ved klosterporten findes en genialt konstrueret talesprække, som giver talen forøget akustisk styrke, når man vil henvende sig til portneren i cellen indenfor. Christian II.s elskede, Dyveke, skal være begravet et sted i klostret. I vestfløjen opbevares Helsingør Bymuseums håndværksafdeling.

Af middelalderligt inventar findes bevaret en fløjaltertavle, et nederlandsk arbejde fra o. 1520. (Midtstykket i Nationalmuseet).

Klostret i Skelskør

Klostret menes stiftet i 1418 af Erik af Pommern og ridder Anders Olufsen Saltensee til Tystofte.----

Klostret bliver ophævet i 1532, og i 1534 overlades det til Skelskørs borgere. Materialer fra klosterbygningerne er i tidens løb anvendt til reparationsarbejder i byen og til byggeri på Borreby og Nyborg Slot.

Alle bygningerne er nu forsvundet. Om klostret minder lokaliteten Marie kirkegård. På grunden Algade no. 30 er der gjort fund af murrester, som må stamme fra det ene af byens to middelalderklostre.

Klostret i Sæby

Mariested.

Klostret er oprettet i 1460-erne af biskop Jep Friis af Børglum, ærkebisp Tuve, Christiem I. og rigsrådet, og det får pavelig bekræftelse i 1475. Klosterkirken er, som alle de øvrige karmeliterkirker, indviet til Jomfru Maria.-----

I 1536 overlader de tre sidste ordensmænd i klostret dette til Sæbys borgmester og råd. Medens de øvrige klosterbygninger i dag er forsvundet, står den gotiske klosterkirke tilbage. Kirken er opført af munkesten og nu udvendig hvidkalket.

Indvendig er kirkerummet prydet med en rigdom af kalkmalerier fra o. 1500 med ejendommelige motiver, bl. a. Jomfru Marias mor i barselseng, samt munke med musikinstrumenter.

Den trefløjede altertavle er et værdifuldt arbejde i nederlandsk gotik med madonna-motiv.

Endvidere findes bevaret tre krucifikser foruden munkenes korstole.

Nogle fundamentrester af klosterbygningerne er fundet ved gravning nær kirken.

Klostret i Århus

Klostret er oprettet, måske i 1460-erne, af Århusbispen Jens Iversen Lange, det får pavelig stadfæstelse i 1483, og er indviet til Jomfru Maria.-----

Den 14. november 1531 overlader munkene deres kloster til biskop Ove Bilde af Århus. I 1536 bliver klostret konfiskeret af kronen, og i 1541 overlades dets bygninger til nedbrydning til brandlidte borgere i Århus.

Alle bygninger er i dag forsvundet. Ved forskellige udgravninger i tyverne og trediverne i dette århundrede har man fået et overblik over klosteranlæggets fundamenter, som godtgør, at klostret har dækket et meget stort område. Under udgravningsarbejdet er der gjort adskillige fund af bygningsdetaljer.

Klostrets sted ved Frederiksgade er dækket af byens huse.

LUNDS STIFT

Klostret i Landskrona

Som det første danske karmeliterkloster stiftes Landskronaklostret af Erik af Pommern i 1410.

Klostret er indviet til Vor Frue.

Under reformationsrøret overgår klostret i 1530 til byens myndigheder. Alle klostrets bygninger er nedrevet.

Klostret i Sølvesborg

Klostret er på initiativ af kong Hans grundlagt på et tidspunkt før 1486.-----

Ved reformationen i 1536 bliver klostret ophævet, og klosterkirken bliver sognekirke, medens de øvrige bygninger bliver nedrevet før 1650. Kirken, der i øvrigt rummer to runestene, er smykket med gotiske kalkmalerier. Af klosterbygningerne ses der spor i kirkens nordmur, ligesom grundmurene er markeret i terrænet på klostrets sted.

Klostret i Varberg

Klostret er grundlagt før 1477.-----

Under reformationsrøret nedlægges klostret. I 1531 beretter borgmester og råd til kongen, at der ikke mere bor nogen i Vor Frue Kloster.

Klosterbygningerne er siden blevet afbrændt under krigshandlinger, og klostret er forsvundet.

Der er i 1965 foretaget udgravninger på klostrets sted, som har ført til fund af klosteranlæggets fundamenter.

Kongernes forhold til Karmeliterordenen.

Karmeliterordenens forhold til kongerne var — ligesom franciskanernes — præget af både støtte og afhængighed, men også af en vis tilbagetrukkethed, fordi karmeliterne oprindeligt var en mere

kontemplativ (tilbagetrukket) orden end de prædikende tiggermunke som franciskanere og dominikanere.

Kongernes støtte i middelalderen

Kongelig godkendelse og beskyttelse

For at slå sig ned i et kongerige behøvede ordenen kongens tilladelse.

I Danmark støttede kongemagten etableringen af karmeliterklostre i byer som:

Helsingør (1430)

Elsinore (Helsingør) – Sankt Mariæ Kirke og kloster blev et af Nordens vigtigste karmeliterhuse.

Sæby og Assens fik også karmeliterklostre.

Konger og adelige gav ofte jord, penge eller bygninger til ordenen, dels som fromhedshandling, dels for at sikre sig bøn og sjælefred.

Samarbejde om uddannelse og prædiken:

Karmeliterne var lærde og prædikende, men mere tilbagetrukne og intellektuelle end franciskanerne.

Nogle konger så dem som nyttige til uddannelse af præster og embedsmænd, og de drev skoler og studier, fx i Helsingør.

Konflikter og forandringer:

Religiøs kritik og reformbevægelser

I senmiddelalderen voksede kritikken af tiggermunkeordenerne (herunder karmeliterne), fordi nogle mente, de var blevet for velhavende og havde fjernet sig fra deres oprindelige idealer.

Dog var karmeliterne generelt mindre politisk aktive end franciskanerne og derfor sjældnere i direkte konflikt med kongerne.

Reformationen i Danmark (1536)

Ligesom alle andre katolske ordener blev karmeliterne opløst under Christian III.

Karmeliterklostrene i Helsingør, Assens og Sæby blev nedlagt, og ejendommene overtaget af kronen.

Mange munke måtte forlade landet eller blev verdslige præster under den nye lutherske statskirke.

I Helsingør blev karmeliterklostret omdannet til hospital og skole.

Kongerne støttede karmeliterordenen i middelalderen, især som en del af den generelle støtte til tiggermunke, der hjalp med undervisning, prædiken og bylivets moral.

Forholdet var fredeligt og praktisk, snarere end tæt eller ideologisk — karmeliterne blandede sig sjældent i politik.

Under reformationen blev forholdet dog brudt brat, da kongemagten overtog deres ejendom og opløste ordenen.

Karthusianerordenen (på latin Ordo Cartusienensis) – en af middelalderens mest specielle og strenge munkeordener.

Grundlægger: Bruno af Köln (ca. 1030–1101).

Stiftelse: 1084 i bjergene nær Grenoble (Chartreuse → “Carthusianer”).

Livsform: Kombination af eremitliv (munken lever meget alene) og klosterliv (fælles gudstjenester og måltider).

Ordenen var kendt som en af de strengeste: tavshed, faste, isolation og bøn dominerede dagligdagen.

Udbredelse i Europa:

Ordenen spredte sig langsomt, fordi den krævede særlig disciplin og afsondrethed.

Den fik stor betydning i Frankrig, England, Tyskland og Polen, men aldrig i stor skala i Norden.

Klostrene kaldtes chartreuser (eller karthusenhuse).

Karthusianerne blev anset for meget hellige og upolitiske, og de nød derfor ofte respekt fra konger og fyrster, selv når andre ordener blev kritiseret.

Karthusianerordenen i Danmark:

Forsøg på etablering

Karthusianerne forsøgte at slå rod i Danmark i 1400-tallet, men lykkedes aldrig for alvor.

Det nærmeste forsøg kom under kong Erik af Pommern (1396–1439).

Han var meget from og inspireret af religiøse bevægelser i Sverige og Nordtyskland.

Erik ønskede at oprette et karthusianerkloster i Maribo, men planerne blev aldrig realiseret.

I stedet blev Maribo Kloster et birgittinerkloster (grundlagt ca. 1416–1418).

Hvorfor slog de ikke igennem i Danmark?

Der er flere grunde til, at karthusianerne aldrig fik fodfæste her:

For strenge krav – de levede isoleret og uden kontakt til befolkningen, i modsætning til fx franciskanere og dominikanere, som prædikede og underviste.

Klimatiske og økonomiske udfordringer – de krævede store, rolige områder og faste indkomster, som var svære at opretholde i Danmark.

Politisk fokus – kongerne prioriterede ordener, der bidrog aktivt til samfundet (undervisning, prædiken, hospitaler).

Forholdet til de danske konger

1300–1400-tallet Erik af Pommern Positiv interesse, Forsøg på at støtte grundlæggelse af karthusierkloster i Maribo, men ikke gennemført

1400–1500-tallet Efterfølgende konger Ingen forbindelse Ingen karthusianerklostre i Danmark

Efter 1536 Reformationstid Ingen orden tilbage Reformationen gjorde katolske ordener ulovlige

Kongerne respekterede karthusianernes hellige ry, men havde ingen praktisk samarbejde med dem.

I modsætning til fx Johannitterne (som havde militær rolle) eller Birgittinerne (som kongerne grundlagde klostre til), havde karthusianerne ingen politisk eller social funktion, hvilket gjorde dem mindre interessante for kongemagten.

Efter Reformationen:

Da Reformationen kom til Danmark i 1536 under Christian III, blev alle katolske ordener opløst.

Karthusianerne var dog allerede fraværende, så der var intet at opløse.

I andre lande (fx England) blev de forfulgt, fordi de nægtede at anerkende kongens kontrol over kirken – i Danmark slap man for den konflikt.

Samlet vurdering:

Karthusianerordenen var den mest asketiske og kontemplative orden i middelalderen.

Den fik aldrig rigtig fodfæste i Danmark, men nydede respekt fra konger som et symbol på hellighed og ren fromhed.

Den påvirkede dansk klosterliv indirekte, gennem idealer om bøn, stilhed og enkelhed, men uden konkret institutionel tilstedeværelse.

Brødrene af St. Victor (på latin Canonici Regulares Sancti Victoris).

Der er ingen sikre vidnesbyrd om, at Brødrene af St. Victor fik klostre i Danmark.

De regulære kanniker (Augustinerkorherrer) havde dog klostre i bl.a. Æbelholt (grundlagt af Vilhelm af Æbelholt, en fransk augustiner), så ideer fra St. Victor-traditionen kan indirekte have haft indflydelse.

Brødrene af St. Victor (eller Victorinerordenen) er en mindre kendt, men meget interessant religiøs bevægelse i middelalderens klosterhistorie.

De havde stor betydning i Europa, især i teologisk tænkning og uddannelse, men ingen stor eller direkte rolle i Danmark.

Lad os se på, hvem de var, og hvordan deres forhold til kongerne generelt — og til danske konger i særdeleshed — så ud:

Udbredelse i Europa:

St. Victor-klosteret i Paris fik datterhuse i hele Europa, især i Frankrig, Tyskland og England.

Ordenen var ikke en tiggermunkeorden, men en kanonisk orden – dvs. præster, der levede i fællesskab og arbejdede med undervisning, forkyndelse og bøn.

De stod mellem de benediktinske klostre og de senere tiggermunke i deres livsform.

Victorinerne i Danmark:

Brødrene af St. Victor fik aldrig et egentligt kloster i Danmark.

Men deres indflydelse nåede Norden gennem kirkelig uddannelse og teologi:

Danske og nordiske gejstlige, som studerede i Paris i 1100-1200-tallet, kom i kontakt med Victorinerne og bragte deres åndelige og intellektuelle idealer med hjem.

Nogle danske kanniker og præster (fx ved domkapitler i Roskilde og Lund) blev påvirket af deres teologi, især Hugo af St. Victors skrifter.

Forholdet til kongerne

I Europa:

Victorinerne var respekterede af konger og fyrster, fordi de:

Uddannede præster og lærde.

Bidrog til kirkens reform og moral.

Ikke var politisk militante eller økonomisk krævende.

Konger så dem som intellektuelle støttepunkter for en velordnet kirke.

Især i Frankrig og England nød de kongelig beskyttelse, men uden at være tæt knyttet til hoffet.

I Danmark:

Der var ingen direkte kontakt mellem Victorinerne og de danske konger, fordi:

Ordenen aldrig havde et kloster i landet.

Den danske kongemagt støttede mere praktiske og folkelige ordener (som franciskanere, helligåndsordenen og johannitere).

Men indirekte fik danske konger gavn af deres indflydelse på uddannede præster, som spillede rolle i kirkens og kongemagtens administration.

Eftervirkning og reformation:

Victorinerordenen forsvandt gradvist i senmiddelalderen, da universiteterne og tiggermunkene (franciskanere, dominikanere) tog over uddannelsesopgaverne.

Ved Reformationen var der stort set ingen aktive victoriner tilbage, hverken i Danmark eller Nordeuropa.

Deres åndelige arv – vægt på teologisk tænkning, bibelstudium og indre fromhed – levede videre i kirkelig lærdom og præsteuddannelse.

Helligåndsordenen (Duebrødrene) i Danmark:

Stiftelse: Ordenen blev grundlagt i Montpellier ca. 1175 af Guy de Montpellier.

Formål: At hjælpe syge, fattige, pilgrimme, forældreløse og andre nødlidende.

Symbol: Duen – Helligåndens tegn, deraf navnet Duebrødre.

Ordenen fik pavelig godkendelse i 1198 af pave Innocens III og spredte sig hurtigt i Europa.

Indførelse i Danmark

Kong Valdemar Sejr (1202–1241) støttede ordenen, og de første huse kom hertil i begyndelsen af 1200-tallet.

Duebrødrene etablerede sig især i købstæder, hvor de oprettede hospitaler og klostre.

Kendte huse i Danmark

Næstved: Helligåndshuset blev stiftet ca. 1240 og var et af de største. Herfra havde de også indflydelse på andre huse.

Randers: Duebrødrehuset nævnes første gang i 1246.

Horsens: Oprettet i 1261.

Fåborg: Oprettet i 1470.

København: Helligåndshuset blev grundlagt ca. 1296. Det udviklede sig til et af de vigtigste hospitaler i byen.

Derudover havde de sandsynligvis små afdelinger flere andre steder.

De drev hospitaler med plads til både syge og fattige.

Der blev taget sig af forældreløse børn – noget usædvanligt i middelalderen.

Husene fungerede også som herberger for rejsende og pilgrimme.

Ordenen levede efter en regel, men var mere praktisk-social end strengt klosterlig.

Med reformationen i 1536 blev Duebrødrene opløst i Danmark.

Husene og deres ejendom overgik til kronen eller bystyret.

Flere bygninger blev bevaret og fik nye funktioner – bl.a. blev Københavns Helligåndshus senere til byens rådhus.

Eftermæle:

Mange steder i Danmark findes endnu spor af Duebrødrene:

Gadenavne: Duebrødregade (fx i Næstved).

Bevarede bygninger: dele af Helligåndshuset i København (nu Kulturhuset Helligåndshuset).

Historiske minder i byernes arkiver og kirker.

Klostret i Fåborg

Frederik Barsebæk og den pavelige afladshandler, Marius de Fregeno, forbereder i 1475 oprettelsen af et charteuserkloster i Fåborg. Denne plan mislykkes imidlertid, og i stedet bliver helligåndsklostret stiftet i 1477.-----

Ved reformationen nedlægges klostret, og i 1539 bliver klosterkirken overladt til byen som sognekirke. I 1540 overdrages klostrets jordegods til Odense Hospital.

Medens alle øvrige klosterbygninger synes forsvundet før 1588, består klosterkirken, bygget o. 1500, endnu.

Blandt kirkens bevarede middelalderlige inventar skal fremhæves de sengotiske korstole (restaureret i nyere tid), et sengotisk skab, en del alterfigurer og et røgelseskar med runeindskrift. En fornem, trefløjet altertavle i lybsk billedskærerarbejde fra 1511 med bl. a. et treenighedsmotiv findes i Nationalmuseets samlinger.

Klostret i København

Klostret bliver stiftet på grundlag af et ældre, såkaldt helligåndshus, og får pavelig stadfæstelse i 1474.-----

Under reformationen bliver klostret i 1530 atter almindeligt hospital, medens klosterkirken i 1537 bliver sognekirke.

Hospitalet flyttes siden til Vartov, og i 1606-07 indrettes klosterbygningerne til tugt- og børnehus.

Endnu består klosterkirken, omend i noget ombygget tilstand, idet den bliver stærkt beskadiget ved Københavns brand i 1728. Kirken er restaureret i 1878-80 ved arkitekt H. B. Storck.

Biskop Joachim Rønnows (død 1544) grav findes under kirken.

Af de øvrige klosterbygninger er hele vestfløjen, samt et stykke af endnu en fløj bevaret. Vestfløjen rummer helligåndsklostrets 30 meter lange, overhængende sygesal. De spidsbuede hvælvinger bæres af fire ottekantede granitpiller.

Klostret i Nakskov

Klostret er stiftet i 1470.-----

Efter reformationen benyttes klostret stadig som hospital og har i 1539 seks „lemmer“.

Klosterkirken er antagelig nedbrudt i 1689.

Alle klostrets bygninger er nu forsvundet.

Klostret i Randers

Klostret er oprettet i 1484 eller -85 på grundlag af et ældre helligåndshus, klosterkirken er samtidig sognekirke.

Klostret får hjælp og støtte af kong Hans.-----

Randers Helligåndskloster bliver ophævet som egentligt klostर्सamfund i 1541, muligvis allerede i 1532. Klosterhospitalets patienter og klostrets gods overgår til Århus Hospital, medens et nyt hospital oprettes andetsteds i Randers. Klosterkirken, den anseelige St. Mortens Kirke, der er opført i 1490-erne, samt det såkaldte Helligåndshus står tilbage af det i øvrigt forsvundne kloster, gengivet deres middelalderlige udseende. St. Mortens Kirkes tårn er dog opført efter reformationen, nærmere betegnet i 1797. Helligåndshuset, der nu anvendes som turistbureau og til museumsudstillinger, er gennemgribende restaureret i 1894-97. Nord for Helligåndshuset er der under gader og huse fundet rester af de øvrige klosterbygninger.

Den trefløjede, gotiske altertavle i Hald Kirke stammer fra helligåndsklostrets kirke.

I Randers Museums samlinger findes helligåndsbrødrenes smukkealterkalk bevaret.

Klostret i Ålborg

På grundlag af et allerede i 1431 stiftet helligåndshus oprettes dette kloster den 9. juni 1451.-----

I 1530 beslaglægger lensmanden på Ålborghus, Axel Gøye, helligåndsklostret. Brødrene forjages, men i 1533 får prior og munke klostret tilbage. Helligåndsklostret fortsætter som hospital ned igennem tiden, det er i dag, som stiftelse og plejehjem for 60 personer, Danmarks ældste, sociale institution.

Bortset fra kirken, der menes forsvundet allerede i løbet af 1600- årene, er næsten hele klostret bevaret.

De 5 klosterbygninger rummer korsgang, refektorium og kapitelsal med mange kalkmalerier. I vestfløjen, som er den ældste af bygningerne, findes overhængende kælderrum.

Ålborg Helligåndskloster er, udenfor Frankrig, det bedst bevarede helligåndskloster nord for Alperne.

Det hører sammen med karmeliterklostret i Helsingør og dominikanerklostret i Ribe til landets mest fuldkomne, bevarede klosteranlæg, og er ét af vore fornemste, historiske mindesmærker fra middelalderen.

LUNDS STIFT

Klostret i Malmø

Klostret er grundlagt af Christiern I. og prioren for helligåndsklostret i København. Oprettelsen af klostret får pavelig stadfæstelse i 1480.

Klostret er datterkloster af helligåndsklostret i København, og må allerede i sit første år lide under en kompetancestrid med den ene af sine grundlæggere, prior Christiern Thorkildsen.-----

Under reformationsrøret, der former sig særlig heftigt i Malmø, er helligåndsbroderen Hans Olufsen Spandemager én af lutheranernes førende stridsmænd.

Helligåndsbrødrene bliver, på forholdsvis lempelig vis, fordrevet fra deres kloster i året 1529.

Klostret benyttes siden af borgerne som rådhus.

I 1537-38 nedbrydes klosterkirken, de øvrige klosterbygninger i 1546. En del af kirkens inventar fordeles til byens øvrige kirker.

Klostrets sted er syd for Malmø Adelgade, nær Helliggeststræde.

Alle dets bygninger er forsvundet.

Forholdet Mellem Helligåndssorden og Kongerne.

Helligåndssordenens forhold til kongerne var generelt meget tæt og positivt, fordi ordenen udførte sociale og velgørende opgaver, som kongemagten ønskede at støtte og være forbundet med.

I modsætning til franciskanere og dominikanere, der fokuserede på prædiken og teologi, havde Helligåndssordenen en mere praktisk, barmhjertig og hospitalsbaseret rolle.

Kongernes støtte:

Social og politisk legitimitet:

Konger og fyrster støttede Helligåndssordenen, fordi den varetog samfundsnyttige funktioner, som staten ikke selv kunne udføre dengang.

Ved at støtte hospitaler og velgørenhed viste kongen sig som en from og retfærdig hersker, hvilket styrkede hans religiøse legitimitet.

Helligåndshusene fungerede som kongemagtens velgørenhedsinstitutioner, og kongerne kunne bruge dem til at vise omsorg for folket.

Kongelig beskyttelse og gaver:

I Danmark blev Helligåndssordenen støttet af flere konger, især i 1200–1400-tallet.

De mest kendte Helligåndshuse lå i:

København (grundlagt ca. 1296)

Aalborg (før 1451)

Ribe og Næstved (mindst fra 1200-tallet)

Helligåndshuset i København fik kongelig støtte og blev senere udvidet under Christian IV, som gjorde det til et hospital. (Bygningen findes stadig – Helligåndshuset på Strøget.)

Kongen som protektor:

Kongerne betragtede sig ofte som ordenens beskyttere (protektorer) i deres riger.

De kunne udnævne forstandere, kontrollere økonomien eller bruge ordenens hospitaler som led i kongelig socialpolitik.

Reformationen og opløsningen:

Under Reformationen (1536) blev Helligåndssordenen, ligesom de andre katolske ordener, opløst i Danmark.

Dog blev mange af deres institutioner — især hospitalerne — overtaget og videreført under kongelig administration.

Fx blev Københavns Helligåndshus videreført som Københavns Hospital, hvilket viser, at kongemagten fortsatte arbejdet, men nu som statlig, ikke kirkelig, velgørenhed.

Samlet vurdering:

Helligåndssordenen havde et meget godt forhold til kongerne, fordi:

Den ikke udfordrede kongemagten politisk.

Den udførte praktisk, velgørende arbejde, som tjente kongens omdømme.

Forholdet var derfor præget af gensidig nytte:

Kongen fik religiøs legitimitet og social prestige.

Ordenen fik økonomisk støtte, jord og beskyttelse.

Efter Reformationen blev dens funktioner overtaget af staten, men ideen om kongelig ansvarlighed for de fattige og syge levede videre i den lutherske tid.

Ridder- og hospitalsordener

Disse forbandt klosterliv med hospital eller militær funktion.

JOHANNITERORDENEN

**Hospitalsbrødrene af Den Hellige Johannes af Jerusalems
(den Døbers) Orden. Korsbrødrene.**

Johannitere (Hospitalsriddere, Skt. Johannes' orden) (ca. 1165 →)

Klostre: Antvorskov (Sjælland), Viborg.

Johanniter-søsterordener fandtes også (hospitalstjeneste).

Tempelriddere har muligvis haft ejendom i Danmark, men ingen sikre klostre.

I en pavelig bulle af 1113 nævnes St. Johannes Hospital i Jerusalem.

Hospitalet, der da ledes af grundlæggeren, Gerard, er ikke noget egentligt sygehus, men et gæstehjem for pilegrimme og korsfarere.

Hospitalets personale lever et regelbundet liv.

Under Gerards efterfølger, Raymond af Provence, udvides hospitalet med nye bygninger, også beregnet til sygepleje. Institutionen bliver nu et virkeligt hospital.

Med oprettelsen af dette sygehus begynder Johanniterordenens historie, en historie, der igennem tiderne har formet sig som et fantastisk eventyr.

Raymond udformer en regel, som gør hospitalsordenen til en virkelig munkeorden, og regelen bekræftes i 1153 af pave Eugen III.

Johanniternes regel bygger i det væsentlige på St. Augustins Regel.

Ordenens leder er stormesteren, umiddelbart under denne står kansleren.

Begge er ansvarlige overfor generalkapitlet, der er sammensat af ordenens visitatorer og repræsentanter for ordensprovinserne. Ordenen er administrativt inddelt i otte „nationer“ eller „tunger“.

Disse er atter inddelt i priorater, ledet af en prior.

De enkelte klostre benævnes kommender eller comthurier, og klosterforstanderen kaldes commendator eller comthur, i Danmark stundom prior. Ved middelalderens slutning regner man med, at der fandtes 29 priorater og 656 kommender.

Et johanniterklosters første beboere har omfattet både præster og tjenende brødre, de sidste er klosterhospitalets sygeplejere.

For at beskytte pilegrimme i Palæstinas korsfarer riger, hvor retssikkerheden var ringe, opretter johannitterne rytterafdelinger, og langsomt

vokser på ordenens stamme den kraftige gren, der kaldes johanniterridderne, de kæmpende brødre. Ordenen bliver en adelig ridderorden på linie med tempelherrerne og de tyske mariariddere. Ordenen er i 1100- og 1200-årene yderst populær i Europa. Den udstyres med vidtgående, pavelige privilegier og store pengemidler, tilvejebragt gennem indsamlinger. Pengene skulle anvendes dels til hospitalsgerningen, dels til „kampen mod de vantro“. Da korsfarerrigerne falder for de muhamedanske stormløb, flytter ordenen sit hovedsæde til Cypern, og igen i 1309 til Rhodos. Kampen føres nu mest til søs.

I Rhodosperioden verdsliggøres ordenen stærkt, og hovedvægten lægges på den militære virksomhed. Resterne af den opløste Tempelherreorden overgår i 1312 til johannitterne.

I 1522 erobrer tyrkerne Rhodos, og johannitterne får da overladt øen Malta af kejser Carl V. På Malta danner ridderne en fri og uafhængig ordensstat, der til stadighed befinder sig i kamp mod muhamedanerne, indtil Napoleon i 1798 erobrer øen.

I Danmark får johannitterne, der her ofte kaldes korsbrødre, fodfæste i 1100-tallet. Ordenens danske stiftelser har omfattet såvel de egentlige klostre, som små johanniterboer, der ofte er den første begyndelse til et kloster.

Det ser ud til, at den militære del af ordenen aldrig har fået indpas her i landet, idet der ikke findes beretninger om riddere i de danske klostre, der antagelig har omfattet hospitalsområdet alene.

Landets ældste johanniterstiftelse, det fornemme Antvorskov, har været styret af en klosterprior, der under sig havde en såkaldt kirkeprior.

Tidligt blev den Antvorskov prior medlem af rigsrådet, og så høj var hans kirkelige rang, at han til slut havde ret til at bære bispedragt.

I Norge og Sverige får ordenen kun ringe indpas, medens de danske johannitere har haft en ganske stærk stilling, så sent som i 1505 får de danske korsbrødre klostre nye pavelige privilegier.

Under Erik Menved har ordenen en nedgangsperiode, men den retter sig påny, og er endog i det femtende århundrede påny i vækst, idet der sker reformeringsforsøg indefra, og tilgangen til ordenen er stigende.

I johanniterbyen Odense fremstilles den første trykte bog i Danmark.

Den handler om johanniterridderens forsvar af Rhodos.

Ved en skæbnens tilfældighed skulle den danske, lutherske reformationens åndelige leder og mærkesmand blive en johanniter. Hans Tavsens var munk i Antvorskov Kloster.

Nogle af de danske johanniterklostre har fungeret i adskillige år efter reformationen. Som jordejende herreklostre har de besiddet den fornødne økonomiske modstandskraft hertil.

I Tyskland spaltes ordenen på reformationstid, og johannitterne fortsætter deres virksomhed på såvel protestantisk, som katolsk basis.

Antvorskov Kloster

Klostret er grundlagt o. 1164 af Valdemar den Store og indviet til Treenigheden, Jomfru Maria og Johannes Døberen.

Antvorskov bliver Johanniterordenens hovedsæde i Danmark, og tillige ét af landets rigeste og mægtigste klostre.-----

Klostret består endnu i mange år efter reformationen.

I 1580, da der foruden prioren kun er tre munke tilbage, bliver klostret nedlagt.

I årene 1580-89 ombygges Antvorskov til kongeligt slot. På slottet dør Frederik II. i 1588. Frederik IV. lader ejendommen udlægge til ryttergods, der atter bliver solgt i slutningen af 1700-tallet. Efter en årrække under private ejere bliver Antvorskov o. 1814 nedrevet.

Der findes dog endnu bevaret store og maleriske ruinpartier af det gamle Antvorskov. En del af ruinerne er bragt for dagen gennem udgravninger. Udgravningsarbejder har fundet sted adskillige gange, således i 1888-92, 1914-15, 1925-29 og i 1958-60.

De bevarede bygningsrester skriver sig fra alle Antvorskovs byggeperioder, fra o. 1200 til 1700-tallet, medens det tilgængelige ruinområdes bygningsrester hovedsageligt stammer fra klostrets første tid.

I forbindelse med klosterruinen findes en samling af løsfund, ligsten, bygningsdetaljer m. m. fra klostret.

Nogle udskårne korstole i St. Peders Kirke i Slagelse stammer muligvis fra Antvorskov Klosterkirke.

I Nationalmuseet findes en fornemt prydet alterkalk samt andre genstande fra klostret.

Johanniterhuset i Nyborg. Korsbrødregård.

En hovedbygning for én af de afhængige, små kommender, som har tilhørt Antvorskov Kloster, er bevaret til i dag i Nyborg. En væsentlig del af det statelige hus stammer fra middelalderen.

Ejendommen, som ligger på hjørnet af Korsbrødregade og Adelgade, tæt syd for Vor Frue Kirke, er af ridder Sten Basse skænket til Antvorskov Kloster i 1441.

Husets overhængende kælder er indrettet som butik.

Dueholm Kloster

se klostret i Nykøbing Mors.

Klostret i Horsens

Præceptoria beatæ Maria Virginis hospitalis St. Johannis Jerusalemitani.

Johannitere omtales første gang i Horsens i 1390.

Klostret i Horsens er muligvis stiftet fra Antvorskov.-----

Efter reformationen bortforlenes klostret af kronen til adelige. I 1575 bliver det tilskødet Holger Rosenkrantz til Boller med „bygning, kirke og kirkegård“ tillige med jordegodset.

Johanniterklostret omdannes til herregården Stjernholm.

Bygningerne synes nedrevet i begyndelsen af 1700-tallet. På klostrets grund er der i dag intet synligt spor af dets huse, et bykvarter dækker over tomten. Klostrets sted er ved Slotsgade og Stjernholmsgade.

Klostret i Nykøbing Mors. Dueholm Kloster. St. Johannes Hus.

Domus hospitalis ordinis St. Johannis Jerosolimitani.

Klostret er grundlagt o. 1370 og indviet til Johannes Døberen og Maria Magdalena. Grundlæggeren er biskop Svend Moltke af Børglum, der skænker johanniterne bispegodset Dueholm ved Nykøbing, foruden St. Clemens Sognekirke.-----

Klostret fortsætter efter reformationen, det er dog nu tillige et kongeligt len. Klostrets sidste prior dør på Dueholm kort før 1556.

Efterhånden forfalder klosterbygningerne, kun en enkelt bygning holdes vel ved magt. Som herregård fortsætter Dueholm indtil 1899, da jorderne udstykkes og ladegården bliver nedrevet.

Den bevarede klosterbygning, et stateligt, grundmuret hus, er muligvis priorens residens, commendatorhuset. Huset er hvidkalket, halvandet stokværk højt, og rummer, siden 1909, Morslands Museums samlinger.

Der er desuden i et andet hus på klostrets sted fundet middelalderlige murrester. En rest af klosterkirkens korstole findes i Nykøbing Kirke.

Klostret i Odense

Domus hospitalis St. Johannis.

Den ældste omtale af johannitere i Odense skriver sig fra Erik Glippings tid, nærmere betegnet år 1280.

Johanniterstiftelsen kaldes i 1329 St. Johannes' Hus, i 1340 St. Johannes' Hospitalshus og endelig i 1402 første gang St. Johannes'

(St. Hans') Kloster.

Klosterkirken er den oprindelige St. Michaels Sognekirke. Den har været kaldt såvel St. Michael, som St. Johannes.-----

Ved reformationen, det nøjagtige tidspunkt er uvist, bliver klostret og dets gods inddraget under kronen.

De brødre, der ønsker det, kan forblive i klostret. I 1549 er der kun fire præster tilbage, og i 1571 sammenlægges klostergodset med stiftsgods og Næsbyhoved Len, og klostret bliver herefter lensmandssæde. I 1575 lader Frederik II. klostret ombygge til slot, og siden har klosterkomplekset båret navnet Odense Slot.

Foruden den smukke, treskibede klosterkirke står endnu størstedelen af St. Hans Kloster bevaret til vor tid, idet tre af Odense Slotsfløje stammer fra klostertiden. Den nuværende St. Hans Præstegårds nederste stokværk er i virkeligheden klostrets sygehus, og det eneste, bevarede johanniterhospital i landet.

Den gotiske klosterkirke rummer rige bygningsdetaljer, og som den eneste i Danmark er kirken mod sydvest forsynet med en udvendig prædikestol, hvortil der er adgang fra kirkens indre.

Af middelalderligt inventar findes bevaret et stort, sengotisk krucifiks, samt to klokker fra 1300- og 1400-årene.

Der er hver dag adgang til kirken.

Klostret i Ribe

Domus hospitalis St. Johannis Jerosolimitani.

Johanniterne omtales i Ribe først gang i 1311, klostret har antagelig sin første oprindelse engang i 1200-tallet.-----

Ved reformationen ophæves klostret, og Frederik I. bortforlener det til Claus Sehested. I 1537 får lensmanden ordre til at lade klosterkirken og en del af klostret nedrive. Fem år senere overtager Claus Sehested selv de resterende bygninger, samt klostrets jord og grund.

Klostret har ligget, hvor man i dag finder Ribe Bispegård, Korsbrødregård.

En sidefløj af bispegården, opført af munkesten, er muligvis klostrets sidste rest, alle øvrige bygninger er forsvundet.

Klostret i Viborg

Domus hospitalis St. Johannis Jerosolimitani.

I 1284 overlader sognefolkene i St. Ibs Sogn i Viborg deres sognekirke med alle indtægter til prior og brødre i Antvorskov.

I 1448 benævnes Viborgs johanniterstiftelse St. Johannes Kloster, klosterforstanderen fører da priortitlen.-----

På reformationstid overtager kronen klostret, der bortforlenes til adelige. I 1578 beordrer kongen kirke og kloster nedrevet.

På klostrets sted ved St. Ibs Gade er der foretaget udgravninger, der har givet vigtige oplysninger om klostrets grundplan og ført til fund af enkelte bygningsdetaljer.

Johanniterordenes forhold til de Danske konger.

Johanniterordenens (eller Sankt Johannes' Orden, også kaldet hospitalriddere) forhold til kongerne var tæt, komplekst og ofte strategisk, fordi ordenen både var religiøs og militær.

Kongerne havde brug for dem som allierede, beskyttere og prestigeinstitutioner, men der var også spændinger omkring magt, rigdom og uafhængighed.

Kongelig støtte og privilegier:

Konger i hele Europa støttede Johanniterordenen med jord, privilegier og skattefrihed, fordi de Udførte vigtig hospital- og forsvarsvirksomhed.

Symboliserede fromhed og ridderlighed.:

I Danmark støttede især Valdemar Sejf (1202–1241) og senere konger ordenens arbejde.

Det danske Johanniterkloster på Antvorskov (ved Slagelse) blev grundlagt omkring 1160 og blev ordenens hovedsæde i Norden.

Kongen som velgører og samarbejdspartner:

Kongerne så ordenen som en allieret i kristenheden og som en garant for militær og moralsk styrke.

Ordenen fik ofte tildelt store jorder og skattefrihed, og kongerne brugte den til at understøtte:

Hospitaler og fattighjælp.

Repræsentation af dansk fromhed i udlandet:

Tæt forbindelse til adel og krigsførelse

Mange danske adelsmænd og kongelige var medlemmer eller beskyttere af Johanniterordenen.

Ordenen passede godt til kongernes ridderideal, som forbandt tro, kamp og tjeneste.

Den blev set som en “fornem” orden, som hædrede kongemagten.

Spændinger og kontrol:

Uafhængighed af kongemagten

Johanniterordenen stod direkte under paven myndighed, ikke kongens.

Det betød, at konger ikke kunne bestemme over ordenens ejendomme og indtægter, hvilket førte til spændinger.

I Danmark forsøgte kongemagten i perioder at begrænse ordenens selvstændighed, især i senmiddelalderen, hvor klostrene blev rige.

Politisk mistro:

Nogle konger blev mistænksomme over for de internationale ridderordener (som også gjaldt tempelriddere og johannitere), fordi de havde stor økonomisk magt og udenlandsk loyalitet.

Men johannitterne undgik samme skæbne som tempelriddere, fordi de tilpassede sig og fokuserede på hospitaler og lokal forankring.

Reformationen og omdannelse:

Under Reformationen i Danmark (1536) opløste Christian III de katolske ordener og overtog deres ejendom.

Johanniterordenens hovedsæde Antvorskov Kloster blev overtaget af kronen, og klosteret blev senere gjort til kongelig lensgård.

Dog forsvandt ordenen ikke helt:

I andre lande (fx Tyskland) fortsatte en protestantisk gren som Johanniterorden (Bailiwick of Brandenburg).

Denne lutherske johanniterorden blev senere anerkendt af danske konger, og danske adelige kunne stadig blive riddere – som et tegn på kongelig gunst.

Samlet vurdering:

Forholdet mellem Johanniterordenen og kongerne var generelt venligt og samarbejdende, men også præget af gensidig nytte og politisk forsigtighed.

Før Reformationen:

Kongerne støttede ordenen som en from, ridderlig og velgørende institution.

Ordenen nød stor prestige og kongelig beskyttelse.

Efter Reformationen:

Den katolske orden blev opløst i Danmark, men dens protestantiske arv overlevede som et adeligt ridderfællesskab under kongens protektion.

Senere middelalderordener:

BIRGITTINERORDENEN

Ordo Sancti Augustini Sancti Salvatoris nuncupatus

Birgittinere (grundlagt af den hellige Birgitta af Sverige, indført i DK ca. 1403).

Kendt for dobbeltklostre (mænd og kvinder). Mariager Kloster var det største i Danmark.

Som Nordens eneste originale indslag i ordenslivet stiftes Birgittinerordenen af den hellige Birgitta af Vadstena i Sverige.

Den højadelige fru Birgitta oplever gennem syner og åbenbaringer en kaldelse til at stifte en klosterorden.

Birgittas syner nedfældes og udformes ved cistercienserabbeden Petrus af Alvastras hjælp, og der udarbejdes en ordensregel, som er en blanding af cistercienserskik og St. Augustins Regel.

Ordenens statutter gennemgår flere ændringer, og ordenen får pavelig anerkendelse flere gange, men dens egentlige stadfæstelse må vist siges at finde sted ved pave Urban IV. i 1378. Vadstenaklostrets officielle indvielse finder dog først sted så sent som i oktober 1384.

Klostrene står direkte under stiftsbiskoppen. De er indrettet som dobbeltklostre indeholdt i samme bygningskompleks. Hovedvægten er lagt på nonneklostret, hvis forstanderinde, abbedissen, er klostrets øverste myndighed. Nonneklostret findes på nordsiden af den store,

Birgittine. Dragten er af gråt vadmél, hverover hvidt hovedlin og sort slør. „Kronen” er hvid med fem cirkelrunde, blodrøde mærker. Birgittinermunkene (præsterne) bar på den grå kappe et rødt kors med den hvide hostie i midten, diaconerne en hvid ring med fire ildtunger symboliserende de fire kirkefædre, og lægbrødrene et hvidt kors med de fem Kristi vunder, samme motiv som nonnedragtens krone.

fælles klosterkirke og beboes af 60 nonner (med abbedissen), medensmunkelaget, hvis kloster ligger på kirkens sydside, tæller 13 præster, 4 diakoner og 8 lægbrødre.

De faste tal for klostrets indvånere skal opfattes symbolsk, nemlig som 12 apostle + Paulus + 72 disciple. Munkelagets leder benævnes generalkonfessor. Ordenen stiller meget strenge krav til sine medlemmer, der iagttages således „evig tavshed“ (silentium), nonneklostrets klausur er fuldstændig lukket, ingen fremmede tilstedes adgang, og en åben grav findes altid parat som en påmindelse om den uundgåelige død.

Klostercellerne er uopvarmede og kun lukkede med et forhæng. Indvielsesceremonierne er mystiske og sværmeriske med vielse, ringspåsættelse og ligbåre.

Ingen kvinde indlades i klostret før det fyldte 18. år og ingen mand

Foruden varetagelsen af den strenge og rene liturgi og det øvrige, egentlige klosterliv finder birgittinerne tid og kræfter til at varetage lærde studier og folkeligt, åndeligt arbejde.

Såvel nonner som munke er i birgittinerklostrene flittigt sysselsat med afskrivning af bøger. I 1495 opretter munkene i Vadstena Sveriges første bogtrykkeri.

Birgittinerne søger tillige at foretage en oversættelse af den hellige skrift til modersmålet. I Sverige forekommer birgittinske oversættelser fra Det Gamle Testamente, ligesom en dansk oversættelse skal være udgået fra Mariager.

På helligdagene prædikede de birgittinske præstebrødre for menigmand på landets eget sprog, medens klosterfolket selv holdt sig strengt til latin som kirkesprog.

Ordenens 74 klostre fandtes spredt ud over Europa, især i Norden, Flandern, Polen, England, Italien og Tyskland.

I Danmark oprettedes kun to birgittinerklostre, hvoraf i hvert fald det ene, Maribo, blev et af landets betydeligste herreklostre.

Da de fleste af Birgittinerordenens klostre fandtes i lande, der berørtes stærkt af reformationsrøret, findes der i dag kun, hvad man må betegne som svage rester af den særprægede „svenskfødte“ orden.

Birgittinerordenen synes dog påny at være i vækst, selvom kun den kvindelige gren af ordenen har betydning i nutiden.

Mariager Kloster

Monasterium de ordine Sanct Salvatoris in honorem gloriosissimæ Virginis Mariæ et beatæ Birgittæ viduæ.

Klostret er grundlagt i 1446 fra Maribo Kloster, det er indviet til Jomfru Maria og den Hellige Birgitta.-----

Ved reformationen bliver klostret et kongeligt len, men klosterlivet fortsætter længe endnu. Først i 1588 nedlægges klostret endeligt. I 1721-22 nedbrydes nonneklostret, medens munkeklostret nedbrydes i begyndelsen af 1800-tallet.

Tilbage af det statelige kloster står, som sognekirke for Mariager By, partier af klosterkirken, nemlig en del af hovedskibet og sideskibene, der sammen med et nybygget kor udgør en ligearmet korskirke.

Det 26 meter høje kirketårn har tidligere målt hele 35,5 meter.

Kirkens forsvundne partier er nedrevet i årene 1788-89.

Der er desuden bevaret et enkelt af klostrets huse med velbevarede hvælvinger. Bygningen rummer i dag byens dommerkontor. Ved udgravninger foretaget i årene 1895 og 1917 er der fremdraget flere ruinafsnit af Mariager Kloster. Under orgelpulpituret i klosterkirken findes et lille museumsrum med forskellige inventarstykker, blandt hvilke kan nævnes en figur, visende Kristus som „smertensmand“.

Desuden en „Kristi Grav“, d.v.s. en trækiste med tagformet låg, indeholdende en kristusfigur. Kisten benyttedes ved processioner.

Foruden endnu en del middelalderligt inventar rummer klosterkirken interessante gravminder over Børglum-bispen Stygge Krumpen og dennes bror, rigsmarsk Otte Krumpen, døde henholdsvis i 1551

Og 1569-

Nogle korstole i Visborg Kirke i Himmerland skal stamme fra Mariager Klosterkirke.

Maribo Kloster

Monasterium S. S. Marie et Birgitte, ordinis St. Augustin, St. Salvatoris Nuncapatum.

Klostret er i 1416 grundlagt direkte fra den Hellige Birgittas Vadstena. Maribo skulle blive et af landets betydeligste klostre.-----

Efter reformationen fortsættes klosterlivet under protestantiske former, idet klostret nu bliver et adeligt frøkenkloster. Fra 1598 er klosterkirken tillige sognekirke.

Som Maribo Stifts Domkirke står klosterkirken bevaret.

Den treskibede murstenskirke er indvendig overhvælvet og hvidkalket, enkel og prunkløs, som Birgittinerordenen kræver det.

Af klosterbygningerne findes kun ruiner tilbage. Resterne af søstrenes kloster ses som en smukt anlagt ruinpark på kirkens nordside.

Af middelalderligt kirkeinventar findes en del bevaret, bl. a. to altertavler fra slutningen af 1400-tallet, den ene med et Augustinusmotiv.

Den anden altertavle, forestillende Hellig Birgitta, skal være det ældste maleri, udført på lærred, her i landet. Endvidere findes bevaret en alterkalk, ligeledes fra 1400-tallet, senmiddelalderlige alterstager og en stor, gotisk krucifiksfigur.

I kirken er kongedatteren Le onore Kristine begravet, hun døde på det adelige frøkenkloster i 1698.

Brigittinerorden Forhold til de Danske konger.

Birgittinerordenens forhold til de danske konger var nært, men også til tider spændt, fordi ordenen havde stor prestige og international indflydelse, men samtidig stærke forbindelser til paven og Sverige, hvilket kunne udfordre dansk kongemagt.

Forholdet til de danske konger i middelalderen:

1. 1400-tallet: Kongelig støtte og samarbejde:

De danske konger støttede grundlæggelsen af Maribo Kloster på Lolland i 1416–1418, som blev Danmarks første og eneste birgittinerkloster.

Klosteret blev oprettet med støtte fra Dronning Margrete I og hendes efterfølger Erik af Pommern, der begge havde tætte forbindelser til Sverige og Birgittinerordenen.

Formålet var både religiøst og politisk:

At vise kongens fromhed.

At styrke forbindelsen til Sverige (hvor Birgitta var nationalhelgen).

At skabe et center for bøn og uddannelse i riget.

Birgittinerne nød derfor kongelig beskyttelse og økonomisk støtte, især i begyndelsen.

Senmiddelalderen: Øget selvstændighed og spændinger

Birgittinerordenen stod direkte under pavens myndighed, ikke kongens.

Klosteret i Maribo fik store gaver og jorder, hvilket gjorde det økonomisk magtfuldt.

I perioder forsøgte kongemagten at begrænse klosterets rigdom og uafhængighed, som man også gjorde over for andre ordener.

Alligevel bevarede klosteret et godt ry som et af landets mest fromme og velordnede.

Reformationen: Bruddet med kirken

Under Christian III og reformationen (1536) blev Birgittinerordenen opløst, ligesom alle andre katolske ordener.

Maribo Kloster blev overdraget til kronen og senere omdannet til et adeligt jomfrukloster for ugifte kvinder af høj stand.

Nogle af nonnerne fik lov at blive boende i en overgangsperiode, men klosterlivet ophørte som katolsk institution.

Forholdets karakter:

Positivt og tæt i begyndelsen:

Dronning Margrete I og Erik af Pommern støttede Birgittinerordenen varmt.

Klosteret blev set som et symbol på nordisk fromhed og kongelig legitimitet.

Mere kontrolleret senere:

Efter Margretes tid forsøgte kongerne at styre og begrænse ordenens magt og ejendom.

Endeligt brud under Reformationen:

Klosteret blev sekulariseret, men respekten for Birgitta som helgen levede videre i folkelig fromhed, også efter den katolske kirkes fald.

Antonitterordenen (lille hospital- og velgørenhedsorden, ca. 1300-tallet).

Havde et hus i bl.a. Viborg. Denne ordens klostre indtager på en vis måde en mellemstilling mellem begreberne tiggerklostre og herreklostre. Ganske vist indsamler antonitermunkene gaver, men deres klostre ejer tillige jordegods og benævnes herreklostre, og fra 1298 regnes antoniterne for korherrer af St. Augustins Orden.

St. Antonius, en from eremit, som virkede i Ægypten i det fjerde århundrede, anses for at være en af munkevæsenets fædre. Han bliver dog først kanoniseret så sent som i 1118. Hans hjælp påkaldes mod sygdom, især mod „St. Antonii Ild“, en sygdom, der hærger Europa indtil begyndelsen af 1300-tallet. Efter Antonius' død bliver hans lig jordet af hans disciple og senere bisat i Alexandria, hvorfra det o. 600 bliver overført til Constantinopel. Kort før år 1000 føres St. Antonius' ben af en fransk baron til Antoniter.. (Eft. Lorenzen

St. Didier de la Motte i nærheden af den sydfranske by Lyon. Helgenens grav bliver her søgt af mange pilgrimme.

Ordensdragten er augustineres sorte, forsynet med et himmelblåt antoniuskors

Da de hellige relikvier tilsyneladende helbreder adelsmanden Gastons søn for St. Antonii Ild, stifter Gaston i slutningen af 1000-årene et hospitalsbroderskab, hvori han selv og sønnen tillige med otte andre adelsmænd indtræder. Broderskabet får af pave Honorius III. stadfæstelse som en hospitalsmunkeorden. I 1298 er ordenen organiseret med antagelsen af augustineres regel.

Ordensdragten er augustineres med et himmelblåt Antoniuskors på kappe og kjortel.

Ordenens organisation minder om ridderordenernes, og mange af munkene er adelige.

Overhoved for ordenen er generalabbeden eller stormesteren i St. Didier de la Motte. Klosterforstanderne, der benævnes commendatorer, præceptorer, mestre og priorer, i filialklostrene forstandere eller tilsynsmænd, vælges af generalkapitlet, der afholdes hvert tredje år. Klostrene kaldes „huse“, „gårdetc, bailiuer eller, oftest, præceptorier. Det enkelte kloster er økonomisk og administrativt undergivet moderklostret, hvorfra det er stiftet.

Antoniterordenen er en såkaldt eximeret orden, d.v.s. at dens klostre ikke er underordnet stiftsbiskopperne, det samme er tilfældet med enkelte andre ordener, for eksempel Cistercienserordenen. Antoniterne er i øvrigt udstyret med visse pavelige aflads- og almisseprivilegier. O. 1500 skal ordenen have talt i alt 363 klostre, og i 1391 når antoniterne til Danmark, idet klostret Mårkær i Angel bliver oprettet dette år.

Blandt de danske konger har især Christian I. vist antoniterne interesse og opmærksomhed, idet han skænkede ordenen visse kongelige privilegier, ligesom hans dronning, Dorothea, blev optaget i Antoniterordenens læge broderskab.

Antoniterklostrene tager sig særligt af syge og værkbrudne, og på deres indsamlingsrejser prædiker antoniterne som andre tiggermunke.

De to danske antoniterklostre har ligget henholdsvis på Sjælland og i Sønderjylland

På landbrugets område har antoniterne især specialiseret sig i svineavl. Efter reformationen fortsætter Antoniterordenen i de katolske lande, indtil den i 1774 sammensmeltedes med Johanniterordenen.

Klostret i Præstø

Domus et bailliua St. Antonii Ordinis St. Augustini Viennensis.

I 1470 stiftedes klostret i Præstø som datterkloster af Mårkær i Angel. Christiem I. skænker Mårkærklostret Vor Frue Kirke i Præstø tilligemed præstegården og det tilhørende jordegods. Samtidig tager kongen antoniterbrødrene i Præstø under sin særlige beskyttelse og udstyrer det nye kloster med andre, vigtige privilegier, og i 1474 får klostret pavelig stadfæstelse. Præstø-klostret er indviet til Vor Frue og St. Antonius.-----

Klostret bliver ophævet i det officielle reformationsår, 1536, og får således kun lov til at virke i godt et halvt århundrede.

Et par af klostrets munke bliver lutherske præster i Præstø, og i løbet af de følgende slægtled forsvinder klostrets bygninger, medens kirken påny bliver byens sognekirke.

Bortset fra enkelte, jordfundne murrester findes altså kun den interessante og ejendommelige klosterkirke bevaret i dag. Ganske vist er kirken fra begyndelsen opført som sognekirke, men antoniterne har gennem ombygninger præget kirken meget stærkt. En restaurering v. arkitekt H. B. Storck har fundet sted i 1904-06.

Af bevaret, middelalderligt inventar kan nævnes et par sengotiske alterstager, en portrætligsten over den tidligere antonitermunk, præsten Anders Andersen, død o. 1557, samt de to af kirkens tre klokker, støbt hhv. i 1490-erne af Jens Poulsen og 1519 af Johannes Fastenove.

SYDSLESVIG

Klostret i Mårkær

Domus (præceptorium) sive curia St. Antonii Ordinis St. Augustini. Bøl Sogn, Gottorp Amt.

St. Hans aften 1391 får mester Peter Berlonis (i klostret i Tempzin) og væbner Markvard Brockdorff på Sønderborg Slot bekræftelse på antoniternes køb af herregården Mårkær i Angel. Klostret bliver indviet til ordenens værnehelgen St. Antonius.-----

Mårkær-klostret ophæves i 1535.

I 1544 overgår det til hertugdømmets gottorpske del. Endnu til 1780 findes nogle af klostrets bygninger bevaret, men i dag er de alle forsvundne.

Den bevarede sognekirke i Nørre Brarup kom fra o. 1400 til at tilhøre klostret i Mårkær.

Antoniuskorset, Antoniterordenens symbol

Forholdet til de danske konger

Antonitterne havde en ganske god relation til kongemagten, men de var afhængige af kongelig og adelig støtte for at overleve.

Kong Erik Menved (1286–1319) gav privilegier og beskyttelse til Antonitterne, især i Aalborg.

Kong Erik af Pommern (1396–1439) bekræftede tidligere gaver og rettigheder.

Kongerne så Antonitterne som nyttige, fordi de tog sig af syge og fattige, hvilket støttede kirkens sociale rolle.

Antonitterne fik skattelettelser og fritagelser for visse afgifter, men ikke store jordgaver, som fx Johannitterne modtog.

Under Reformationen (1536):

De danske klostre og ordener blev opløst — også Antonitterne.

Kong Christian III overtog deres ejendom og hospitaler, som blev lagt under kronen eller byens fattigvæsen.

I Aalborg blev Antonitterhospitalet omdannet til et almindeligt byhospital under kongelig kontrol.

Eftertid og betydning

Antonitterordenen forsvandt i Danmark i 1500-tallet, men deres hospitalsfunktion fortsatte under kongelig og kommunal ledelse.

Deres virke inspirerede senere fattigforsorg og hospitalsvæsenet.

I mange danske byer (fx Aalborg) kan man stadig finde “Antonigårde” eller stednavne, der minder om ordenen.

Trinitarordenen (på latin Ordo Sanctissimae Trinitatis).

Grundlagt: 1198 i Frankrig.

Grundlæggere:

Johannes de Matha (1154–1213), præst fra Provence.

Felix de Valois (1127–1212), eneboer.

Formål: At indsamle midler og forhandle om frikøb af kristne fanger taget af muslimer under korstog og sørøverangreb.

De kaldtes ofte Trinitarierne eller Mathurinerne (efter deres kloster i Paris, Saint-Mathurin).

Efter Reformationen (1536 →)

Alle klostre blev nedlagt, og ejendommene overgik til kronen.

Nogle steder blev videreført som skoler eller hospitaler (fx Sorø Akademi, Helsingør Karmeliterkloster → hospital og latinskole).

6. Ursulinerne er en kvindelig undervisningsorden, grundlagt i 1535, med fokus på pigers og kvinders uddannelse. De kom aldrig til middelalderens Danmark, men fik senere betydning i moderne tid, især blandt katolikker.

PRÆMONSTRATENSERORDENEN

Den hellige Norbert grundlægger o. 1120 klostret Prémontré (Præmonstratum) i nærheden af Laon i Frankrig.

Norberts idé er at forene et klosterliv på Augustinerregelens grund med en apostolisk virksomhed i sogne og skoler.

Præmonstratenserordenen får i 1126 pavelig godkendelse og begynder at brede sig ud over Vesteuropa.

Inden Norberts efterfølger dør, har ordenen nået at oprette 120 klostre, og i det femtende århundrede skal der have eksisteret mindst 300 præmonstratenserklostre.

Præmonstratensernes devise er „Rede til ethvert godt værk“, og ordenens hovedopgaver er kortjeneste, (omtrent som cisterciensernes), et indremissionerende menighedsarbejde, bodsøvelser, dyrkelsen af altrets sacramente og Mariadyrkelse ved hævvelse af den uplettede undfangelse.

Til ordenen er knyttet både en nonneorden og en tredjeorden af fromme lægfolk.

Især i Rhinegnene kommer præmonstratenserne til at gøre sig stærkt gældende.

Ordenens klostre er jordejende herreklostre, og disse store abbedier har på både åndelige og praktiske områder udfoldet en livlig, kulturskabende virksomhed. Præmonstratenserne har i særlig grad givet sig af med vejanlæg, vandledninger, agerbrug, skolearbejde, kunstnerisk udfoldelse og videnskabelige studier.

Ordenen styres af generalabbeden af Prémontré, der i styrelsen får hjælp af generalvikarerne, cirkarerne. Generalen har visitatsret i alle klostrene, men er ansvarlig overfor de tre ældste klostre og, ikke mindst, overfor ordenens generalkapitel.

Abbedierne er grupperet i ordensprovinser, der hver har sin visitorator til at påse disciplinen i klostrene.

Den enkelte klosterforstander fører titel af abbed og har som sine nærmeste hjælpere provst og prior.

Blandt munkene er såvel præster som andre klerke. Nonneklostrene ledes af en priorisse, der i ledelsen får hjælp af en prior.

I Danmark indføres præmonstratenserne af ærkebiskop Eskil i midten af det tolvte århundrede.

Det kan ikke undre at specielt den store ærkebiskop Eskil interesserede sig for præmonstratenserne, stærkt knyttet til Cistercienserordenen, som han var, thi mellem de to ordener herskede et traditionelt venskab.

De danske præmonstratenserklostre har i og for sig ligget mærkelig spredt i riget, - en gruppe i Vendsyssel og en gruppe i Skånelandene.

I de mere centrale dele af landet fik ordenen aldrig ret fodfæste.

Som herreklostre havde præmonstratensernes abbedier en vis modstandskraft, da reformationen gik sin gang over landet; og nogle af klostrene bestod endnu i adskillige år efter skæringsåret 1536.

Men kom reformationstiden end til at betyde et voldsomt tilbageslag for orden, har den dog vist sig livskraftig til vore dage, hvor der stadig findes godt og vel halvandet tusinde præmonstratensere verden over.

Til Danmark er præmonstratenserne atter vendt tilbage og har grundet et kloster i Vejle.

Børglum Kloster

Børglum er i middelalderen bispesæde i det nordjyske bispedømme. Bispesædet er på et tidspunkt overflyttet til Børglum fra Vestervig Augustinerkloster.

Bispesædets kannikekonvent tilhører efter flytningen Præmonstratenserordenen. Den ældste efterretning om Børglum som præmonstratenserkloster skriver sig fra 1209. Børglum er grundlagt som datterkloster af Steinfeld i Eiffel.

Noget specielt for Børglum Kloster er, at biskoppen i virkeligheden er klostrets abbed, medens det egentlige klosterliv forestås af en provst, der har prioren som medhjælper.

Klosterkirken, der er indviet til Vor Frue, er da tillige stiftets bispekirke.-----

På reformationstid bliver Børglum et kongeligt len, og klosterkirken gøres til almindelig sognekirke. Siden overgår Børglum til privateje.

I 1590 bliver klosterkirkens korsarme, sidekapeller og apsis nedbrudt, og såvel i 1600-, som i 1700-tallet foregår der nedrivninger og ombygninger af klosterhusene. Som herregård har Børglum bl. a. tilhørtslægten de Turah.

I dag er størsteparten af klosterkirken og tre af klostrets øvrigebygninger bevaret, og selvom klosteranlægget er ombygget, har det dog en del af sin middelalderlige karakter i behold. Det hele komplekser af stærk monumental virkning i det omgivende, nordjyske landskab.

Af middelalderligt inventar findes i klosterkirken bevaret et korbuekrucifiks fra o. 1400, og i Nationalmuseet rummer samlingerne bl. a. nogle helgenstatuetter fra Børglum Klosterkirke.

Vrejlev Nonnekloster

Klostret er grundlagt fra Børglum Kloster i 1253.-----

I 1538 bliver klostret et kongeligt len, men endnu i 1560 bor der kloster jomfruer på Vrejlev. Senere overgår klostret til privateje og ombygges flere gange, mest gennemgribende måske i dette århundrede, og en del af husene er i tidens løb nedrevet.

Klosterkirken står, i en noget ændret skikkelse, bevaret til vor tid.

Desuden står to af de øvrige klosterbygninger tilbage, hvoraf nordfløjen har bevaret de fleste arkitektoniske træk fra præmonstratensernonnernes tid.

I klosterkirken er der i det murede alterbords helgengrav fundet en blykapsel med indskriften „Til altret“.

LUNDS STIFT

Bäckaskog Kloster

Saltus Sancte Marie.

(v. Ifø-søen)

Klostret er grundlagt engang i 1200-årene, da munkene fra Vä flytter deres kloster til Bäckaskog.---
I 1537 bliver klostret kongeligt len, men klosterlivet fortsætter dog en tid, endnu i 1547 bor der munke i klostret.

Klosterkirken, der er opført af munkesten i sidste halvdel af 1200- tallet, samt klostrets vestfløj er bevaret i ombygget tilstand.

Kirketårnet er opført efter reformationen.

Klostret i Lund

Klostret er grundlagt før 1165 og indviet til Vor Frelser og Treenigheden. Klostrets første abbed bærer det gammelnordiske navn

Hugleik.-----

I dag er alle klostrets bygninger forsvundet.

Tomarp Kloster

Monasterium ecclesiae beati Petri apostoli.

Klostret, indviet til St. Peder, er grundlagt o. 1155 som datterkloster af selve Prémontré, ordenens hovedkloster.-----

Da Frederik I. nærer fjendskab mod abbeden af Tomarp, bort orlenes klostret allerede i året 1525.

Under de første bortforleininger går klosterlivet trods alt sin gang, men i 1540 er det slut.

I dag er klostret forsvundet. På klostrets sted har museet i Lund i 1959 foretaget udgravninger; der er på klostertomten fundet adskillige arter af planter, overlevende fra klostrets urtegård.

I museerne i Lund og Simrishamn findes en del bygningsdetaljer fra Tomarp Kloster.

Vä Kloster

(10 km syd for Christiansstad)

Klostret, der er indviet til Vor Frue, er grundlagt o. 1170 ved biskop Simon af Odense.

Præmonstratenserne får overladt stedets tidligere sognekirke.

Efter en brand i 1213 flyttes klostret til Bäckaskog.

Vä Kirke står endnu tilbage, medens alle øvrige klosterbygninger er forsvundet.

Öfved Kloster

Insula Sanctae Trinitatis

(ved Vombsjöen)

Klostret er, som navnet siger, indviet til trefoldigheden. Det er grundlagt i midten af 1100-tallet.-----

På reformationstid overgår klostret til kronen. Alle klosterbygningerne er nu forsvundet. På klostrets sted er i 1765-66 opført et rokokslot, som nu bærer klostrets navn. -

Præmonstratenserordenen og Forholdet til de danske konger

Kongerne havde et positivt og samarbejdende forhold til Præmonstratenserordenen.

Kongelig støtte til grundlæggelser

Flere klostre blev grundlagt med kongelig eller adelig støtte, fordi ordenen blev set som en reformkraft i kirken – tro mod paven, men også praktisk og samfundsnyttig.

Konger som Valdemar den Store (1157–1182) og Knud VI støttede kirkelige reformer, og præmonstratenserne passede godt ind i denne linje.

Loyalitet og uddannelse:

Præmonstratenserne var lojale mod både kirken og kongemagten, og de uddannede mange gejstlige, som tjente i kongens administration.

Flere biskopper i Danmark i 1100- og 1200-tallet havde tilknytning til præmonstratenserordenen.

Ingen store konflikter.

I modsætning til fx cistercienserne og dominikanerne var præmonstratenserne ikke indblandet i konflikter mellem kongemagt og kirke.

Deres rolle som brobyggere mellem det religiøse og det praktiske gjorde dem vellidte.

Under og efter Reformationen:

Ved Reformationen i 1536 blev ordenen opløst sammen med de andre katolske ordener.

Mange præmonstratenserklostre blev overdraget til kronen og brugt som herregårde.

Munkene, der blev, fortsatte som sognepræster, da deres uddannelse gjorde dem velegnede til den nye evangelisk-lutherske kirke.

Konklusion

De danske konger havde generelt et pragmatisk forhold til ordenerne:

De støttede dem, når de tjente kirke, samfund og kongemagtens prestige.

De ignorerede eller afviste dem, når de var for asketiske, for selvstændige eller uden praktisk nytte.

Efter Reformationen blev alle ordener opløst, men deres åndelige og kulturelle arv lever videre i danske stednavne, kirker og kultur.

Danske Konger i Middelalderen og deres personlige forhold til klostrene.:

Danske konger i 1000-tallet

Svend 1. Tveskæg (ca. 986–1014)

Søn af Harald Blåtand.

Gjorde Danmark til stormagt i Nordsøområdet.

Erobrede England i 1013, men døde kort efter i 1014.

Svend Tveskæg (ca. 960–1014) levede i en tid, hvor kristendommen stadig var ny i Danmark. Hans far, Harald Blåtand, havde indført den kristne tro og opført de første kirker og klostre. Svend gjorde oprør mod sin far, og i den forbindelse blev mange kristne institutioner ødelagt – derfor blev han i begyndelsen opfattet som fjendtlig over for kirken.

Da Svend senere blev konge, ændrede hans holdning sig. For at styrke sin magt og blive anerkendt som en legitim hersker, især i det kristne England, begyndte han at støtte kirken. Han så fordelene ved at samarbejde med kirkens ledere, som havde stor indflydelse og kunne skabe stabilitet i riget.

Selvom Svend Tveskæg ikke selv grundlagde mange klostre i Danmark, lagde hans regeringstid grundlaget for et tættere bånd mellem konge og kirke. Det var dog først under hans søn, Knud den Store, at klostervæsenet for alvor voksede og fik betydning i både Danmark og England.

Biografi:

Sven 1. Tveskæg lever op til de bedste tegneserieforestillinger om en rigtig vikingekonge. Han kom til magten ved et kup, som tog livet af hans far, og i sin regeringstid var han konstant på farten og i krig.

Først og fremmest var det England, der havde hans interesse. Efter en række år med vikingetogter og plyndringer kunne han i 1013 erobre hele landet. Inden da havde han desuden genvundet kontrollen over Norge efter søslaget mod Olav Tryggvarson ved øen Svold.

Det er da også primært som krigerkonge, at Sven huskes, men vi kender ham også som den første danske konge, der slog mønt med eget navn på. Mønterne var dog uden portræt, så de kan ikke fortælle os om Svens udseende og det skæg, der tilsyneladende har givet ham tilnavnet.

Sven nåede ikke at få megen glæde af erobringen af England. Han døde nemlig året efter og blev i første omgang begravet i domkirken i York i England, men blev senere ført til Roskilde.

Begivenheder:

991: Sven 1. Tveskæg drager på togt til England.

1000: Sven besejrer den norske konge Olav Tryggvarson ved øen Svold.

1003: Sven drager atter på togt til England.

1013: Sven erobrer England.

Harald 2. (1014–1018)

Søn af Svend Tveskæg.

Regerede kun i Danmark, mens hans bror Knud fik England.

Knud 2. den Store (1018–1035)

Søn af Svend Tveskæg.

Konge af både Danmark, England og Norge → Nordsøimperiet.

En af Danmarks mest magtfulde konger nogensinde.

Harald 2., også kaldet Harald Svendsson, var søn af Svend Tveskæg og blev konge af Danmark efter sin fars død i 1014. Hans regeringstid var kort (ca. 4 år), og kilderne om hans forhold til kirken og klostrene er sparsomme.

Harald arvede et rige, hvor kristendommen stadig var forholdsvis ny, og hvor klostrene endnu ikke havde fået stor udbredelse i Danmark.

Der findes ingen konkrete kilder, der viser, at han grundlagde eller støttede klostre aktivt. Hans tid som konge var præget af interne magtkampe og konsolidering af riget efter Svend Tveskægs dødsfald.

Hans regeringstid ser ud til at have været neutral eller passiv over for kirken: han fortsatte den kristne kurs, som hans far havde startet, men uden markante initiativer for klostrene.

Konklusion: Harald 2. havde ikke direkte stor indflydelse på klostervæsenet i Danmark, men hans regeringstid var vigtig for, at det kristne fundament, som Svend Tveskæg havde lagt, blev bevaret, så klostrene senere kunne vokse under Knud den Store.

Biografi:

Ved Sven 1. Tveskægs død blev hans ældste søn Harald konge i Danmark, mens den næstældste Knud 1. den Store, overtog de engelske besiddelser.

Harald havde allerede styret Danmark, mens hans far i 1013 var draget til England sammen med Knud og blev da også hyldet som dansk konge og efterfølger til Sven.

Der gik dog kun nogle måneder inden Knud 1. den Store vendte hjem og gjorde krav på halvdelen af riget. Dette ville Harald ikke være med til, uden at det dog af den grund kom til brud mellem de to brødre. Bl.a. foretog de i fællesskab et togt til den slaviske kyst, hvorfra de hentede deres mor Gunhild tilbage. Efter dette drog Knud atter til England, mens Harald blev tilbage i Danmark. Her døde han efter kun fire år som konge.

Begivenheder:

1016: Knud 1. den Store erobrer England.

1016: Olav Haraldson den Digre tager magten i Norge.

Hardeknud (1035–1042)

Søn af Knud den Store.

Sidste konge af Nordsøimperiet.

Efter hans død brød riget sammen.

Hardeknud, søn af Harald 2., regerede Danmark fra 1018 til 1035. Hans regeringstid var præget af fortsat kristen konsolidering og en voksende kontakt med kirkelige institutioner.

Hardeknud havde et stærkt bånd til kirken og søgte kirkelig støtte for at styrke sin legitimitet som konge.

Han fortsatte den politik, som hans far og farfar (Svend Tveskæg) havde lagt, med respekt for kristendommen, men han gik længere i at bruge kirken som politisk støtte.

Klostrene begyndte i hans tid at få større betydning, især i forbindelse med uddannelse og kultur, men det var stadig begrænset sammenlignet med senere under Knud den Store.

Hardeknud døde uden at efterlade en søn, hvilket førte til en magtkamp, men hans regeringstid markerer en stabilisering af kristendommen i Danmark og sikrede klostrenes overlevelse.

Biografi:

Knud 1. den Stores død betød ikke, at Hardeknud uden videre overtog det store rige. Norge rev sig løs, og Hardeknud, der i en del år havde været Knuds repræsentant i Danmark, kunne derfor ikke af frygt for et angreb nordfra drage til England for der at gøre krav på tronen. Hardeknuds halvbror, Harald Harefod, benyttede sig af situationen og fik sig selv kronet som konge af England. Først da Harefod døde i 1040, vovede Hardeknud sig til England og blev kronet. At frygten for en norsk invasion havde været velbegrundet, viste sig ved, at Magnus den Gode netop benyttede sig af Hardeknuds fravær til at angribe Danmark.

Nu sad Hardeknud så i England, hvor han ikke blev særlig populær. Det første han gjorde var at fjerne Harald Harefods lig fra Westminster Abbey, mens han forfulgte dem, som havde samarbejdet med halvbroren. Men derudover kom englænderne i høj grad til at betale for den store flåde som Hardeknud skulle bruge til at bekæmpe Magnus. Inden han for alvor nåede at få glæde af flåden døde han imidlertid af et hjertestop i 1042. Efter overleveringen ved et bryllup netop, da han ville drikke brudens skål.

Begivenheder:

1037: Hardeknuds halvbror Harald Harefod kronet til engelsk konge.

1040: Harald Harefod dør og Hardeknud anerkendes som engelsk konge.

Magnus den Gode (1042–1047)

Konge af Norge og Danmark.

Døde uden arvinger → magten gik til Svend Estridsen.

Magnus den Gode, søn af Hardeknud, blev konge af Danmark i 1035 efter en periode med magtvakuum og interne stridigheder. Hans regeringstid var præget af en stærkere kristen konsolidering og samarbejde med kirken.

Magnus havde et tæt forhold til den kristne kirke, som han brugte til at styrke sin legitimitet og sikre fred i riget.

Under hans regeringstid begyndte klostrene i Danmark for alvor at få større politisk og økonomisk betydning. Kirker og klostre blev støttet, og kristne institutioner fik mere magt og indflydelse.

Han fulgte den politik, som hans forgængere havde startet, men hans støtte til kirken og klostrene var mere aktiv, hvilket bidrog til en stærkere udbredelse af kristendommen i Danmark.

Magnus' regeringstid lagde grundlaget for, at Danmark kunne fortsætte en kristen og klosterstøttende politik under efterfølgende konger som Knud den Store.

Biografi:

Da Hardeknud døde barnløs var der ikke nogen direkte arving til den danske trone, men noget tyder på, at det ikke har haft den store betydning. Den norske konge Magnus den Gode var nemlig allerede, mens Hardeknud levede, i gang med at tilrive sig magten.

At Magnus trods sin status af erobrere næppe kan have været helt upopulær i Danmark, vidner hans tilnavn "den Gode" om. Tilnavnet fik han især på grund af sine kampe mod Venderne, som han blandt andet besejrede i et slag på Lyrskov Hede ved Slesvig.

Der var dog én, der ikke var så begejstret for den nye konge, og det var Knud 1. den Stores søstersøn - Sven 2. Estridsen. Med ham kom Magnus til at føre en lang række kampe lige til sin død. For det meste vandt Magnus disse kampe, men noget tyder på, at krigslykken var ved at vende samme år, som Magnus døde. Det var dog ikke Sven selv, der banede det sidste stykke af vejen til tronen. Magnus døde ikke i slag, men af sygdom i en alder af kun 23 år.

Begivenheder:

1043: Magnus besejrer Venderne i et slag på Lyrskov hede ved Slesvig.

1045: Magnus deler magten i Norge med sin farbror Harald Hårderåde.

Svend 2. Estridsen (1047–1074/76)

Nevø af Knud den Store.

Grundlagde Estridsen-slægten, der kom til at sidde på tronen i århundreder.

Styrkede kirken og oprettede biskopper over hele riget.

Svend 2. Estridsen, søn af Ulf Jarl og Estrid Svendsdatter (datter af Svend Tveskæg), blev konge af Danmark i 1047 efter en periode med interne stridigheder og kamp om tronen. Hans regeringstid markerer et vigtigt skridt i styrkelsen af kristendommen og klostrene i Danmark.

Svend 2. var stærkt kristen og søgte kirkelig støtte for at legitimere sin magt, især efter arve- og tronfølgerstridigheder.

Under hans regeringstid voksede klostrene betydeligt i antal og indflydelse. Han støttede oprettelsen af nye klostre og fremmede mission og kirkelig organisation.

Han samarbejdede tæt med biskopper og kirkens ledere, hvilket styrkede både kongemagten og klostrene.

Svend 2. Estridsens regeringstid var med til at konsolidere den danske kirke og sikre, at klostrene blev permanente institutioner med økonomisk og politisk betydning i riget.

Hvilke klostre størrede Svend 2 Estridsen:

Under Svend Estridsens regeringstid (1047–1076) blev klostervæsenet i Danmark styrket, og flere klostre blev grundlagt. Her er nogle af de mest markante:

Ringsted Kloster

Ringsted Kloster, også kendt som Sankt Hans Kloster, blev grundlagt i midten af det 11. århundrede, sandsynligvis under Svend Estridsens regeringstid. Klosteret blev et af de første større klostre i Danmark og spillede en central rolle i den kirkelige udvikling i landet. tekniskkulturarv.dk

Dalby Kirke og Kloster

Dalby Kirke blev opført omkring 1060 som en biskopskirke under biskop Egino, der repræsenterede den kirkelige mission fra ærkebispesædet i Hamborg-Bremen. I 1066 blev Dalby og Lund samlet i ét stift under biskop Egino, og kirken blev derefter klosterkirke for et augustinerkloster. Dalby Kirke anses for at være Nordens ældst bevarede stenkirke. kongegrave.dk

Børglum Kloster

Børglum Kloster i Vendsyssel blev etableret som et kloster i slutningen af det 11. århundrede. Selvom det ikke blev grundlagt direkte under Svend Estridsen, spillede hans regeringstid en rolle i den kirkelige udvikling, der førte til klosterets etablering. Børglum Kloster blev senere et vigtigt religiøst og kulturelt center i Nordjylland.

Lund og Dalby sm Bispesæder

Under Svend Estridsens regeringstid blev Roskilde Stift opdelt, så både Lund og Dalby blev bispesæder. I Lund blev Drottens Kirke biskopskirke under ledelse af biskop Henrik, som repræsenterede den engelske missionsvirksomhed. I Dalby byggede man en kirke i tilknytning til kongsgården omkring 1060, og kirken blev biskopskirke under biskop Egino, som repræsenterede missionen fra ærkebispesædet i Hamborg-Bremen. kongegrave.dk

Samlet set var Svend Estridsens regeringstid en periode med vækst og konsolidering af klostervæsenet i Danmark. Hans støtte til kirken og klostrene bidrog til en styrkelse af den kristne organisation og dens indflydelse i samfundet.

Hvis du ønsker en mere detaljeret oversigt over klostrenes udvikling i denne periode, eller en sammenligning med andre kongers indflydelse på klostervæsenet, er du velkommen til at spørge.

Biografi

Sven 2. Estridsen kæmpede hårdt for at blive konge, og da endelig lykkedes, var han det til gengæld i 27 år. Sven gjorde meget for de kirkelige forhold. I hans tid blev Danmark inddelt i otte bispestifter, og der blev bygget så mange trækirker rundt om i landet, at det svarer til halvdelen af de landsbykirker, der findes i dag. Men selvom Sven var kirken en god mand, undgik han ikke at komme i konflikt med den. Han havde giftet sig med Gunhild, oldebarn til Sven 1. Tveskægs dronning Gunhild.

Kirken betragtede imidlertid ægteskab med et familiemedlem i fjerde led som blodskam, og ærkebissen af Hamborg-Bremen forlangte det ophævet. Det ville Sven ikke være med til og truede med at brænde Hamborg af. Det kom dog ikke så vidt, da Paven greb ind. Sven måtte lade sig skille fra Gunhild og giftede sig ikke siden. Det betød dog ikke, at han holdt sig fra kvinder. Det ved vi fra historieskriveren Adam af Bremen, der priste Sven højt, men alligevel måtte påtale hans mange kvindebekendtskaber. Disse resulterede i ikke mindre end nitten børn, hvoraf fem nåede at blive konge og en af disse endog helgen.

Begivenheder:

1060'erne: Den danske kirke organiseres i otte bispesæder.

1062: Slaget ved Nisåen mellem Sven Estridsen og Harald Hårderåde.

1066: Harald Hårderåde dræbes under forgæves forsøg på at erobre England.

1066: Wilhelm Erobreren fra Normandiet erobrer England.

1069: Det sidste danske vikingetogt til England.

Harald 3. Hein (1074/76–1080)

Søn af Svend Estridsen.

Relativt fredelig konge, men svag.

Under Harald 3. Hen (ofte kaldet Harald III eller Harald Hen, ca. 1040–1080), konge af Danmark fra 1076 til sin død i 1080, er der ikke dokumenteret nogen specifik støtte til klostre i Danmark. Hans regeringstid var præget af politisk uro og magtkampe, især i forhold til hans brødre og andre rivaler om tronen. Der er dog enkelte indirekte forbindelser til klostre og kirkelige institutioner i denne periode.

Dalby Kirke – Kongens Gravsted

Harald Hen blev begravet i Dalby Kirke i Skåne, som på det tidspunkt var en del af Danmark. Kirken blev oprindeligt opført af hans far, Svend Estridsen, i midten af det 11. århundrede. Selvom Dalby Kirke ikke var et kloster, var den et vigtigt religiøst centrum og en kongelig gravkirke.

Lovgivning og Kirkelig Indflydelse:

Harald Hen er kendt for at have indført visse lovreformer, herunder afskaffelse af gammeldags rettergangsmetoder som jernbyrd og indførelse af et system, hvor ærefulde mænd kunne sværge eder på vegne af parterne i en retssag. Disse reformer afspejlede en øget indflydelse fra kirken og en bevægelse mod mere civiliserede rettergangsmetoder.

Religiøs Støtte og Kirkelig Samarbejde:

Selvom Harald Hen ikke aktivt grundlagde eller støttede klostre, er det sandsynligt, at han fortsatte sin fars politik med at fremme kristendommens udbredelse i Danmark. Dette kunne have inkluderet støtte til eksisterende kirkelige institutioner og samarbejde med kirken for at styrke kongemagtens legitimitet.

Sammenfatning:

Der er ikke konkrete beviser for, at Harald Hen grundlagde eller direkte støttede klostre i Danmark. Hans regeringstid var kort og præget af politisk uro, hvilket muligvis begrænsede hans muligheder for at fokusere på klosterstøtte. Dog afspejler hans lovgivning og begravelse i en kongelig kirke en vis respekt for kirkelige institutioner og en fortsættelse af den kristne tradition i Danmark.

Biografi:

Haralds tilnavn Hén, betyder noget i retningen af blød sten, og ifølge historieskriveren Sven Aggesen skulle det hentyde til kongens bløde sindelag. Det hang sikkert sammen med det løfte, han i følge overleveringen gav på det stormandsmøde, hvor han blev kåret som konge. Her lovede han nemlig at ville overholde de eksisterende love, respektere stormændenes rettigheder og ikke komme med alt for mange nymodens love. Det er tænkeligt, at det var disse løfter, der rent faktisk skaffede ham kongeposten.

Det ser ud som om, Harald fortsatte den kirkepolitiske linie, som hans far havde lagt, og han stod da også generelt på god fod med kirken. Blandt andet greb Paven ind til fordel for Harald, da nogle af kongens brødre søgte at få den norske konge Olaf Kyrre til at hjælpe sig med at dele riget mellem dem.

En af de store ting, som Harald nåede at udrette, inden han døde i 1080 var, at han for alvor fik gennemført et kongeligt monopol på at fremstille mønter.

Begivenheder:

1075: Pave Gregor 7. lover snarlig oprettelse af dansk ærkebispedømme.

1078: Gregor 7. advarer den norske konge mod at støtte kongens utilfredse halvbrødre.

Knud 2. den Hellige (1080–1086)

Søn af Svend Estridsen.

Forsøgte at styrke kongemagten og kirken.

Dræbt under et bondeoprør i Odense 1086 → blev senere helgenkåret.

Knud 4., også kaldet Knud den Hellige, var konge af Danmark fra 1080 til 1086. Han er kendt som den første danske konge, der blev helgenkåret, og hans regeringstid var stærkt præget af tæt samarbejde med kirken.

Kirkelig støtte og klostre:

Knud 4. støttede aktivt klostre og kirkelige institutioner.

Under hans regeringstid blev kristendommen yderligere konsolideret, og kirken fik større politisk og økonomisk betydning.

Han udvidede kongemagtens alliance med kirken gennem donationer, privilegier og støtte til klostre.

Kendte klostre og kirker i hans tid:

Æbelholt Kloster (selvom det blev grundlagt senere, blev ideen og støtte til munkeordener fremmet i hans regeringstid)

Kongelige og biskoppelige kirker som Dalby og Roskilde blev styrket gennem hans støtte.

Politisk og religiøs betydning

Knud ønskede at styrke kongemagten gennem kirken, hvilket ofte førte til konflikter med lokale stormænd.

Hans stærke kirkelige tilknytning og helgenstatus efter hans død gjorde, at klostrene og kirken havde et solidt fundament i Danmark.

Knud blev dræbt i Odense 1086 og senere helgenkåret, hvilket gav kirken endnu større prestige.

Kort sagt: Knud 4. den Hellige var den første danske konge, som systematisk brugte klostre og kirkelige institutioner som støtte for sin magt, og hans regeringstid markerer et højdepunkt i klostervæsenets tidlige betydning i Danmark

Biografi:

Knud 2. den Hellige blev som den eneste danske konge kåret som helgen, men af en helgen at være var han ganske upopulær i sin samtid. Knud var en barsk herre og kom derfor hurtigt i konflikt med sine undersåtter. Bl.a. søgte han at indføre, at der skulle betales tiende til kirken. Det der dog fik bægeret til at flyde over var, at han beordrede ledingsflåden samlet ved Limfjorden, så de kunne drage på togt til England. Mange blev imidlertid væk, og Knud, der heller ikke selv kom, krævede bøder af dem, der ikke dukkede op. Det menes at være årsag til, at der brød et oprør ud i Jylland. Kongen måtte flygte, men blev indhentet og dræbt i Skt. Albani Kirke i Odense, hvor han havde søgt tilflugt.

Det var dog ikke hos alle, at han var upopulær. Knud var nemlig en god mand for kirken. Efter hans død gik der heller ikke længe, inden munkene i Odense søgte at få kåret Knud som helgen. Dette lykkedes under hans bror Erik Ejegod, og den 19. april 1100 kunne kongens knogler gravsættes i Skt. Knuds Kirke, hvor de stadig findes.

Begivenheder:

1085: I et gavebrev fra kongen fritages den skånske bisp i Lund for at beværte Kongen og hans følge og opnår retten til at indkassere de bøder, bispens undersåtter idømmes.

1085: Knud udbyder leding for at generobre England

Oluf 1. Hunger (1086–1095)

Bror til Knud den Hellige.

Regerede i en hård tid med misvækst og sult (deraf tilnavnet "Hunger").

Erik 1. Ejegod (1095–1103)

Bror til Knud den Hellige.

Folkekær konge, from og gavmild.

Drog på pilgrimsfærd til Det Hellige Land og døde på Cypern i 1103.

Oluf 1. Hunger, søn af Knud 4. den Hellige, blev konge af Danmark efter sin fars død. Hans regeringstid er kendt for at være svag og præget af naturkatastrofer, hungersnød og politisk uro, hvilket begrænsede hans mulighed for aktivt at støtte kirken og klostrene.

Forhold til kirken og klostrene:

Oluf var kristen, men hans regeringstid blev primært brugt på at håndtere interne konflikter og hungersnød.

Der findes ingen dokumenterede eksempler på, at han grundlagde eller støttede klostre økonomisk.

Kirken og klostrene fortsatte at eksistere, men voksede ikke væsentligt under hans styre.

Hans politiske og økonomiske svaghed begrænsede kirkens mulighed for at modtage kongelig støtte i denne periode.

Sammenfatning:

Oluf 1. Hunger havde et passivt forhold til klostrene.

Hans regeringstid markerer en midlertidig stagnation i klostrenes udvikling efter Knud 4. den Helliges aktive støtte.

Det var først senere under hans bror, Erik Ejegod, at klostrene igen modtog kongelig støtte og kunne vokse.

Biografi:

Da Knud 2. den Hellige blev dræbt i Odense i 1086, sad broren Oluf 1. Hunger i fangenskab hos Knuds svigerfar grev Robert 1. af Flandern. Her var han havnet, da han havde taget oprørenes parti mod Knud. Det var formentlig de samme oprørere, som fik Oluf fri af fangenskabet; det skete dog på bekostning af hans bror Niels, som i stedet måtte indtage Olufs plads som gidsel.

Om Olufs regeringstid ved vi, at han stod for udnævnelsen af Asser til biskop af Lund - Asser som senere blev Danmarks første ærkebiskop. Og vi ved, at Danmark under Oluf blev ramt af stor hungersnød. Netop derfor fik Oluf tilnavnet "Hunger". De kredse, som arbejdede for Knuds helgenkåring, var ikke sene til at give Oluf skylden for hungersnøden. Og så betød det ikke så meget, at den var skabt af en misvækst og pest, der hærgede hele Vesteuropa, og derfor næppe noget, Oluf kunne gøre for. Men Oluf kom takket være en effektiv propaganda til at fremstå som en, der stod i ledtog med dem, der dræbte en helgen og dermed pådrog hele landet Guds straf

Begivenheder:

1089: Asser udnævnes til biskop i Lund.

1090'erne: Knud 2. den Helliges helgenkåring forberedes.

Danske konger i 1100-tallet

Erik 1. Ejegod (1095–1103)

Søn af Svend Estridsen. From og folkekær, drog på pilgrimsrejse til Det Hellige Land, hvor han døde.

Erik 1. Ejegod og klostrene

Erik Ejegod, søn af Sweyn II Estridsen, blev konge af Danmark i 1095 efter sin bror Oluf 1. Hunger. Hans regeringstid markerer en genoplivning og vækst af klostrene i Danmark efter stagnationen under Oluf.

Forhold til kirken og klostrene:

Erik var meget kristen og kirkefokuseret, og han søgte kirkelig støtte til at styrke sin kongemagt.

Under hans regeringstid blev flere klostre grundlagt og støttet økonomisk, herunder:

Æbelholt Kloster: inspireret af reformbevægelsen og benediktinertraditionen; hans støtte hjalp med at etablere monastiske ordener i Danmark.

Roskilde Domkirke: modtog fortsat kongelig opmærksomhed og støtte.

Andre lokale klostre og kirker i Jylland og Sjælland fik donationer og privilegier.

Erik Ejegod deltog aktivt i kirkepolitik, herunder samarbejde med biskopper og støtte til mission og uddannelse.

Politisk betydning:

Hans støtte til klostre og kirken styrkede kongemagten og sikrede kirkelige alliancer.

Han sendte også Danmarks første kongelige delegation til pavestolen i Rom for at sikre kirkelig anerkendelse og støtte.

Under sin regeringstid (1095–1103) spillede Erik Ejegod en central rolle i at fremme klostervæsenet i Danmark. Hans støtte til klostre var både økonomisk og organisatorisk og havde en varig indflydelse på kirkens struktur i landet.

Hvilke Klostre støttede han.

Slangerup Kloster

I sin fødeby, Slangerup, opførte Erik Ejegod en imponerende treskibet basilika viet til Sankt Nikolaj. Under sin pilgrimsrejse til Jerusalem sendte han relikvier hjem til kirken, herunder en splint af det hellige kors og en knogle af Sankt Nikolaj. I midten af 1100-tallet blev der tilknyttet et nonnekloster under cistercienserordenen, hvilket indikerer, at Erik Ejegods oprindelige kirke senere udviklede sig til et klosteranlæg

Veng Kloster

Erik Ejegod støttede også Veng Kloster, et benediktinerkloster i Jylland. Ifølge historiske kilder var der samarbejde mellem biskoppen og kongen for at sikre klostrets etablering og drift

skanderborgleksikon.dk

Sankt Knuds Kloster i Odense

Efter sin brors, Knud den Helliges, helgenkåring i 1100, indkaldte Erik Ejegod munke fra det engelske benediktinerkloster Evesham til at varetage kulten omkring Knuds relikvier i Odense.

Dette førte til oprettelsen af Sankt Knuds Kloster, som spillede en central rolle i den tidlige middelalderkirkes struktur i Danmark

Om Odense

Helgenkåring og kirkelig indflydelse

Erik Ejegod var også aktiv i kirkepolitik og spillede en rolle i at sikre Danmarks kirkelige uafhængighed. I 1103 opnåede han, at Danmark fik sit eget ærkebispesæde, hvilket frigjorde landet fra ærkebispesædet i Hamborg-Bremen

Kort sagt: Erik Ejegod var en af de konger, der aktivt fremmede klostrene i Danmark, hvilket sikrede, at monastiske institutioner fik fodfæste og kunne vokse økonomisk, kulturelt og politisk efter Oluf 1. Hungers passivitet.

Biografi

Var eftertiden hård ved Oluf Hunger, var den straks mere sympatisk stemt overfor efterfølgeren Erik Ejegod. Om det så kan tages som udtryk for en reel folkelig bedømmelse, ved vi så ikke meget om. Måske skyldes tilnavnet snarere, at livet under hans uheldige forgænger Oluf, havde været præget af sult og misvækst, men at dette nu var overstået. Dertil skal så lægges, at han i høj grad fortsatte sine forgængeres samarbejde med kirken. Bl.a. lykkedes det for Erik, at gøre Danmark til centrum for et selvstændigt nordisk ærkebispesæde og dermed frigøre kirken fra indflydelsen fra Hamborg-Bremen.

Desuden gjorde Erik en stor indsats for, at broren Knud 2. den Hellige blev kåret til helgen. Begge dele skete ved personlige besøg hos Paven i Rom. Ellers ved vi stort set ikke mere om Erik end, at han ligeledes brugte meget af sin tid på kampe med Venderne. En pilgrimsrejse til Det hellige Land

satte en stopper for hans tid som konge. Han nåede dog aldrig frem til Palæstina, idet han undervejs døde på Cypern - den 10. juli 1103.

Begivenheder:

1095: Knud 2. den Hellige bisættes under højalteret i Skt. Albani kirke.

1096: Pave Urban 2. organiserer det første korstog til Palæstina

1098: Erik Ejegod møder pave Urban

1100: De første danske klostre oprettes

1101: Erik Ejegod drager på pilgrimsfærd.

1103: Harald Kesja regerer som stedfortræder

Niels (1104–1134)

Også søn af Svend Estridsen. Lang regeringsperiode, men svækket efter mordet på Knud Lavard (1131). Dræbt efter nederlag i slaget ved Fotevik (1134).

Kong Niels (1104–1134) var konge af Danmark og søn af Svend Estridsen. Han regerede længe, men hans tid var præget af konflikter, især med Knud Lavard, hvilket endte i borgerkrig.

I hans regeringstid skete der også en del inden for kirke- og klostervæsenet, bl.a. fordi 1100-tallet var en tid, hvor klostre bredte sig i Danmark (særligt benediktinere og cisterciensere).

Flere danske konger støttede klosterstiftelser for at styrke kirkens magt og deres egen legitimitet.

Spørgsmålet er, om du tænker på Niels' rolle i det eller mere generelt på klostrene i hans tid?

Hvordan Kong Niels forholdt sig til klostrene (og evt. hvilke klostre der blev grundlagt i hans regeringstid),

Kong Niels havde et noget kompliceret forhold til kirken og dermed også til klostrene. Hans regeringstid falder netop i den periode, hvor klostervæsenet for alvor begynder at slå igennem i Danmark.

Kong Niels og kirken

Niels var søn af Svend Estridsen, som havde arbejdet for at styrke kirken i Danmark.

Niels' egen politik var dog mere præget af pragmatisme end fromhed – han var først og fremmest en politisk konge, ikke en stor kirkebygger som f.eks. Knud den Hellige.

Han støttede dog kirkens institutioner, bl.a. fordi de gav legitimitet og kunne være allierede i kampen mod stormændene.

Klostre i Niels' tid

Den tidlige benediktinske munkeorden var allerede i gang med at etablere sig i Danmark, ofte med støtte fra kongemagten og stormænd.

Det ældste egentlige kloster i Danmark, Odense Kloster (Benediktinerne, ca. 1080'erne), var allerede grundlagt under hans forgængere.

Under Niels' regeringstid ser vi bl.a.:

Øm Kloster (grundlagt 1100-tallet, først benediktinsk, senere cistercienser) – traditionen vil, at det blev til i hans tid.

Ringsted Kloster på Sjælland – et af de tidlige klostre, som menes at være oprettet i Niels' periode, støttet af kongen og stormænd.

Flere andre klosterstiftelser kom til i disse år, men ofte var det stormænd og biskopper, der stod bag, snarere end kongen selv.

Forholdet til klostrene

Niels beskyttede og begunstigede klostre i det omfang, det styrkede hans politiske netværk.

Han gav gaver og privilegier, men han var ikke drivkraften bag klosterbevægelsen – det var især biskopperne (fx i Lund og Roskilde) samt stormænd, der stiftede klostre som sjælebot og magtdemonstration.

Hans legitimitet blev svækket efter mordet på Knud Lavard (1131), og i de sidste år var han i konflikt med dele af kirken. Efter slaget ved Fotevik (1134) blev han dræbt, og hans forhold til kirken endte derfor i et brud.

Klostre grundlagt under Kong Niels (1104–1134)

Sjælland

Ringsted Kloster (benediktinere)

Grundlagt ca. 1120'erne. Ringsted blev et af de vigtigste klostercentre i tidlig middelalder. Her spillede både kongemagt og stormænd en rolle.

Næstved – Skovkloster (benediktinere, senere franciskanere)

Også grundlagt i Niels' regeringstid, som en tidlig benediktinsk stiftelse.

Jylland

Øm Kloster (oprindeligt ved Veng, senere flyttet til Øm, cisterciensere)

Første forsøg på at etablere et cistercienserkloster i 1100-tallet. De tidlige forsøg (bl.a. i Veng og Sminge) skete i Niels' tid, men den faste placering i Øm kom først lidt senere.

Vitskøl Kloster (cisterciensere)

Ofte sat til 1150'erne (under Valdemar den Store), men forløberen kan have rødder i Niels' periode, hvor cistercienserne begyndte at kigge mod Danmark.

Fyn

Sct. Knuds Kloster i Odense (benediktinere)

Selve grundlæggelsen var før Niels (ca. 1080'erne), men i hans regeringstid blev klosteret udbygget og fik flere privilegier.

Skåne (dengang dansk)

Lund – Allhelgens Kloster (benediktinere)

Grundlagt i begyndelsen af 1100-tallet, tæt knyttet til ærkesædet i Lund, som blev oprettet i 1104 – samme år Niels blev konge.

Dalby Kloster

Dalby havde oprindeligt været bispesæde, men udviklede sig i løbet af Niels' tid til klosterinstitution.

Samlet billede

Under Niels (1104–1134) blev der grundlagt flere benediktinerklostre, ofte knyttet til kongemagt og stormænd.

Cistercienserne begyndte at dukke op i hans tid, men fik først rigtig gennemslag i Danmark lidt senere.

Kong Niels selv var ikke hovedkraften bag grundlæggelserne, men han støttede og anerkendte klostrene, bl.a. fordi de styrkede kirkens magt – og dermed også hans egen legitimitet.

Biografi:

De første mange år under kong Niels var fredelige. Kun Venderne truede freden, men det satte Knud Lavard, Erik Ejegods søn, en stopper for sidst i Niels's regeringstid.

Niels havde et godt forhold til kirken, og forholdet til stormændene blev forbedret ved at skære ned på den rejsende hird og i stedet lade sig repræsentere ved folk ude i de enkelte landsdele. Det gav indsigt i lokale forhold, bedre indtægtsmuligheder og mindskede de upopulære udgifter til forplejning af kongen.

Freden fik dog en ende. Niels' brorsønner blev voksne og fattede interesse for magten. Især Knud Lavard opfattedes som en trussel og blev myrdet af Niels' søn Magnus i et bagholdsangreb. Dette og en række andre begivenheder startede et oprør mod Niels og udløste en borgerkrig, der reelt kom til vare de næste 25 år.

Niels døde dog længe inden. Efter et slag ved Fodevig syd for Malmø i 1134 blev Niels's hær inklusiv sønnen Magnus nedslagtet af Erik 2. Emune og Biskop Assers tropper. Niels selv flygtede til Slesvig, hvor lokale borgere slog ham ihjel som hævn for drabet på Knud Lavard.

Begivenheder:

1103: Paven anerkender oprettelsen af uafhængigt nordisk ærkebispesæde i Lund. Asser bliver ærkebiskop.

1120: Tiende til kirken indføres.

1131: Knud Lavard myrdes i Haraldsted nær Ringsted.

1134: Slaget ved Fodevig.

1134: Niels dræbes i Slesvig by.

Erik 2. Emune (1134–1137)

Søn af Erik Ejegod. Vandt over Niels og blev konge. Myrdet i Ribe i 1137.

Han blev støttet af kirken — især af ærkebiskop Asser i Lund — hvilket var afgørende for hans sejr.

Forhold til kirken og klostrene:

Erik Emune havde et nært forhold til kirken, som han skyldte sin magt. Til gengæld belønnede og støttede han klostre og kirkelige institutioner.

1. Lund Kloster / Domkirke

Efter sejren ved Fodevig (1134) støttede han Lund kirke og kloster (benediktinerklosteret ved domkirken).

Han bekræftede kirkens privilegier og gav jordbesiddelser som tak for støtten under borgerkrigen.

Lund blev i hans tid yderligere udbygget som Nordens kirkelige centrum, efter at ærkebispesædet var blevet oprettet i 1103.

Sankt Knuds Kloster i Odense

Erik Emune styrkede forbindelsen til Sankt Knuds Kloster, som stadig havde stor betydning på grund af hans farbror, Knud den Hellige.

Han støttede kulten omkring helgenkongen og gjorde brug af klosterets præster i kongelig propaganda — for at vise, at han herskede “med Guds vilje”.

Andre klostre og ordener

Han fremmede indførelsen af benediktinermunke og tidlige cisterciensiske reformbevægelser, især i Skåne og på Sjælland.

Der er tegn på, at Sorø Kloster og Vitskøl Kloster blev planlagt i denne periode (selve grundlæggelsen skete kort efter hans død, under Erik Lam og Valdemar den Store).

Biografi;

Erik 2. Emunes tid på tronen var blodig og kortvarig. Han kom til magten efter at have knust Kong Niels' og Magnus' hær ved Fodevig, og året efter nedkæmpede Erik halvbroren Harald Kesja.

Derudover førte han hårde kampe med ledende stormænd på Sjælland, som i første omgang fordrev Erik fra Sjælland men siden led et ydmygende nederlag.

Det var begrænset, hvad han udrettede i sine tre år som konge, da han samtidig var involveret i hårde kampe om tronen. Erik førte dog en aktiv kirkepolitik, hvor han udover store gaver til kirkerne i Lund og Ringsted lagde grunden for den senere kåring af halvbroren - den myrdede Knud Lavard - til helgen.

Erik blev også selv myrdet. På et tingmøde uden for Ribe, blev han gennembordet af et spyd fra én af sine egne hirdmænd, kaldet Sorte-Plov. Vi kender ikke grunden, men ved at der herskede stor splid internt i det danske rige. Denne splid passer også på de samtidige beskrivelser af kong Erik. Et

sted omtales han som den altid mindeværdige (heraf navnet Emune) og som den ideale konge, mens han et andet sted beskrives som en tyrann.

Begivenheder:

1134: Erik besejrer Kong Niels's og Magnus's hær ved Fodevig syd for Malmø.

1134: Eskild bliver biskop i Roskilde.

1135: Erik dræber Harald Kesja.

1135: Erik Emunes gavebrev til domkirken i Lund, Danmarks ældste bevarede originaldokument.

1137: Ærkebiskop Asser dør.

Erik 3. Lam (1137–1146)

Nevø af Erik Emune. Den første danske konge, der abdicerede (trak sig tilbage til et kloster).

Navnet “Lam” betyder “den blide” eller “fredelige” — og det passer godt til hans styre: han var fredsommelig og tæt knyttet til kirken.

Forhold til kirken og klostrene:

Erik Lam var en from og kirkesindet konge, og i hans korte, rolige regeringstid fik klostervæsenet et stort opsving i Danmark.

Han samarbejdede tæt med biskopper og ærkebisperen i Lund, og det er under ham, at de første cistercienserklostre for alvor bliver grundlagt i Danmark.

Klostre støttet og grundlagt under Erik 3. Lam:

1. Vitskøl Kloster (grundlagt 1158, planlagt under Erik Lam)

Erik Lam lagde de første planer for Vitskøl Kloster, som senere blev opført af Valdemar den Store og cistercienserordenen.

Hans støtte til reformbevægelsen i kirken og indførelsen af cisterciensere skabte forudsætningerne for dette kloster og flere lignende.

2. Sorø Kloster

Erik Lam støttede opførelsen af Sorø Kloster, som blev grundlagt omkring 1140–1142 af Asser Rig (Absalons far).

Kongen gav privilegier og jordbesiddelser til klosteret og bidrog til at gøre Sorø til et af Danmarks vigtigste cistercienserklostre.

Klosteret blev senere Valdemarernes gravkloster.

3. Esrum Kloster (begyndelse i hans tid)

Erik Lam støttede benediktinermunke i Esrum, som senere blev cistercienserkloster (grundlagt officielt 1151).

Han tilskyndede til, at reformmunke fra udlandet kom til Danmark — især fra Frankrig og Tyskland — hvilket styrkede det danske klostervæsen.

4. Øvrige kirkelige donationer

Erik Lam donerede jord og privilegier til Lund kirke og domkapitel.

Han arbejdede for fred mellem kongemagt og kirke efter de blodige magtkampe under Erik Emune og Niels' tid.

Han optræder ofte i samtidige kilder som en “mild og gudfrygtig” konge, der “elskede kirkens folk”.

Biografi:

Erik 2. Emunes tid på tronen var blodig og kortvarig. Han kom til magten efter at have knust Kong Niels' og Magnus' hær ved Fodevig, og året efter nedkæmpede Erik halvbroren Harald Kesja.

Derudover førte han hårde kampe med ledende stormænd på Sjælland, som i første omgang fordrev Erik fra Sjælland men siden led et ydmygende nederlag.

Det var begrænset, hvad han udrettede i sine tre år som konge, da han samtidig var involveret i hårde kampe om tronen. Erik førte dog en aktiv kirkepolitik, hvor han udover store gaver til kirkerne i Lund og Ringsted lagde grunden for den senere kåring af halvbroren - den myrdede Knud Lavard - til helgen.

Erik blev også selv myrdet. På et tingmøde uden for Ribe, blev han gennembordet af et spyd fra én af sine egne hirdmænd, kaldet Sorte-Plov. Vi kender ikke grunden, men ved at der herskede stor splid internt i det danske rige. Denne splid passer også på de samtidige beskrivelser af kong Erik. Et sted omtales han som den altid mindeværdige (heraf navnet Emune) og som den ideale konge, mens han et andet sted beskrives som en tyrann.

Begivenheder:

1134: Erik besejrer Kong Niels's og Magnus's hær ved Fodevig syd for Malmø.

1134: Eskild bliver biskop i Roskilde.

1135: Erik dræber Harald Kesja.

1135: Erik Emunes gavebrev til domkirken i Lund, Danmarks ældste bevarede originaldokument.

1137: Ærkebiskop Asser dør.

Oluf 2. (1146–1157)

Barnebarn af Niels. Valgt til konge, men måtte dele magten med Svend og Knud.

Oluf 2. Haraldsen, også kendt som Oluf 2. af Danmark (regerede 1146–1157), som var medkonge sammen med Knud 5. og senere rival til Valdemar den Store under borgerkrigene i midten af 1100-tallet.

Lad os se nærmere på hans forhold til kirken og klostrene.

Søn af Erik Ejegod (muligvis uægte linje) — valgt som konge i Jylland i 1146, mens Knud 5. blev valgt på Sjælland.

Danmark blev delt mellem dem, og begge kæmpede senere mod Valdemar den Store, som endte som enekonge efter Blodgildet i Roskilde (1157).

Forhold til kirken og klostrene:

Oluf 2. var, ligesom mange af sine samtidige konger, afhængig af kirkens støtte — men hans forhold til kirken var præget af uro og pragmatisme, snarere end egentlig fromhed.

Kirken forsøgte ofte at mægle mellem ham og Knud 5., men støttede sjældent Oluf aktivt.

Ingen kendte nye klostergrundlæggelser.

Der er ingen dokumentation for, at Oluf 2. selv grundlagde nye klostre.

Hans regeringstid var præget af borgerkrig og ustabilitet, hvilket gjorde det svært at gennemføre større religiøse byggeprojekter.

Dog fandt der fortsat klosterudbygning sted i Danmark i hans tid, støttet af lokale stormænd og biskopper, især:

Vitskøl Kloster (grundlagt 1158, planlagt før 1157) (Cistercienserorden) — planlagt i hans regeringstid.

Selve grundlæggelsen skete i 1158 (kort efter Olufs død), men forarbejdet blev sat i gang under hans styre.

Cistercienserne fik lov til at slå sig ned i Nordjylland i 1150'erne, mens Oluf stadig var konge i Jylland.

Oluf gav sandsynligvis tilladelse og beskyttelse til de første cisterciensiske brødre, der senere grundlagde Vitskøl.

Han så klostre som nyttige politiske allierede i områder, hvor han manglede aristokratisk støtte. Altså: indirekte støtte og tilladelse til etablering, men ingen kendt donation.

Esrum Kloster (grundlagt 1151, under cistercienserne — støttet af kongemagten generelt, men ikke specifikt af Oluf 2.)

Grundlagt officielt under Knud 5., men Esrum lå i kongeriget Danmark på Olufs tid, og cistercienserne blev aktivt støttet af begge sider for at styrke kongens prestige.

Der er en mulighed for, at Oluf 2. også bekræftede Esrums privilegier i Jylland og bidrog til, at cistercienserne fik arbejdsro.

Han kan have godkendt og beskyttet klostrets ejendom, men ingen dokumenter viser økonomisk støtte.

Sorø Kloster (etableret af Asser Rig og støttet af Valdemar-familien, ikke Oluf).

Oluf 2. havde ingen direkte rolle i disse – men hans styre tillod fortsat cisterciensernes fremvækst i Danmark.

Forholdet til kirken:

Oluf 2. forsøgte at få støtte fra ærkebispesædet i Lund, men ærkebiskop Eskil var i praksis mere loyalt knyttet til Knud 5. og senere til Valdemar den Store.

Kirkens ledelse så Oluf som ustabil og for voldelig til at støtte.

Der findes dog enkelte beretninger om, at Oluf gav jord til kirker i Jylland for at vinde lokal støtte (små donationer, ikke klostergrundlæggelser).

Ældre benediktinerklostre (Odense, Lund, Næstved)

Oluf 2. havde politiske relationer til kirkerne i Odense og Lund, men ikke som donor.

For at vinde legitimitet over for kirken lovede han at beskytte de eksisterende klostre, især i Jylland og på Fyn.

Han gav ingen kendte jorddonationer, men han fornyede ældre privilegier i forsøg på at vinde biskoppernes støtte.

Altså: bekræftelse af eksisterende rettigheder — ikke ny støtte.

3. Død og eftermæle

Oluf blev dræbt i 1157 efter Blodgildet i Roskilde, hvor Valdemar den Store overlevede og samlede riget.

Efter hans død mistede hans støtter magt, og kirken vendte sig helt mod Valdemar, som senere blev kendt for massivt at støtte klostervæsenet (Vitskøl, Esrum, Sorø, m.fl.).

Svend 3. Grathe (1146–1157)

Uægte søn af Erik Emune. Medkonge i en lang borgerkrig. Faldt i slaget ved Grathe Hede (1157).

Forhold til kirken og klostrene

Svend 3. Grathe havde et komplekst og delvist fjendtligt forhold til kirken, især til ærkebiskop Eskil i Lund, som var en central figur i 1100-tallets danske kirkeliv.

Konflikt med ærkebiskop Eskil (Lund)

Eskil støttede først Knud 5. og senere Valdemar den Store.

Svend forsøgte at få kirkelig støtte, men angreb og plyndrede kirkelige ejendomme, når kirken ikke anerkendte ham som retmæssig konge.

Han udviste fjendtlighed mod kirkelige privilegier, hvilket betød, at flere klostre mistede beskyttelse og jord under hans styre.

Kirken betragtede ham derfor som en uretfærdig og "ugudelig" konge.

Manglende klosterstøtte

Der er ingen kendte klostre, som Svend 3. Grathe grundlagde eller støttede økonomisk.

I modsætning til sine forgængere (Erik Ejegod, Niels) og efterfølgere (Valdemar den Store), viste Svend ingen from interesse for klostervæsenet.

Klostre som Esrum (1151) og Vitskøl (1158) blev grundlagt under hans samtidige rivaler og efter hans død.

Han støttede altså ikke klostervæsenets vækst, men snarere forhindrede dens udvikling i de områder, han kontrollerede.

3. Indirekte virkninger

Selv om Svend ikke selv støttede klostrene, førte hans konflikter til, at kirken begyndte at støtte Valdemar den Store.

Det betød, at klostrene efter hans fald i 1157 fik massiv kongelig og kirkelig støtte — især fra cistercienserordenen (Esrums, Vitskøl, Sorø).

Biografi:

Da Erik Lam forlod tronen, startede en stor strid om kongemagten. I første omgang blev Sven 3. Grathe konge over Skåne og Sjælland, mens Knud 3., barnebarn af Kong Niels, blev konge over Jylland. Den sidste person i striden, Valdemar 1. den Store, fik ingen kongetitel, men var en meget aktiv deltager i konflikten.

Hverken Sven eller Knud var tilfredse og søgte begge at blive enekonge. Til at begynde med havde Svend en allieret i Valdemar. De var begge efterkommere af Erik Ejegod og søgte at fortsætte kampagnen for at gøre af Knud Lavard, Valdemars far, til helgen. Senere slog Valdemar sig imidlertid sammen med Knud.

Kampene mellem de tre blev indimellem afbrudt af mæglingsforsøg fra den tyske konge Frederik Barbarossa og de danske stormænd. I 1157 lykkedes det stormændene at skabe et forlig, der delte riget mellem de tre, og ved et gilde i Roskilde i skulle dette bekræftes. Sven havde dog andre planer og benyttede lejligheden til at dræbe Knud. Valdemar undslap med nød og næppe, men blev forfulgt til Jylland. Her blev Sven imidlertid besejret og undslap, dog kun for at blive dræbt af Valdemars tilhængere kort tid efter.

Begivenheder:

1147: Slaget ved Slangerup

1150: Slaget ved Tåstrup

1151: Slaget ved Gedbæk

1152: Rigsmøde hos den tyske konge i Merseburg.

1157: "Blodgildet i Roskilde". Sven slår Knud ihjel, mens Valdemar undslipper.

1157: Riget deles mellem Sven, Knud og Valdemar.

1157: Valdemar besejrer Sven ved et slag på Gråhede ved Viborg og bliver dermed enekonge.

Knud 3. (1146–1157)

Konge af Danmark: 1146–1157 (samtidig med Svend III Grathe i en rivaliserende kongemagt)

Baggrund: Søn af Kong Niels, valgt som medkonge af Fyn og Sjælland; senere konge over det meste af Danmark

Forhold til kirken og klostrene;

Generelt forhold:

Knud III forsøgte at sikre kirkens støtte som legitimationsgrundlag i en periode med rivalisering med Svend Grathe.

Kirken havde stor politisk og økonomisk magt, og kongens relation til biskopper og klostre var afgørende for hans position.

Støtte til klostre:

Knud III støttede klostre og kirkelige institutioner, især de cistercienser- og benediktinerklostre, der kunne bidrage med rådgivning og legitimitet.

Klostre kunne modtage privilegier, jordgaver eller økonomisk støtte fra kongen som symbol på loyalitet.

Eksempler på vigtige klostre på denne tid:

Esrum Kloster (cistercienser)

Vitskøl Kloster (cistercienser)

Ringsted Kloster (benediktiner, kongelig gravsted)

Konflikter / pres

Knud III havde relativt få kendte konflikter med kirken, men kunne i princippet kræve støtte til krigsførelse mod Svend III Grathe.

Klostre med stærke privilegier kunne dog stå fast og kræve kongelig respekt.

Formål med forholdet:

Sikre politisk og religiøs legitimitet under en borgerkrigsperiode.

Fastholde loyalitet fra kirken og klostre, som kunne støtte kongens administration og krigsindsats.

Kort sagt:

Knud III (1146–1157) havde et strategisk og støttende forhold til kirken og klostrene, hvor han især støttede loyale institutioner økonomisk og gennem privilegier for at sikre legitimitet i sin kamp mod rivalen Svend III Grathe.

Biografi:

Da Erik 3. Lam trak sig tilbage, kunne der ikke blive enighed om en fælles dansk konge, og der startede en magtkabale, som sjældent har været mere rodet i kongehistorien. Resultatet blev i første omgang, at Sven 3. Grathe blev konge over Skåne og Sjælland, mens Kong Niels's barnebarn Knud 3. blev konge i Jylland. Det sidste kort i kabalen var Valdemar 1. den Store, som ikke fik nogen kongetitel, men indgik som et ganske aktivt led i magtforviklingerne.

Hverken Svend eller Knud var tilfredse med denne ordning og søgte begge at blive enekonge. Knud stod i første omgang alene over for Svend og Valdemar, men senere lykkedes det Knud at slå sig sammen med Valdemar. Dette blev blandt andet markeret ved, at Valdemar blev forlovet med Knuds halvsøster Sophie.

Kampene mellem de tre blev dog indimellem afbrudt af mæglingsforsøg fra den tyske konge Frederik Barbarossa og de danske stormænd. I 1157 lykkedes det stormændene at få strikket et forlig sammen, der delte riget mellem de tre stridsmænd, og ved et gilde i Roskilde skulle dette bekræftes. Knud fik dog ikke megen glæde af aftalen, da Sven benyttede den ellers så festlige lejlighed til at slå Knud ihjel.

Begivenheder:

1147: Slaget ved Slangerup

1150: Slaget ved Tåstrup

1151: Slaget ved Gedbæk

1152: Rigmøde hos den tyske konge i Merseburg.

1157: "Blodgildet i Roskilde". Sven slår Knud ihjel, mens Valdemar undslipper.

1157: Riget deles mellem Sven, Knud og Valdemar.

1157: Valdemar besejrer Sven ved et slag på Gråhede ved Viborg og bliver dermed enekonge.

Valdemar 1. den Store (1157–1182)

Overlevede borgerkrigen og blev enevældig konge. Samarbejdede med ærkebiskop Absalon og styrkede både kongemagten og rigets organisation.

Tilnavn: "Den Store" – på grund af genopbygningen af kongemagten og stabilisering af riget efter borgerkrigene.

Baggrund: Søn af Knud Lavard; kom til magten efter borgerkrigen mellem Svend III Grathe og Knud III

Regeringstid og politik:

Centralisering af kongemagten

Efter borgerkrigene 1146–1157 samlede Valdemar I riget og styrkede centralmagts kontrol.

Han sikrede støtte fra adel og kirke som grundlag for kongemagten.

Militær ekspansion:

Bekæmpede venderne langs Østersøkysten og udvidede kongemagtens territorier.

Krigsførelse krævede både økonomiske og politiske ressourcer, hvor klostrene kunne spille en rolle.

Forhold til kirken og klostrene:

Kirkelig støtte

Valdemar I støttede kirken som allieret i konsolidering af kongemagten.

Han samarbejdede tæt med biskopper og benyttede kirken til legitimering af sin regering.

Støtte til klostre:

Cistercienserklostre blev støttet, fx:

Sorø Kloster (grundlagt 1140'erne, senere stærkt under Valdemar I)

Vitskøl Kloster (grundlagt 1158)

Esrum Kloster (etableret før 1154, fortsat støttet)

Andre klostre fik jordgaver, privilegier og økonomisk støtte for loyalitet og rådgivning.

Formål med støtten:

Sikre politisk og religiøs legitimitet efter borgerkrigene.

Fastholde loyale klostre som støttepunkter i administration og militær kamp.

Fremme kristen mission og udbygge cisterciensernes økonomiske netværk.

Konflikter:

Valdemar I havde generelt få konflikter med klostre, da han prioriterede samarbejde for at konsolidere kongemagten.

Kort sagt:

Valdemar I den Store havde et stærkt og støttende forhold til kirken og klostrene, især cistercienserklostre, som han støttede økonomisk og politisk for at sikre centralmagt, legitimitet og militær styrke efter borgerkrigene.

Biografi

Valdemar fødtes syv dage efter faren, Knud Lavards, død og voksede op hos den sjællandske stormand Asser Rig sammen med dennes sønner Esbern Snare og Absalon. Specielt Absalon fik betydning for Valdemar, da han blev kongens nærmeste allierede gennem hele livet. Men før Valdemar kunne sætte sig på tronen, måtte han dog igennem en række kampe med andre kandidater til posten som konge. De ophørte dog, da Sven 3. Grathe slog Valdemars allierede Knud 3. ihjel, og Valdemar selv kort efter besejrede Sven. Efter at være blevet konge koncentrerede Valdemar sig nu om at styrke sin magt. Som en del af dette fik han gjort sin far til helgen og kronet sønnen Knud 4. som medkonge og tronarving ved en kirkefest i 1170. På den måde fik han gjort sin slægts ret til tronen guddommelig.

En anden del var en styrkelse af administration og militær. Rundt om i landet byggedes en række borge, som både kunne bruges til forsvar mod fjender og som opholdssteder, når kongen var på rejse. Valdemars styre hvilede i høj grad på et samarbejde med barndomsvennen biskop Absalon, hvilket bl.a. sås, da de i fællesskab nedkæmpede og tvangskristnede Venderne på øen Rügen.

Begivenheder:

1157: "Blodgildet i Roskilde". Sven 3. Grathe slår Knud 3. ihjel, mens Valdemar undslipper. Senere besejres Sven Grathe af Valdemar.

1158: Absalon vælges til biskop af Roskilde.

1161: Ærkebiskop Eskild drager i landflygtighed i protest mod Valdemar og Absalons politik.

1169: Valdemar og Absalon erobrer Rügen.

1170: Knud Lavard kåres som helgen.

1177: Absalon udnævnes til ærkebiskop.

Danske konger i 1200-tallet

Knud 4. (1182–1202)

Søn af Valdemar den Store. Førte Danmark til stor magt i Østersøen. Under ham blev Nordtyskland og Holsten underlagt.

Regerede fra 1182 til 1202

Kendt som den første “rene danske konge” (ikke underlagt tysk overhøjhed)

Regerede sammen med sin bror Valdemar Sejv (som blev konge efter ham i 1202)

Forhold til kirken og klostrene:

Knud 6. videreførte sin fars stærke støtte til kirken og klostervæsenet, men med en mere administrativ og fredelig tilgang.

Hvor Valdemar den Store havde brugt kirken som et redskab til at skabe politisk stabilitet, søgte Knud 6. at fastholde og udbygge den eksisterende struktur.

Fortsættelse af cisterciensernes fremgang.

Under Knud 6. fortsatte den store vækst af cistercienserklostrene, som var blevet grundlagt i hans fars tid (Vitskøl, Esrum, Sorø, m.fl.).

Han bekræftede og udvidede klostrenes privilegier – især deres ret til jord, skov, og skattefrihed.

Klostrene fik lov at opkøbe og modtage gaver, hvilket styrkede deres økonomiske magt i landet.

Knud 6. støttede altså klostrene ved at give dem stabilitet og juridisk beskyttelse.

Klostre og religiøse institutioner, som han støttede:

Der findes flere konkrete dokumenter, der viser Knud 6.s støtte til specifikke klostre:

Klostre og religiøse institutioner, som han støttede

Der findes flere konkrete dokumenter, der viser Knud 6.s støtte til specifikke klostre:

Esrum Kloster, Cistercienser, Bekræftelse af privilegier og jordgaver, Et af Danmarks vigtigste klostre; kongelig beskyttelse

Sorø Kloster Cistercienser Økonomisk støtte og retslige privilegier Kongelig gravkirke for hans familie

Vitskøl Kloster Cistercienser, Bekræftelse af ejendomsret, Kongelige breve sikrede munkene frihed og jord

Øm Kloster, Cistercienser, Kongelig beskyttelse mod lokale stormænd, Modtog støtte via kongelige beslutninger

Roskilde og Lund Domkirker, Bekræftelse af ejendomme og immunitet, Tæt samarbejde med biskopperne

Flere af disse privilegier kendes fra kongebreve og kirkekilder fra 1180'erne–1190'erne.

Samarbejde med ærkebiskop Absalon:

Knud 6. havde et meget tæt forhold til Absalon, der både var ærkebiskop i Lund og kongens rådgiver.

Absalon var drivkraften bag både kirkelig reform og klosterudbygning.

Sammen sikrede de, at kirken forblev loyal mod kongemagten, og at klostrene kunne fungere som kulturelle og økonomiske centre.

Dette samarbejde førte til fred, orden og fortsat vækst for de danske klostre.

Politisk betydning:

Knud 6. brugte klostrene som redskaber for kongemagtens legitimitet.

Han lod klostrene fungere som centre for administration, undervisning og arkivering.

Hans støtte gjorde, at Danmark i denne periode fik en af de stærkeste og mest organiserede klosterstrukturer i Norden.

Konklusion:

Han sikrede og udvidede privilegierne for eksisterende klostre som Esrum, Sorø, Øm og Vitskøl.

Hans regeringstid var præget af fred, samarbejde med kirken (særligt Absalon) og en stabil konsolidering af klostervæsenet i Danmark.

Under ham nåede klostrene en økonomisk og politisk storhedstid, som fortsatte under hans bror Valdemar Sejre.

Biografi:

Knud 4. skulle i modsætning til sine forgængere ikke vælges, men arvede kongemagten efter sin far. Alligevel måtte han som ny konge starte med at nedkæmpe en konkurrent til tronen. Harald Skränk - et oldebarn af Erik Ejegod - blev med svensk hjælp hyldet til konge i Skåne, men det lykkedes dog ret hurtigt for Knud og ærkebiskop Absalon at besejre udfordrer.

Absalon var Knuds nære forbundsfælle og stærke lederfigur. Senere kom Knuds bror og efterfølger som konge, Valdemar 2. Sejre, til som samarbejdspartner. Om Knud var en svag konge, kan ikke umiddelbart afgøres, men der er ingen tvivl om, at han med Absalon og Valdemar havde to solide støtter, som ofte var den egentlige drivkraft i kongemagtens forskellige initiativer. Bl.a. formodes det at have været Absalon, der stod bag, da Knud nægtede at sværge lensed til den tyske kejser. Og det var Valdemar, der i 1201 styrede erobringen af Nordalbingen (området mellem Elben og Ejderen).

(OBS: Knud den 4. kaldes mange steder også Knud den Sjette.)

Begivenheder:

1184: Knud 4. afviser den tyske kejser som lensherre.

1187: Knuds bror Valdemar overtager myndigheden over Slesvig fra Biskop Valdemar af Slesvig.

1199: Slesvig angribes forgæves af grev Adolf.

1201: Absalon dør og efterfølges som ærkebiskop af Anders Sunesen.

1201: Adolf bliver fanget og fængslet på Søborg Slot.

Valdemar 2. Sejre (1202–1241)

Søn af Valdemar den Store og Dronning Sofie af Minsk. Kulminationen på Danmarks middelalderlige stormagtstid.

1219: Togtog til Estland (slag ved Lyndanisse → Dannebrog-sagnet).

1223–1226: Fanget af grev Heinrich af Schwerin → Danmarks magt i Nordtyskland brød sammen.

Indførte Jyske Lov i 1241.

Forhold til kirken og klostrene:

Valdemar Sejre videreførte familiens stærke bånd til kirken.

Hans regeringstid blev en højdepunkt for dansk klostervæsen – både økonomisk, politisk og kulturelt.

Han så kirken og klostrene som partnere i rigets opbygning:

Klostrene fungerede som centre for uddannelse, skriftkultur og jordforvaltning,

og kongen brugte dem til at styrke rigets enhed og udvide kristendommen i de nye områder, han erobrede i Nordtyskland og på Østersøkysten.

Cistercienserklostrenes storhedstid:

Valdemar Sejre var især tæt knyttet til cistercienserordenen, som hans far og farfar havde støttet.

Han gav dem store jordbesiddelser, toldfrihed og retslig beskyttelse.

Klostre med dokumenteret støtte fra Valdemar Sejr:

Esrum Kloster: Cistercienser, Nye jordgaver og privilegier, Kongeligt favoritkloster; fik bekræftet mange rettigheder.

Sorø Kloster Cistercienser Store donationer og kongelig gravkirke Her blev hans far og forfædre begravet; tæt tilknytning.

Øm Kloster Cistercienser Bekræftelse af jord og toldfrihed. Fik støtte mod lokale bønder og stormænd.

Vitskøl Kloster. Cistercienser, Privilegier og beskyttelse, Kongelige breve nævner Valdemars beskyttelse af munkene.

Løgum Kloster. Cistercienser, Donerede jord i Sønderjylland, Aktiv støtte i 1220'erne

Roskilde Domkirke, Støtte og gaver, Bruges som kongelig begravelses- og kroningskirke

Ringsted Kloster, Benediktiner, Støtte til helligkåring af Knud Lavard, Forbindelse til kongeslægten Cistercienserne nød stor kongelig støtte, da de blev betragtet som økonomisk og religiøst pålidelige.

Samarbejde med ærkebisperne:

Valdemar samarbejdede tæt med ærkebiskopperne i Lund og Ribe, især Anders Sunesen, som var hans rådgiver og ven.

Anders Sunesen var teolog, digter og reformator — og en stærk fortaler for klostervæsenet.

Sammen arbejdede de for at udbrede kristendommen i Estland og på Østersøkysten, hvor cistercienserne deltog som missionærer.

Kongen og kirken delte en fælles mission: at styrke kristendommen og riget.

Politisk brug af klostrene:

Klostrene blev også administrative og økonomiske centre.

Kongen brugte dem til at opbevare dokumenter, udstede breve og håndtere jordoverdragelser.

Flere klostre (især Esrum og Sorø) fungerede som kongelige gæsteboliger og mødesteder.

Klostrene blev altså både religiøse og praktiske redskaber for kongemagten.

Udenrigskirkelige forbindelser:

Valdemar havde kontakt med paven og klostre i Nordtyskland og Frankrig, især via cisterciensernetværket.

Han anerkendte pavens autoritet, men fastholdt dansk kirkelig selvstændighed.

Han støttede grundlæggelsen af klostre i Estland efter erobringen i 1219, som led i kristningen af regionen.

Sammenfatning:

Sjælland, Esrum, Sorø, Ringsted, Stærk støtte, donationer og gravkirker, Cistercienserne og benediktinerne dominerede

Jylland, Øm, Vitskøl, Løgum, Kongelig beskyttelse og jordgaver, Klostrene fik økonomisk stabilitet

Skåne og Østersøen, Klostermissioner og støtte til Lund, Samarbejde med Anders Sunesen, Fokus på mission og uddannelse

Konklusion:

Valdemar Sejr (1202–1241) var en af de mest klosterstøttende konger i dansk middelalder.

Han donerede jord, bekræftede privilegier og brugte klostrene som kulturelle og politiske centre.

Under hans regeringstid nåede cistercienserne deres højdepunkt i Danmark – med Esrum, Sorø, Øm og Løgum som de førende klostre.

Hans samarbejde med Anders Sunesen *) skabte en enhed mellem kirke og konge, som var grundlaget for Danmarks religiøse og politiske storhedstid.

Biografi:

Valdemar 2. Sejr kom til magten, da hans bror Knud 4. døde barnløs. Inden da havde han dog allerede været en indflydelsesrig støtte for Knud. Tilnavnet Sejr fik Valdemar, fordi han var en af de store erobrere i Danmarkshistorien. Hans erobringer omfattede store områder ved Østersøen, bl.a. Pommern og Estland. Særligt erobringen af Estland har siden haft en særlig betydning i Danmarkshistorien, da det ifølge sagnet var her, at Dannebrog faldt ned fra himlen.

I 1223 begyndte det dog at gå tilbage for Valdemar. Under et jagtselskab på Lyø blev han lokket i baghold af en af ofrene for hans erobringsspolitik, Henrik af Schwerin. Trods protester fra Paven kom Valdemar til at sidde i fangenskab i over 2 år og kom først fri, da han indvilgede i at betale løsepenge og give afkald på de fleste af sine erobringer. Efter løsladelsen søgte Valdemar at vinde det tabte tilbage, men led nederlag ved Bornhoved i Holsten. Atter måtte han løskøbes, og Valdemar holdt sig nu i ro resten af sin regeringstid. Lige før sin død underskrev Valdemar Jyske Lov; loven der starter med ordene: "Med lov skal land bygges".

Begivenheder:

1205: Valdemar 2. Sejr drager på togt til Pommern.

1205: Valdemar gifter sig med Dagmar af Bøhmen.

1212: Dronning Dagmar dør.

1214: Valdemar gifter sig med Berengaria af Portugal.

1219: Valdemar erobrere Estland.

1223: Valdemar tages til fange på Lyø af Henrik af Schwerin og frigives først i 1225.

1227: Valdemar besejres ved Bornhoved i Holsten.

1241: Jyske Lov vedtages på et møde i Vordingborg.

*) **Anders Sunesen (1167–1228)** og hans betydning for kirken og klostrene i Danmark:

Baggrund

Født ca. 1167, død 1228

Dansk ærkebiskop i Lund fra 1201 til sin død

Kendt som teolog, politiker og reformator

Tæt rådgiver for Valdemar Sejr, især i spørgsmål om kirke, uddannelse og kristning af Baltikum

Sunesens forhold til kirken og klostrene

Klostrenes beskytter og rådgiver.

Anders Sunesen var en stærk fortaler for cistercienserordenen i Danmark, som havde store klostre som Esrum, Sorø, Øm og Vitskøl.

Han arbejdede for, at klostrene fik privilegier, jord og økonomisk sikkerhed, hvilket gjorde dem til centrale magt- og kulturcentre.

Han fungerede som bro mellem kongemagt og kirke, hvilket sikrede, at kongen støttede klostrene.

Cistercienserne og uddannelse

Anders Sunesen fremmede uddannelse og skriftkultur i klostrene.

Mange klostre fungerede under hans tilsyn som skoler og kopicentre.

Han sendte danske unge til uddannelse i udlandet og tog aktivt del i indførelsen af reformer i det danske klostervæsen.

Kristningen af Baltikum

Sunesen deltog aktivt i Valdemar Sejrs østlige ekspansion og kristningen af Estland og Letland.

Han sendte cisterciensermunk og præster som missionærer til de nye områder.

Hans ide var, at klostrene både skulle være religionens centrum og kulturformidlere.

Politisk magt:

Som ærkebiskop havde han stor politisk indflydelse.

Han deltog i kongelige råd, diplomati og krigspolitik, især under Valdemar Sejrs regeringsperiode.

Hans allierede klostre fungerede også som støttepunkter for kongemagten, hvilket gav Danmark et stærkt netværk af loyale institutioner.

Kulturel betydning:

Sunesen skrev "Christiernus" *), et teologisk og politisk værk.

Han understregede kongens gudgivne ret, samtidig med at han fremmede klostrenes uafhængighed og økonomiske sikkerhed.

Sammenfatning:

Klostre i Danmark, Støttede Esrum, Sorø, Øm, Vitskøl, Økonomisk og juridisk beskyttelse; reformer og uddannelse

Udenlandske klostre, Sendte studerende og missionærer

Kultur- og religionsudbredelse

Kristning af Baltikum, Koordinerede mission, Kirkelig og politisk kontrol

Politik: Rådgiver for Valdemar Sej, Skabte stærk alliance mellem kirke og konge

Konklusion:

Anders Sunesen var en central figur for klostervæsenets vækst i Danmark.

Han fungerede som bro mellem kirke og konge, fremmede cisterciensernes udbredelse, sikrede klostrenes økonomiske og juridiske rettigheder og deltog aktivt i mission og kristning.

Hans indsats sikrede, at Danmark i begyndelsen af 1200-tallet havde stærke, velorganiserede og økonomisk stabile klostre, som fungerede som både religiøse og politiske centre.

*) Christiernus – baggrund

Forfatter: Anders Sunesen, ærkebiskop i Lund (1201–1228)

Sprog: Latin

Periode: Skrevet omkring 1205–1210

Genre: Teologisk-politisk digt / læredigt (didaktisk poesi)

Indhold og formål:

Kristen læredigtning

Christiernus er skrevet som et moralsk og religiøst digt.

Det kombinerer teologi, moralfilosofi og politiske råd til kongen og folket.

Kongens guddommelige ret

Sunesen understreger, at kongen regerer med Guds mandat.

Kongemagten skal samarbejde med kirken og fremme kristendom og moral i riget.

Kirkens og klostrenes rolle

Værket fremhæver klostrenes betydning som kulturelle og religiøse centre.

Klostrene er både moralske fyrtårne og uddannelsescentre for befolkningen.

Sunesen opfordrer til at støtte munkene og sikre deres rettigheder.

Uddannelse og kultur

Sunesen understreger, at viden og lærdom skal spredes gennem kirken og klostrene.

Værket er derfor både en religiøs tekst og et politisk dokument for reform og kulturformidling.

Politiske aspekter:

Christiernus er også en politisk traktat:

Den rådgiver kongen om styre, retfærdighed og lov.

Det fremhæver, hvordan kongen og kirken bør samarbejde for at skabe stabilitet.

Værket var et redskab til at styrke Valdemar Sejrs og Absalons position som leder og reformator.

Betydning:

Christiernus viser Anders Sunesens dobbeltrolle: både som teolog og politisk rådgiver.

Det er et eksempel på, hvordan kirken i Danmark i begyndelsen af 1200-tallet havde stor indflydelse på politik og kultur.

Værket understreger klostrenes centrale rolle i moral, uddannelse og administration i middelalderens Danmark.

Anders Sunesen: Christiernus & Klosterpolitik

Tema: Christiernus Konsekvens for klostre og kongemagt

Kongens guddommelige mandat: Kongen regerer med Guds vilje; skal fremme retfærdighed og kristendom, Klostre får kongelig beskyttelse; kongen og kirken samarbejder om stabilitet

Kirken som moral- og uddannelsescenter: Kirken skal lære folket kristendom og moral :

Klostre bliver centrum for uddannelse, skrivning og kulturformidling

Klostrenes rolle i staten: Munkene arbejder for Guds og kongens sag, Klostre får privilegier, jord og økonomisk støtte; fungerer som administrative centre

Kristning og mission: Værket opfordrer til at udbrede kristendom. Klostre deltager i mission, f.eks. i Estland og Østersøområdet

Kulturel og intellektuel udvikling: Læring og videnskab skal spredes, Klostre fungerer som kopiercentre, skoler og biblioteker; sikrer kulturarv og uddannelse

Stabilitet gennem samarbejde: Kongen og kirken skal samarbejde om ret og orden, Skaber politisk legitimitet for Valdemar Sejrs; klostrene sikrer loyalitet i lokalområder

Kort konklusion:

Christiernus var både teologi, politik og kulturpolitik.

Sunesen brugte sin position som ærkebiskop til at styrke klostrene, så de blev økonomisk sikre, kulturelt aktive og loyale mod kongemagten.

Klostrene fungerede således som redskaber for både Guds vilje og kongens styre.

Hans ideer sikrede, at Danmark i begyndelsen af 1200-tallet havde et velorganiseret, stærkt og stabilt klostervæsen.

Erik 4. Plovpenning (1241–1250)

Søn af Valdemar Sejrs. Navnet kommer af en særlig skat.

Dræbt i 1250 af sin bror Abel.

For Erik 4. Plovpenning var forholdet til klostrene kompliceret og ofte anstrengt. Her er hovedpunkterne:

Forholdet til klostre:

Økonomisk spænding

Erik forsøgte at opkræve plovpenning og andre skatter også fra klostrenes jord.

Klostrene havde tidligere ofte været skattefrie, hvilket gjorde kravene kontroversielle.

Konflikter med kirken

Nogle klostre og biskopper modsatte sig kongens krav, fordi det kunne svække kirkens selvstyre og økonomi.

Dette skabte spændinger mellem kongemagten og kirken.

Kulturel og religiøs betydning

Selvom der var konflikter, anerkendte Erik også klostrenes religiøse rolle.

Nogle klostre fungerede som støttepunkter for kongen, fx ved at tilbyde råd eller ressourcer.

Kort sagt: Erik 4. ønskede økonomisk kontrol, men klostrene ønskede autonomi, hvilket førte til en blanding af samarbejde og konflikt.

Klostre, som Erik 4. støttede:

Cistercienserklostre

F.eks. Sorø Kloster og Esrum Kloster.

Disse klostre var kendt for effektiv landbrugsdrift, og Erik kunne have haft interesse i deres økonomiske stabilitet og produktivitet.

Benediktinerklostre

Nogle af de større byklostre blev støttet, især hvis de havde politisk eller økonomisk betydning.

Formål med støtten:

Sikre religiøs legitimitet.

Fastholde alliancer med magtfulde kirkefolk.

Fremme økonomisk udvikling gennem klostrenes jordbrug og drift.

Kort sagt: Erik 4. støttede især klostre, der var økonomisk produktive eller politisk vigtige, men var samtidig i konflikt med dem, der nægtede at betale skatter.

Biografi:

Valdemar 2. Sejr havde seks sønner, hvoraf tre nåede at blive konge. Den første var Erik 4.

Plovpenning. Inden han blev konge, havde han fået en barsk forsmag på, hvad arbejdet kunne medføre. Som 10-årig blev han sammen med sine brødre Abel og Christoffer sendt ned for at afløse storebroren Valdemar den Unge som gidsel hos grev Henrik af Schwerin. Her sad han i 4 år, indtil løsesummen var betalt.

Eriks overtagelse af tronen blev startskuddet til en række urolige år, hvor Valdemar 2. Sejrs sønner og deres efterkommere kæmpede om magten. Erik havde ikke været konge længe, før han lå i kamp med Abel. Denne fik støtte fra mange sider, bl.a. broren Christoffer og den magtfulde Hvide-slægt. Trods dette formåede Erik at stå imod og var på sejrskurs, da nogle af Abels mænd dræbte ham i en båd på Slien den 10/8 1250. Erik havde ingen sønner, så nærmeste tronfølger var den mand, som sandsynligvis stod bag drabet, nemlig Abel. Erik blev først begravet i Slesvig, hvorfra der snart opstod beretninger om mirakler ved graven. Christoffer flyttede liget til Ringsted og søgte at få kåret ham som helgen, således at Abel kunne fremstå som brodermorder og uværdig til den danske trone.

Begivenheder:

1242: Erik og Abel kæmper om magten.

1246: Kampen mellem Erik og Abel blusser op på ny.

1249: Abel tager kongenavn og samler tropper til kamp mod Erik.

1249: Erik udskriver skat på hver plov, deraf tilnavnet Plovpenning.

1249: Lübeckerne overfalder København.

Abel (1250–1252)

Konge af Danmark: 1250–1252

Forældre: Sønn af Valdemar Sejr og Dagmar af Böhmen

Tilnavn: Ingen fast tilnavn, men ofte omtalt som "Abel" uden ekstra titel.

Broder til Erik Plovpenning. Anklaget for at stå bag mordet på ham.

Dræbt under et togt i Slesvig 1252.

Regeringstidens kendetegn:

Meget kort, kun ca. 2 år.

Konflikter med broderen Christoffer I's sønner og adel/borgerstand.

Under hans regering blev konflikterne mellem kongemagt og adel intensiveret.

Forhold til klostre og kirke

Abel fortsatte i store træk den politik, som hans bror havde ført: både samarbejde med og konflikter mod klostre, afhængigt af økonomisk og politisk interesse.

Abel støttede:

Cistercienserklostre

Som sin bror Erik 4. var Abel ofte positiv over for Cistercienserordenen, fx Sorø Kloster og Esrum Kloster.

Disse klostre var økonomisk stærke og støttede kongemagten gennem ressourcer og rådgivning.

Formål med støtten:

Få religiøs legitimitet som ny konge.

Sikre alliancer med magtfulde kirkefolk, især i situationer med intern konflikt i Danmark.

Fremme landbrugsproduktion og økonomisk stabilitet, som klostrene repræsenterede.

Klostre han havde konflikt med:

Nogle klostre, der nægtede at betale afgifter eller støttede rivaliserende adelige, blev ikke prioriteret eller blev underlagt pres.

Biografi:

Abel var oprindelig hertug af Sønderjylland, men ved Valdemar Sejrs død udbrød der kampe mellem Abel og broren, Erik 4. Plovpenning, om hvem der skulle efterfølge faren. Erik blev konge, men kampene fortsatte og mandede til slut ud i, at to af Abels mænd slog Erik ihjel i en båd på Slien nær Slesvig. Tilsyneladende skete dette, mens der foregik forhandlinger om våbenstilstand, og mens Erik var Abels gæst. Om Abel stod bag mordet, ved vi ikke med sikkerhed, men efter tidens skik sværede han sig fri ved hjælp af 24 riddere, der stod inde for, at Abel var en ærlig mand. Eftertiden dømte ham dog. Specielt hans efterfølger Christoffer 1. og dennes søn, Erik 5. Klipping, sørgede for at fremstille Abel som brodermorder og uværdig til at efterfølge Erik Plovpenning. At dette så hang sammen med, at de søgte at sikre deres egen ret til tronen, hører med til billedet. Christoffer 1. kom nemlig heller ikke helt ærligt til magten. Han benyttede sig af, at Abels søn, Valdemar, ved farens død sad i fangenskab i Köln, og tog magten på nevøens bekostning. Dette førte siden til, at Abel-slægten kæmpede hårdt for at komme tilbage på den trone, som de mente retmæssigt var deres

Begivenheder:

1251: Abel tager de første skridt i udarbejdelsen af en dansk rigslovgivning. Arbejdet fortsættes under Christoffer 1.

1252: Abel foretager krigstogt mod friserne. Han dør under krigstogtet.

Christoffer 1. (1252–1259)

Yngste søn af Valdemar Sejr.

Konflikter med kirken (ærkebiskop Jakob Erlandsen).

Bror til Abel; kom til magten efter Abels død.

Døde pludseligt, muligvis forgiftet.

Forhold til klostre,

Generelt forhold:

Christoffer I havde et spændt forhold til kirken og klostrene, især fordi han forsøgte at styrke kongemagten økonomisk og politisk.

Mange klostre havde privilegier og skattefrihed, som kongen ønskede at begrænse.

Konflikter:

Konflikter med bisperne, især i Roskilde og Lund, over skatter og kongelig kontrol.

Klostre, der støttede Abels familie eller adelige rivaler, blev ofte sat under pres.

Samarbejde og støtte:

Christoffer støttede klostre, der understøttede hans magt eller var økonomisk produktive.

F.eks. Cistercienserklostre som Sorø og Esrum blev fortsat betragtet som nyttige allierede.

Klostrene kunne fungere som rådgivere, mæglere eller leverandører af ressourcer til kongemagten.

Samlet vurdering:

Christoffers politik over for klostrene var pragmatiske og strategiske: han støttede dem, der gav politisk eller økonomisk fordel, men modsatte sig dem, der udfordrede kongemagten.

Biografi:

Christoffer 1. regeringstid blev en lang kamp med broren Abels slægt, som følte, at Christoffer havde frarøvet dem tronen. Og som en udløber af dette lå kongen ligeledes i en bitter strid med ærkebiskop Jakob Erlandsen. Ærkebiskoppen var af Hvide-slægten, der havde været tilhængere af Abel, og gjorde derfor sit yderste for at bekæmpe Christoffer. Dette kom bl.a. til udtryk, da han nægtede at krone Christoffers 5-årige søn Erik til medkonge og tronfølger. Og forholdet blev bestemt ikke bedre af, at Christoffer forlangte, at kirken skulle stille med mænd og midler til kampen mod Abel-slægten.

Konflikten mandede ud i, at ærkebiskoppen i 1259 på ydmygende vis blev fængslet iført ikke-kirkelige klæder og en hue af rævehaler. Christoffer stod efter al sandsynlighed bag dette, og resultatet blev, at de Jakob Erlandsen tro kirkestifter - Lund og Roskilde - bandlyste kongen. Sagen blev indbragt for Pavens domstol, hvor den 15 år senere afgjort til kongemagtens fordel. I mellemtiden var Christoffer for længst død.

Begivenheder:

1254: Christoffer får sin søn Erik valgt til medkonge og tronfølger. Jakob Erlandsen nægter at krone ham.

1254: Jakob Erlandsen bliver indsat som ærkebiskop i Lund.

1256: Rigets øverste kirkefolk samles til et møde i Vejle. De vedtager en erklæring rettet mod Christoffer om, at et hvert overgreb på en biskop vil medføre gudstjenesteforbud.

1258: Christoffer forsøger atter at få Erik kronet, men Jakob Erlandsen nægter igen.

1259: Jakob Erlandsen fængsles.

Erik 5. Klipping (1259–1286)

Søn af Christoffer 1.

Konge af Danmark: 1259–1286

Tilnavn: Klipping (pga. hans mønters klippede kant)

Baggrund: Søn af Christoffer I; blev konge som barn under en formynderregering

I 1282 måtte han udstede håndfæstningen – Danmarks første (en slags grundlov).

Dræbt i Finderup Lade 1286 (mordet aldrig opklaret).

Forhold til klostre:

Generelt forhold:

Erik V havde et forhold præget af pragmatisme: han støttede klostre, der var loyale eller gav økonomisk/militær støtte.

Mange klostre var stadig skattefrie, men Erik kunne udnytte politiske alliancer med dem.

Støttede klostre:

Cistercienserklostre:

Sorø Kloster – fortsat et vigtigt økonomisk og politisk center.

Esrum Kloster – økonomisk produktivt og loyalt.

Andre cistercienserklostre, der havde god jorddrift og ressourcer til kongemagten.

Andre klostre: Klostre i byer som Roskilde, Odense og Viborg, som kunne give politisk legitimitet eller støtte til kongens administration.

Konflikter:

Konflikter opstod med klostre, der nægtede at samarbejde eller betalte skatter til rivaler.

Den voksende adel og enkelte klostre kunne udfordre kongens krav, især i forbindelse med økonomi og rettigheder.

Formål med støtten:

Fastholde politisk og religiøs legitimitet.

Sikre ressourcer og støtte i konflikter med adelen.

Styrke centralmagtens kontrol gennem loyale klostre.

Kort sagt: Erik Klipping støttede primært cistercienserklostre og politisk nyttige klostre, mens han var mere konfronterende over for dem, der modsatte sig kongens krav.

Biografi:

Erik Klipping var kun 10 år, da hans far døde i 1259, og selvom det lykkedes hans mor, Margrethe Sprænghest, at få kronet Erik samme år, kom hun til at kæmpe hårdt for Eriks trone. Bl. a. blev de begge taget til fange under et slag, og Erik kom til at tilbringe 3 år af sin barndom i fangenskab.

Først og fremmest var det Eriks egen familie, der bekæmpede ham. Efterkommere af Eriks to farbrødre, Erik Plovpenning og Abel, følte sig snydt for større eller mindre dele af kongeriget. Men også rigets stormænd voldte Erik besvær. Stridighederne gjaldt kongemagtens rettigheder og pligter, og resultatet blev, at Erik måtte underskrive en meget stram håndfæstning.

Det måtte ende galt, og Erik fik da også den tvivlsomme ære at blive den sidste danske konge, som blev myrdet. Den 22. november 1286, blev han dræbt i Finderup Lade ved Viborg. Med 56 dolkestik af sine egne mænd, som det bl.a. hedder i nogle af samtidens beretninger. Dømt for mordet blev en gruppe stormænd, hvoraf Marsk Stig og grev Jakob af Nørrehalland var de vigtigste. Men hvem, der gjorde det, ved vi reelt ikke. Der var mange, der havde et motiv.

Begivenheder:

1259: Erik kronet i Viborg Domkirke.

1261: Erik og hans mor, Margrete Sprænghest tages til fange under slaget ved Lohede i Slesvig.

1264: Jakob Erlandsen må nedlægge sit embede.

1276: Erik Klipping får på et hof i Nyborg valgt sin 2-årige søn Erik (Menved) til sin efterfølger.

1282: Erik Klippings håndfæstning.

1286: Erik Klipping myrdes i Finderup Lade.

Erik 6. Menved (1286–1319)

Søn af Erik Klipping. Blev konge som barn, regerede ind i 1300-tallet.

Førte kostbare krige i Nordtyskland og Sverige.

Øgede skatterne, svækkede kongemagten.

Konge af Danmark: 1286–1319

Tilnavn: Menved

Baggrund: Søn af Erik V Klipping; blev konge som barn under formynderregering, voksede op til en stærk og aktiv konge

Forhold til klostre;

Generelt forhold:

Erik VI havde et pragmatisk og strategisk forhold til klostrene.

Klostrene blev både set som økonomiske ressourcer og politiske allierede, men han kunne også bruge pres og krav om støtte i sin udenrigs- og militærpolitik.

Støttede klostre:

Cistercienserklostre:

Sorø Kloster og Esrum Kloster – fortsat økonomisk og politisk vigtige.

Andre cistercienserklostre med god jorddrift og ressourcer til kongens militære kampagner.

Andre klostre, især i byer med strategisk betydning, blev støttet, hvis de kunne give legitimitet eller hjælpe med administration.

Konflikter:

Erik VI krævede ofte økonomisk støtte til sine krige, hvilket kunne føre til spændinger med klostre, der havde privilegier eller skattefrihed.

Han kunne sætte pres på klostre for at betale penge eller stille ressourcer til rådighed til militære ekspeditioner.

Formål med støtten:

Fastholde politisk og religiøs legitimitet.

Sikre ressourcer til hans mange krigs- og udenrigspolitiske kampagner, især i Nordtyskland.

Styrke kongemagtens centralisering ved at støtte loyale klostre.

Kort sagt: Erik VI Menved brugte klostrene både som økonomiske og politiske redskaber, støttede loyale klostre og pressede dem, der modsatte sig kongen.

Biografi:

Erik Menved blev konge som 12 årig, og det blev derfor først og fremmest hans mor Dronning Agnes, der kom til at regere, indtil han blev myndig. Men hun måtte arbejde for at bevare magten. Noget af det første, der skete, var nemlig, at Marsk Stig, Jakob af Nørrehalland og en række andre stormænd blev dømt fredløse for mordet på Erik Klipping. Det resulterede i, at de flygtede til Norge og sammen med den norske konge bekrigede Danmark.

Ved Eriks overtagelse af magten i 1293 ophørte disse kampe, men det betød ikke fredelige tider.

Kongen havde travlt med at befæste sin position syd for Ejderen og i Østersøområdet foruden, at han også blandede sig i svenske og norske forhold. Dette blev efterhånden for meget for de danske stormænd, der to gange direkte nægtede at bakke op om Eriks krigsplaner. Også de nordjyske bønder gjorde oprør over, at de skulle være med til at finansiere Eriks udenrigspolitiske ambitioner. Endelig måtte Erik bruge de sidste år af sin regeringstid på at bekæmpe broren Christoffer 2., der stod i spidsen for endnu et oprør. Alle disse kampe var kostbare, og da Erik døde i 1319, efterlod han et rige, hvor store dele var pantsat, og hvor der herskede stor kaos.

Begivenheder:

1287: Grev Jakob af Nørrehalland og Marsk Stig Andersen dømmes sammen med andre fredløse for mordet på Erik Klipping.

1289: Jens Grand udnævnes som ny ærkebiskop.

1289: Den norske konge foretager sammen med bl.a. de fredløse en række angreb på Danmark.

1294: Ærkebiskop Jens Grand fængsles af Erik.

1295: Jens Grand flygter til Rom, hvor han lægger sag an mod Erik. Sagen afsluttes til fordel for Erik i 1302.

1313: Nordjyske bønder gør oprør mod Erik, men oprøret bliver slået ned.

Danske konger i 1300-tallet

Christoffer 2. (1320–1326 og 1329–1332)

Søn af Erik 5 Klipping

Bror til Erik Menved.

Blev konge på stændernes betingelser (meget svag kongemagt).

Mistede gradvist hele riget til pantsættelser pga. gæld.

Da han døde i 1332, blev Danmark i praksis uden konge (1332–1340).

Regeringstidens kendetegn:

Svag centralmagt

Christoffer II kom til magten efter en periode med konflikt og uro.

Han manglede støtte fra adel og rigsråd, hvilket svækkede kongemagten fra starten.

Økonomi og pantsætning:

For at skaffe støtte til kronen pantsatte Christoffer store dele af kongens jord og områder til tyske adelsfolk og kreditorer.

Dette førte til, at kongemagten blev svækket yderligere, og store dele af Danmark var under adelens og udenlandske kreditorers kontrol.

Konflikter med adel og kirke

Han havde spændinger med rigsråd og bisper, som både ville sikre deres privilegier og kontrollere kongen.

Dette førte til ustabilitet og politiske konflikter gennem hele hans regeringstid.

Generelt forhold til Klostrene:

Christoffer II havde et svagt og afhængigt forhold til klostrene, fordi hans kongemagt var svækket af adelens pres og økonomiske problemer.

Klostrene var både økonomisk og politisk vigtige, men havde ofte privilegier og skattefrihed, som begrænsede kongens handlefrihed.

Støtte og samarbejde:

Kongen støttede typisk klostre, der kunne bidrage med økonomisk eller politisk støtte.

Cistercienserklostre som Sorø Kloster og Esrum Kloster blev fortsat betragtet som vigtige, da de var økonomisk produktive og politisk neutrale eller loyale.

Andre klostre i byer med strategisk betydning kunne få støtte, hvis de kunne legitimere kongens magt.

Konflikter:

Christoffer II havde spændinger med klostre, der nægtede at betale skatter eller yde bidrag til kongen, især under hans økonomiske krise.

Da han måtte pantsætte store dele af kongens jord til tyske kreditorer, blev mange klostres privilegier sat under pres.

Formål:

Fastholde politisk og religiøs legitimitet i en periode med svag kongemagt.

Sikre økonomisk støtte, når pantsætning og lån ikke dækkede kongens udgifter.

Fremme loyalitet fra klostre, som kunne fungere som stabiliserende elementer i et ustabilt rige.

Biografi

Da Erik 6. Menved døde, efterlod han et land i kaos og uden tronarving. Dermed fik broderen Christoffer 2. chancen som konge. Men de danske stormænd lod ham kun blive konge mod, at han underskrev en håndfæstning, der i høj grad begrænsede mulighederne for at opkræve skatter. Det store problem var dog, at det meste af Danmark var pantsat, og skulle han gøre noget ved det, måtte han bryde håndfæstningen. Oprøret mod ham lod da heller ikke vente længe på sig, og resultatet blev, at Christoffer måtte pakke sine kister og drage i eksil i Nordtyskland. Oprørets holstenske bagmænd med grev Gerhard ("Den kullede Greve") i spidsen fik i stedet indsat den 10-årige hertug Valdemar af Sønderjylland som konge. Det havde naturligvis kun til hensigt, at grev Gerhard som formynder for Valdemar skulle være den reelle styrer af landet.

Efter fire år i eksil fik Christoffer dog chancen igen. Jyske stormænd genindsatte ham som konge, men han fik aldrig den store magt, og reelt havde han ikke meget at regere over. Efter Christoffers død gik landet totalt i opløsning, og der skulle gå 8 år før Danmark igen fik en konge.

Begivenheder:

1324: Kroning af Christoffer og hans søn Erik som medkonge.

1326: Christoffer afsættes som konge.

Valdemar III (1314–1364)

Konge af Danmark: 1326–1330

Baggrund: Søn af Erik II af Pommern; blev sat på tronen som marionetkonge af adelen under Christoffer II's afsættelse

Tilnavn: Ingen officielt kendtmar 3. (1326 - 1330)

Regeringstid og magtforhold:

Svag centralmagt

Valdemar III blev konge som barn/ung mand under adelens kontrol, især de tyske lensherrer, som havde stor indflydelse på riget.

Hans regeringstid var præget af adelens dominans og pantsætning af kongens jord, hvilket svækkede kongemagten yderligere.

Forhold til kirken:

Kirken havde stor selvstændighed, og Valdemar III kunne ikke udøve stærk kontrol over biskoper eller klostre.

Han forsøgte at opretholde formel støtte fra kirken for at legitimere sin kongetitel, men kongens faktiske magt var begrænset.

Klostre:

Klostre fortsatte med at fungere som økonomiske og politiske institutioner, men deres støtte var primært til adelens side, da kongen var svag.

De store cistercienserklostre som Sorø Kloster og Esrum Kloster bevarede deres privilegier, men blev i praksis ofte mere afhængige af adelens beskyttelse end kongens.

Formål og begrænsninger:

Formelt blev kirken og klostrene betragtet som allierede, men Valdemar III havde begrænset mulighed for at bruge dem til egen magt.

Regeringen var derfor præget af passivitet og afhængighed af adelen frem for aktiv støtte fra klostre og kirke.

Kort sagt:

Valdemar III (1326–1330) havde et svagt forhold til kirken og klostrene, hvor formel støtte eksisterede, men hans faktiske magt var minimal, og de vigtigste klostre var ofte mere loyale over for adel og lensherrer end kongen selv.

Biografi:

Valdemar 3. var kun 10 år gammel, da han blev indsat som konge. Inden da var han hertug af Sønderjylland, en titel som han måtte afstå ved kongedømmets aflysning. Han blev hyldet af Viborg landsting, men det var den holstenske Grev Gerhard, der som Valdemars formynder kom til at regere. Danmark var reelt pantsat til holstenske grever og danske stormænd.

Men en række af de jyske stormænd blev trætte af at være under holstensk herredømme. De udnyttede en modsætning mellem Grev Gerhard og Johan, en anden holstensk greve og panthaver og fik i 1330 Christoffer 2. genindsat som konge. Han holdt dog kun to år og derefter fulgte otte år, hvor landet var uden konge.

Efter afsættelsen som konge vendte Valdemar som hertug tilbage til Sønderjylland; til at begynde med dog stadig med Grev Gerhard som sin formynder.

Begivenheder:

1326: Christoffer 2. afsættes som konge.

1327: Vejle får købstadsrettigheder.

1330: Jyske stormænd og den holstenske grev Johan genindsætter Christoffer 2. som konge i stedet for Valdemar 3.

Interregnum (1332–1340)

Ingen konge – landet styret af holstenske grever og andre pantsættere.

Baggrund:

Perioden 1332–1340 kaldes ofte for “den udenlandske kongemagt” eller “interregnum”.

Den følger efter Valdemar Atterdag ikke var konge endnu, og Danmark havde ingen effektiv centralmagt efter Christoffer II's død i 1332.

Danmark blev i praksis opdelt i len og områder, som blev styret af adel, rigsråd og udenlandske kreditorer.

Hovedtræk:

Fravær af en stærk konge.

Christoffer II døde i 1332, og hans søn, Erik Menveds efterkommere, var endnu ikke etableret som effektiv konge.

Kongemagten blev svækket betydeligt, og Danmark blev i praksis kontrolleret af adelen og udenlandske panthavere.

Økonomisk og politisk situation:

Kongemagten havde optaget store lån fra rigsborgere og tyske adelsfolk, hvilket førte til omfattende pantsætning af kongens områder.

Mange danske herreder og landsbyer blev i praksis styrt af lokale lensherrer eller tyske kreditorer.

Kongemagtens rolle:

Formelt eksisterede kongen, men hans myndighed var begrænset, og den centrale administration var stort set lammet.

Dette var en periode med feudalisme og decentralisering, hvor adelens og kirkens magt voksede.

Vigtige konsekvenser:

Svækkelsen af kongemagten i 1332–1340 førte til, at Valdemar Atterdag senere måtte genopbygge centralmagten.

Perioden illustrerer hvor sårbar kongemagten var over for økonomisk pres og adelens magt.

Kort sagt: 1332–1340 var en periode med næsten ingen central kongemagt, hvor adel og udenlandske kreditorer dominerede, og Danmark var opdelt i len og områder uden stærk kongelig styring.

Valdemar 4. Atterdag (1340–1375)

Søn af Christoffer 2.

Genopbyggede Danmark stykke for stykke (deraf navnet Atterdag = “en ny dag”).

1360: Gjenerobrede Skåne.

1361: Erobrede Gotland (slag ved Visby).

Styrkede kongemagten, men skabte også mange fjender.

Kongemagt:

Genopbygning af centralmagten

Da Valdemar blev konge i 1340, var Danmark opdelt og svækket efter Christoffer II's død og interregnum-perioden 1332–1340.

Han arbejdede systematisk på at erobre pantsatte områder tilbage, konsolidere kongemagten og reducere adelens magt.

Økonomisk politik:

Genindførte skatter og afgifter for at finansiere opkøb af pantsatte len og udbygning af centralmagt.

Brugte både diplomati og militær magt til at få kontrol over danske og udenlandske len.

Forhold til klostre:

Støtte:

Valdemar IV støttede især cistercienserklostre, fx Sorø Kloster og Esrum Kloster, som var økonomisk produktive og loyale.

Klostre, der kunne hjælpe med administration, rådgivning eller politisk legitimitet, blev støttet.

Konflikter:

Klostre med privilegier, der modsatte sig kongens centralisering eller krav om bidrag, kunne blive presset.

Valdemar IV anvendte både økonomisk pres og politisk strategi for at sikre samarbejde fra klostrene.

Formål med forholdet:

Fastholde religiøs og politisk legitimitet.

Sikre økonomiske ressourcer og stabilitet i kongemagten.

Styrke centraladministrationen efter årtiers svækkelse af kongemagten.

Kort sagt: Valdemar IV Atterdag genopbyggede kongemagten efter krisen, støttede loyale og økonomisk stærke klostre, især cistercienserklostre, og pressede dem, der modsatte sig kongen, for at styrke centralmagten.

Biografi:

Da Valdemar 4. blev konge, afsluttedes en periode på 8 år, hvor Danmark havde været på fremmede hænder og uden konge. Det var dog et ganske lille rige den unge Valdemar overtog. Han blev nemlig konge med ret til at indløse de pantsatte dele af riget og havde til at begynde med kun den nordligste del af Nørrejylland. Til gengæld var han en driftig herre og fik i løbet af 6 år hele riget undtagen Skåne tilbage. Metoden var lige dele diplomati og vold, og han var bestemt ikke elsket af alle. Mange så ham som en hensynsløs krigsherre, der udnyttede sine undersåtter til det yderste. Også udadtil fik Valdemar mange fjender, og i kraft af dette var han ved at sætte det hele over styr igen. Både holstener, hanseater og svenskere vendte sig mod ham, og han havde faktisk mistet det hele, indtil det danske rigsråd kom ham til undsætning. Ved hjælp af en separat fredsaftale med Hansestæderne fik de skaffet Valdemar så meget luft, at han kunne redde situationen med skindet på næsen.

I den nationale historieskrivning er Valdemar dog blevet husket som den, der genrejste landet, og på den måde hører han til historiens folkekære konger.

Begivenheder:

1346: Valdemar sælger Estland.

1348: Danmark hærages af pest og cirka halvdelen af befolkningen dør.

1351: Jysk-holstensk-slesvigsk oprør mod Valdemar.

1357: Jysk-holstensk-slesvigsk oprør mod Valdemar.

1361: Valdemar erobrer Gotland.

1362: Gåsetårnet i Vordingborg bygges.

1362: Valdemar kommer i krig med Hansestæderne.

1368: Valdemar flygter til Tyskland efter krig med Hansestæderne, Holsten, Sverige og Mecklenborg.

1370: Fredsaftale i Stralsund (med Hansestæderne).

Hvilke klostre var på den tid.

Cistercienserklostre (mest magtfulde og produktive):

Sorø Kloster – Sjælland, økonomisk og politisk centralt.

Esrum Kloster – Nordsjælland, vigtig for kongemagtens ressourcer.

Vitskøl Kloster – Nordjylland, cistercienserordenens tidlige danske grundlæggelse.

Dronninglund Kloster – Nordjylland.

St. Peders Kloster (Odense) – økonomisk og strategisk vigtigt.

Benediktinerklostre:

Lund Kloster – Skåne (da Skåne var dansk), kirkelig og politisk betydning.

Ringsted Kloster – Sjælland, gravsted for konger, stor symbolsk betydning.

Clausenborg Kloster – Sjælland.

Andre betydende klostre:

Roskilde Kloster – tæt på biskop og rigsråd, politisk vigtig.

Viborg Kloster – central i Jylland, strategisk og administrativ betydning.

Aarhus Kloster – Jylland, tæt på by og handel.

Kort sagt:

Cistercienserklostre var de mest magtfulde økonomisk og ofte støttet af konger som Erik Menved, Christoffer II og Valdemar Atterdag.

Benediktinerklostre og byklostre havde ofte symbolsk, politisk og strategisk betydning.

Kongerne støttede loyale klostre for økonomisk hjælp, rådgivning og legitimitet, mens klostre med privilegier, der begrænsede kongemagten, kunne blive presset.

Oluf 2. (1376–1387)

Søn af Håkon 6. af Norge og Margrete (datter af Valdemar Atterdag).

Valgt som konge af Danmark som barn.

Døde ung i 1387.

Oluf II (1376–1387)

Konge af Danmark og Norge: 1376–1387

Tilnavn: Ingen fast tilnavn, ofte blot omtalt som Oluf II.

Regentskab: Var barn under sin fars død i 1375/76, så regeringen blev ledet af rigsråd og hans mor, dronning Helvig.

Forhold til kirken og klostre:

Generelt:

Som barn havde Oluf II ingen egentlig personlig magt, så forholdet til kirken og klostrene blev i praksis styret af rigsrådet og hans mor.

Kirken var stadig en vigtig politisk aktør, især i spørgsmål om skatter og legitimt styre.

Støtte:

Cistercienserklostre som Sorø og Esrum fortsatte med kongelig støtte gennem administration og økonomiske privilegier.

Klostre og bispesæder blev støttet, hvis de kunne legitimere den unge konges magt.

Konflikter / pres:

Perioden var præget af adelens og rigsrådets styring, hvilket kunne begrænse kirkens uafhængighed.

Nogle klostre måtte bidrage økonomisk til kongemagten gennem skatter eller lån.

Formål med forholdet:

Sikre politisk og religiøs legitimitet for den unge konge.

Fastholde loyale klostre som støttepunkter i et regime styret af rigsråd.

Sikre ressourcer og administration gennem kirkens netværk.

Kort sagt:

Oluf II's forhold til kirken og klostrene var støttende, men pragmatisk, styret af rigsråd og dronning Helvig, med fokus på legitimitet, loyalitet og økonomisk støtte, mens klostre og kirke fortsat havde betydelig politisk indflydelse.

Biografi:

Valdemar Atterdag efterlod sig ingen sønner, og han havde derfor lovet tronen til barnebarnet Albrecht af Mecklenburg; en søn af Valdemars ældste datter, Ingeborg. Men i Norge sad en yngre datter, Margrete 1., og havde andre planer. Ved en rask manøvre fik hun ved farens død i stedet udnævnt sin søn Oluf 2. til konge. Han var dog kun 5 år, så Margrete blev udnævnt som formynder for ham.

Om Olufs regeringstid ved vi ikke meget udover, at det var Margrete, der styrede landet sammen med drosten Henning Podebusk. Men det var en dreng med store muligheder. Udover at være konge i Danmark var han arving til den norske trone og kunne desuden med en vis rimelighed gøre krav på den svenske. Den norske fik han ved sin fars død, da han var 10 år, og senere var han også lige på nippet til at få den svenske. De svenske stormænd var ved at være træt af Albrecht 3. af Mecklenburg, som havde fortrængt Olufs farfar, Magnus Erikson, som svensk konge. Det hele fik dog en brat ende, da Oluf døde pludseligt i en alder af bare 17 år.

Begivenheder:

1376: Margrete 1. bliver Olufs formynder

1380: Olufs far - Haakon af Norge - dør, og Oluf bliver ligeledes konge af Norge.

Margrete 1. (regerede 1387–1412)

Datter af Valdemar Atterdag.

Valgt til regent efter sønnen Olufs død.

Dygtig politiker, samlede Norden under sin ledelse.

Stod bag Kalmarunionen i 1397, hvor Danmark, Norge og Sverige fik fælles konge (Erik af Pommern).

Forhold til kirken og klostrene:

Generelt forhold:

Margrete havde et stærkt og strategisk forhold til kirken, som hun brugte til at styrke sin centralmagt.

Kirken blev betragtet som en allieret i legitimering af hendes magt, især i Danmark og Norge, og senere Sverige.

Støtte til klostre:

Margrete fortsatte traditionen med at støtte økonomisk stærke og loyale klostre, især cistercienserklostre som Sorø og Esrum.

Klostre og kirkelige institutioner, der kunne bidrage med rådgivning eller ressourcer, blev støttet.

Klostre blev også brugt som formidlere mellem kongemagten og lokalbefolkningen, især i de oprørske områder.

Konflikter eller pres:

Klostre med privilegier, der begrænsede kongemagten eller rigsrådets kontrol, kunne blive presset til at yde økonomisk eller administrativ støtte.

Margrete var kendt for sin politiske pragmatisme, og kirken blev ofte behandlet med diplomatisk balance mellem støtte og pres.

Formål:

Sikre politisk og religiøs legitimitet som kvindelig hersker i en patriarkalsk tid.

Fastholde centralmagts kontrol gennem loyale klostre og kirkelige institutioner.

Dannelsen af Kalmarunionen:

Efter sin mands død blev Margrete formynder for sin søn, Oluf, som både var konge af Danmark og Norge.

Da Oluf døde, sikrede Margrete, at hendes adoptivsøn, Erik af Pommern, blev konge i både Danmark, Norge og Sverige, hvilket førte til dannelsen af Kalmarunionen.

Styret af Norden:

Margrete opbyggede et stærkt centraliseret styre med håndplukkede embedsmænd.

Hun svækkede adelens magt gennem forordninger, der forbød private borge og krævede tilbagelevering af overtaget krongods.

Hun fik også kontrol over Slesvig gennem at blive formynder for en enkeheruginde og styrede dermed den nordatlantiske union, der også inkluderede Grønland og Færøerne.

Eftermæle:

Margrete den Første er en af de mest betydningsfulde kongelige figurer i Nordens historie.

Hendes politiske tæft og tålmodighed gjorde hende til en af de mægtigste kvinder i middelalderen.

Hendes historie er blevet skildret i den danske spillefilm Margrete den Første fra 2021.

Bruge klostrene som økonomiske og politiske ressourcer til administration og unionens konsolidering.

Kort sagt:

Margrete I havde et stærkt, strategisk og pragmatisk forhold til kirken og klostrene. Hun støttede loyale institutioner som cistercienserklostre, brugte dem som rådgivere og legitimering, men kunne samtidig presse dem til at bidrage økonomisk og administrativt.

Biografi:

Margrete levede i høj grad op til sin far Valdemar 4. Atterdags dristighed og tæft for at dreje en situation til egen fordel. Og da hun samtidig også var udstyret med den fornødne tålmodighed til at vente til det rette øjeblik, lykkedes det hende at blive den reelle danske magthaver i 36 år, selvom hun aldrig havde titel af regerende dronning.

Da Valdemar Atterdag døde, fik hun således med en hurtig manøvre indsat sin søn Oluf 2. som konge og sig selv som formynder. Dette skete på bekostning af søsteren Ingeborgs søn Albrecht, der faktisk var blevet lovet tronen. Og da Oluf døde som 17-årig, lykkedes det atter Margrete at hindre Albrecht i at blive konge. Kun en uge efter Olufs død var hun blevet udnævnt til "fuldmægtig frue og husbond, Danmarks riges formynder". Tilsvarende titel opnåede hun kort efter også i Norge og Sverige. Hun fik også afgørende indflydelse på det kommende kongevalg, som hun i 1396 benyttede til at få indsat sin unge slægtning Erik 7. af Pommern som konge, men med sig selv som den egentlige regent.

Den falske Oluf

Margrete den Første

I 1402 dukkede der pludselig en mand op i Preussen iog hævdede, at han var søn af Dronning Margrete, og dermed konge af Norden. Den rigtige kong Oluf døde tilbage i 1387 - kun 17 år gammel på Falsterbo slot i Skåne, hvorpå dronning Margrete var blevet udnævnt til regent for Danmark og Norge. Senere adopterede hun sin søsters dattersøn, Erik af Pommern, som blev kronet til konge af Norden i 1397.

Flere samtidige skriftlige kilder vidner om de dramatiske begivenheder. Johan von Posilge (1340-1405), som er en af de vigtigste kilder til Tyske Ordens historie i denne periode, beretter at der i 1402 dukkede en fattig og syg mand op i byen Graudenz i Preussen (nu Grudziadz i Polen). Han blev opdaget af nogle købmænd, som hævdede at han til forveksling lignede den tidligere kong Oluf. Mange hædrede ham som konge og han blev bragt til Gdansk (Danzig). Rygtet gik, at dronning Margrete i sin tid havde forsøgt at forgive sin søn, men han var undsluppet og en anden var blevet forgivet i hans sted. Dronningen krævede nu falskneren udleveret, og højesteren sendte ham med nogle ordensriddere til Kalmar. Her blev han fundet falsk i alle sager og dømt til døden. Han blev ført til det store marked i Skåne og brændt på bålet.

Der er faktisk bevaret originale dokumenter, som bekræfter historien i store træk. Den 17. juni 1402 sendte en række danske og svenske rigsråder et brev til højmasteren Konrad von Jungingen, hvor de krævede, at han udleverede den ”bagvasker, falskner og forræder, som kalder sig Oluf”, da han var til ”stor hån for vor nådige frue dronningen og hendes tre kongeriger”. Samtidig kunne de bevidne den unge kong Olufs død i 1387. Højmasteren svarede dronningen i et brev fra Malbork (Marienburg), dateret 21. juli 1402, at han sammen med riddere fra Tyske Orden ville sende manden, som kaldte sig konge af Danmark.

Derefter fulgte en offentlig retssag i Danmark. Den falske Oluf blev dømt til døden og brændt på bålet ved markedet i Falsterbo, hvor købmænd fra hele Nordeuropa var vidne til henrettelsen.

Disse begivenheder fandt sted samtidig med den Tyske Ordens besættelse af Gotland (fra 1398), og de politiske spændinger mellem den Nordiske Union og Tyske Orden var således på sit højeste i 1402. Dronning Margrete truede med at generobre øen, hvilket senere førte til belejringen af Visby det følgende år.

Begivenheder:

1388: Erik 7. af Pommern bliver norsk konge.

1388: Margrete vælges til regent i de tre nordiske lande.

1396: Erik 7. af Pommern vælges til konge i Danmark og Sverige.

1397: Danmark, Norge og Sverige sluttet sammen i Kalmar Unionen. Erik 7. af Pommern kronet til konge over alle tre lande.

Danske konger i 1400-tallet

Erik af Pommern (1396–1439)

Adoptivsøn af Margrete 1.

Kronet som konge af Danmark, Norge og Sverige i Kalmarunionen (1397).

Førte langvarige krige mod Holsten/Hanseforbundet - tømte statskassen.

Blev afsat i 1439 og trak sig tilbage til Gotland.

Forhold til kirken og klostre:

Generelt forhold:

Erik af Pommern havde et traditionelt og formaliseret forhold til kirken, hvor kirken blev betragtet som en vigtig støtte for legitimitet.

Han søgte alliance med biskopper og klostre for at styrke centralmagten i de tre riger.

Støtte til klostre:

Cistercienserklostre fortsatte med kongelig støtte, især Sorø Kloster og Esrum Kloster, som var økonomisk stærke og politisk loyale.

Andre klostre, især i byer med strategisk betydning, blev støttet, hvis de kunne hjælpe med administration eller legitimitet.

Støtten kunne være økonomisk (donationer, privilegier) eller juridisk (beskyttelse af klostrenes rettigheder).

Konflikter / pres:

Erik af Pommern havde konflikter med nogle biskopper og klostre, især hvis de modsatte sig kongens politik eller unionens centralisering.

Han kunne kræve bidrag eller ressourcer til krigsførelse, især mod hans modstandere i Nordtyskland og Hanseforbundet.

Formål med forholdet:

Sikre politisk og religiøs legitimitet som konge af tre riger.

Fastholde loyalitet hos klostre og bisper, som kunne støtte unionens administration.

Bruge klostrene som økonomiske og politiske ressourcer i en periode med krige og spændinger med adelen og Hanseforbundet.

Kort sagt:

Erik af Pommern havde et strategisk og pragmatisk forhold til kirken og klostrene: han støttede loyale institutioner som cistercienserklostre økonomisk og politisk, men kunne samtidig presse dem til at bidrage til centralmagten og unionens administration.

Biografi:

Erik 7. af Pommern blev konge i en alder af kun 14 år, men indtil Margrethe 1.s død i 1412 var det reelt hende, der trak i trådene. Hun sørgede samtidig for, at Erik kom i en grundig "kongelære".

Men på trods af oplæringen, fik Erik ikke den store succes som konge. Han rodede sig ud i en række konflikter med Holstenerne og Hansestæderne, som indebar, at han mistede store dele af Slesvig og måtte udskrives større og større skatter. Blandt de nye skatter var en afgift på udenlandsk skibstrafik i Øresund - "Øresundstolden", som først blev afskaffet i 1857.

Skatterne medførte bl. a. et oprør fra svensk side, som endte med, at Erik fik indskrænket sin magt og måtte anerkende rigsrådenes ret til at være med til at styre. Siden fulgte også et oprør fra danske bønder. Her fejlbedømte Erik situationen, og forholdet til det danske rigsråd blev gradvist dårligere. Til sidst blev Erik afsat som konge. I første omgang søgte han tilflugt på Gotland, hvor han blev indtil i 1449, da svenskerne forsøgte at indtage øen. Derefter drog Erik hjem til Pommern, hvor han døde og blev begravet.

Begivenheder:

1397: Danmark, Norge og Sverige sluttet sammen i Kalmar Unionen. Erik af Pommern kronet til konge over alle tre lande.

1400: Johann Gutenberg opfinder bogtrykket med løse typer. (Tyskland)

1426: Øresundstolden indføres.

1427: Slottet "Krogen" (det senere Kronborg) opføres.

1429: Janne d' Arc redder Frankrig fra sammenbrud.

1432: Erik mister det meste af Slesvig til Holstenerne.

1432: Fredsaftale mellem Danmark og Hansestæderne, som slipper for Øresundstolden.

1438: Bondeoprør mod herremænd og kirken.

Christoffer af Bayern (1440–1448)

Nevø af Erik af Pommern.

Kronet som konge af Danmark, Norge og Sverige.

Kaldet "folkekær" konge, men døde ung og barnløs i 1448.

Valgt som konge af Kalmarunionen efter Margrete I's død; var barnebarn af Margrete I's søster

Forhold til kirken og klostre:

Generelt forhold:

Christoffer af Bayern havde et traditionelt samarbejde med kirken, som var vigtig for legitimitet i de tre riger.

Han var afhængig af biskopper og rigsråd, især fordi han var ung og ofte fraværende i nogle dele af riget.

Støtte til klostre:

Cistercienserklostre som Sorø og Esrum fortsatte med kongelig støtte, da de var økonomisk stærke og loyale.

Andre klostre med strategisk betydning, fx i Roskilde, Odense og Viborg, blev støttet, hvis de kunne hjælpe med administration eller legitimitet.

Støtten kunne være i form af privilegier, økonomisk støtte eller juridisk beskyttelse.

Konflikter / pres:

Nogle klostre og bisper kunne blive presset til at yde bidrag eller støtte kongen politisk, især i forbindelse med finansiering af krige eller unionens administration.

Konflikter var sjældne, men forekom, hvis klostre modsatte sig kongens krav.

Formål:

Sikre politisk og religiøs legitimitet i Kalmarunionen.

Fastholde loyalitet og ressourcer fra klostre og kirken til kongemagtens administration.

Styrke centralmagten og unionens sammenhængskraft gennem loyale institutioner.

Kort sagt:

Christoffer af Bayern havde et pragmatisk og traditionelt forhold til kirken og klostrene, støttede loyale institutioner som cistercienserklostre økonomisk og juridisk, men kunne samtidig presse dem til at yde bidrag til kongemagten.

Biografi:

Da Erik af Pommern blev afsat, kom nevøen Christoffer af Bayern til og blev konge i både Danmark, Norge og Sverige - dog først efter at have accepteret at regere sammen med de tre landes rigsråd. De helt store konflikter blev det da heller ikke til. I Danmark stoppede han de bondeoprør, som havde medvirket til Eriks fald. Norge gik til at begynde med sine egne veje og var optaget af kampe med Hansestæderne, mens Sverige reelt blev regeret af det svenske rigsråd.

Christoffer holdt forbindelsen til hjemlandet Bayern ved lige, og var til Rigsrådets utilfredshed meget velvillig over for tyskerne. Dette gav sig bl. a. til udtryk ved, at han begyndte at blande sig til fordel for Hansestæderne i disses konflikt med Norge, og at det ofte vrimlede med tyskere ved hoffet.

Christoffers eftermæle er lidt blandet. Svenskerne kaldte ham Barkekonge, fordi der i hans regeringstid var så meget sult, at folk skulle have spist bark. Tyskerne havde et pænere billede af ham som en munter og velnæret lille tysk mand, der elskede fester og optog.

Begivenheder:

1441: Christoffer bliver svensk konge.

1441: De jyske bønder gør oprør. De lider dog et knusende nederlag ved Skt. Jørgensbjerg i Hanherred.

1442: Christoffer bliver norsk konge.

Christian 1. (1448–1481)

Første konge af huset Oldenburg, som stadig sidder på tronen i dag (Frederik 10.).

Gift med Dorothea af Brandenburg.

Forsøgte at fastholde Kalmarunionen, men Sverige (Sverrig dog kun 1457 – 1464). gjorde oprør.

Grundlagte Københavns Universitet i 1479.

Forhold til kirken og klostre:

Generelt forhold:

Christian I havde et traditionelt og tæt forhold til kirken, som var vigtig for legitimitet og støtte, især i begyndelsen af hans regering.

Han forsøgte at sikre loyalitet fra bisper og klostre, samtidig med at han konsoliderede sin magt over adelen.

Støtte til klostre:

Cistercienserklostre som Sorø Kloster og Esrum Kloster blev fortsat støttet, da de var økonomisk stærke og loyale.

Andre klostre i strategiske byer som Roskilde, Odense og Viborg blev også støttet for at sikre administration og lokal legitimitet.

Støtten kunne være økonomisk (donationer, privilegier), juridisk eller politisk.

Konflikter / pres:

Christian I kunne kræve bidrag fra klostre til finansiering af kongemagten, fx til militære kampagner eller tilbagekøb af len.

Konflikter opstod sjældent, men klostre, der modsatte sig centralmagts krav, kunne blive presset.

Formål med forholdet:

Fastholde politisk og religiøs legitimitet som ny konge.

Sikre ressourcer til administration og kongemagts projekter.

Styrke centralmagts kontrol gennem loyale klostre og kirkelige institutioner.

Kort sagt:

Christian I havde et strategisk og traditionelt forhold til kirken og klostrene: han støttede loyale institutioner som cistercienserklostre økonomisk og politisk, mens klostre, der modsatte sig kongemagten, kunne blive presset til at yde bidrag.

Biografi:

Da Christoffer af Bayern døde barnløs, blev tronen tilbudt Christian af Oldenburg. Han var tipoldebarn af Den kullede Greve (Gerhardt 3.), men også i slægt med Erik Klipping.

I første omgang blev han konge af Danmark, mens Norge hurtigt kom til efter en aftale mellem det danske og det svenske rigsråd. Sverige sluttede sig senere til for dog få år efter igen at rive sig løs. Christian var en handlingens mand, som ikke skyede personlig fare eller økonomiske udgifter for at nå sine mål. Dette sammen med et vindende væsen og stor gavmildhed gjorde ham til en populær konge hos den danske adel. Men når han alligevel ikke kan kaldes en stor statsmand, skyldtes det, at disse egenskaber lige så meget var udtryk for manglende realitetssans. Han manglede økonomisk overblik og udskrev derfor store skatter for at dække en tyngende gæld.

Eftermælet blev dog alligevel ganske godt. I de sidste regeringsår styrkedes tronen, gælden formindskedes lidt, og som et slags punktum kunne det første danske universitet oprettes i København i 1479.

Begivenheder:

1450: Christian 1. bliver dansk og norsk konge.

1457: Svenskerne afsætter Karl Knutsson og hylder i stedet Christian som konge.

1460: Christian bliver Lensherre over Slesvig-Holsten.

1464: Elefantordenen indstiftes.

1464: Svenskerne gør oprør mod Christian.

1469: Orkney- og Shetlandsøerne pantsættes til Skotland.

1479: Københavns Universitet grundlægges.

Hans (1481–1513)

Søn af Christian 1.

Valgt som konge i Danmark, senere også i Norge og Sverige.

Ville genskabe Kalmarunionen, men fik store problemer med oprør i Sverige og bondeopstande i Danmark.

Forhold til kirken og klostre:

Generelt forhold:

Hans havde et traditionelt, tæt og pragmatisk forhold til kirken, som var vigtig for legitimitet og støtte til kongemagten.

Han brugte kirken som en allieret i styrkelsen af centralmagt og kontrol over adelen.

Støtte til klostre:

Cistercienserklostre fortsatte med kongelig støtte, fx Sorø Kloster og Esrum Kloster, på grund af deres økonomiske styrke og loyalitet.

Andre klostre i strategiske byer som Roskilde, Odense og Viborg blev støttet for at sikre administration og lokal legitimitet.

Støtten kunne være økonomisk, juridisk eller politisk, fx i form af donationer, privilegier eller beskyttelse af rettigheder.

Konflikter / pres:

Klostre, der modsatte sig kongemagten, kunne blive presset til at yde bidrag til kongens administration eller militære kampagner.

Konflikter var typisk økonomiske eller politiske og blev ofte løst pragmatisk.

Formål med forholdet:

Fastholde politisk og religiøs legitimitet for kongen.

Sikre økonomiske ressourcer og administrativ støtte til centralmagten.

Styrke kongens kontrol gennem loyale klostre og kirkelige institutioner.

Kort sagt:

Kong Hans havde et pragmatisk og traditionelt forhold til kirken og klostrene, hvor han støttede loyale institutioner økonomisk og politisk, mens klostre, der modsatte sig kongen, kunne blive presset til at yde bidrag.

Biografi:

Allerede inden Christian 1.'s død var Hans blevet hyldet som arving i de tre nordiske riger. I første omgang var det dog kun Danmark og Norge, der hyldede ham som konge, mens Sverige lod vente på sig og hørte kun i en kort periode under Hans.

Hans havde et roligt temperament, samtidig med at hun godt kunne demonstrere en vis brutalitet og beregning. Det fik eksempelvis den danske stormand Poul Laxmand at mærke. Det kan ikke bevises, at det var Hans, der stod bag mordet på Laxmand, men morderne blev aldrig straffet og en måned efter benyttede Hans sig af situationen og konfiskerede Laxmands ejendom.

I 1500 måtte Hans inkassere et ydmygende nederlag. Sammen med en 12.000 mand stor hær var han rykket ind i Ditmarsken, som nægtede at anerkende ham som fyrste. Men hæren blev overrasket af marskens ufremkommelige terræn og blev nedkæmpet af letbevægelige bondekrigere.

Hans huskes dog ikke kun for sin hårdhed, men også for sin velvillighed overfor borgerlige personer. I stedet for altid at benytte adelige til embeder, ansatte han også almindelige borgere. På den måde fik han både dygtigere og mere loyale embedsmænd.

Begivenheder:

1490: Hans og hertug Frederik og deler Slesvig-Holsten mellem sig.

1492: Columbus opdager Amerika.

1497: Hans kronet endeligt som svensk konge. Han mister dog magten igen i 1502.

1500: Hans og hertug Frederik (Frederik 1.) prøver forgæves at erobre Ditmarsken.

1502: Stormanden Poul Laxmand myrdes på Højbro i København.

Middelalderen i Danmark strakte sig fra cirka 1000-tallet til Reformationen i 1536. Perioden var præget af afgørende forandringer inden for både politik, religion og samfund. Den lagde grundlaget

for mange af de strukturer, der fortsat definerer landet, herunder kristendommen, et stærkt kongedømme og en lagdelt samfundsstruktur.

Fra vikingetid til kristent kongerige

Overgangen fra vikingetiden til middelalderen var en gradvis proces, hvor kristendommen blev den dominerende religion.

Kristningen af Danmark: Kristendommen kom til landet i løbet af 900-tallet, og med Harald Blåtands dåb blev Danmark officielt et kristent kongerige. Kirken voksede hurtigt i magt og indflydelse og blev en af de største jordbesiddere.

Befolkning og samfund: Danmark var i store dele af middelalderen det mest folkerige land i Norden med omkring en million indbyggere. Samfundet var stærkt klassedelt, hvor den sociale mobilitet var meget begrænset. De fleste var bønder, der enten forpagtede jord fra adelen eller kirken.

Udvikling af magten

Middelalderen var en periode med magtkampe mellem konger, adel og kirke.

Valdemarstiden: Perioden under kongerne Valdemar den Store og hans sønner (ca. 1157-1241) markerede en storhedstid for kongemagten, hvor de sikrede rigets stabilitet og ekspanderede dansk territorium.

Den magtløse periode: I det tidlige 1300-tal blev kongemagten svækket betydeligt, og landet blev pantsat til grever fra Holsten. Efter 1340 genopbyggede Valdemar Atterdag kongerigets magt.

Kalmarunionen: I slutningen af 1300-tallet etablerede Margrete 1. Kalmarunionen, der forenede Danmark, Norge og Sverige. Dette gjorde Danmark til den dominerende magt i Norden.

Samfundsliv og byer

Middelalderens samfund var præget af en hastig udvikling.

Byudvikling: Middelalderen var en vigtig periode for byhistorien. Mange danske byer blev grundlagt, og de udviklede sig til vigtige centre for handel og håndværk.

Arkitektur: Bygningen af borge, klostre og kirker tog fart. Den romanske og gotiske byggestil dominerede, hvor arkitekturen blev et udtryk for kirkens magt og Guds storhed.

Den sorte død: Midt i 1300-tallet blev Danmark ramt af den frygtelige pest, også kendt som Den Sorte Død. Sygdommen spredte sig via handelsruter og udryddede store dele af befolkningen.

Afslutningen på middelalderen

Middelalderen endte i 1536 med Reformationen, der betød et endeligt brud med katolicismen og en styrkelse af kongemagten på bekostning af kirkens magt. Efter en borgerkrig blev Danmark et luthersk-protestantisk rige.

Kilder Atlas over Danske Klostre og Chat GPT.

Indholdsfortegnelse

<i>Indledning</i>	<i>1 – 3</i>
<i>Danske Konger i Middelalderen.</i>	<i>3 – 7</i>
<i>Munkeordener i Danmark</i>	<i>7 - 17</i>
<i>Benedictiner og kongen</i>	<i>17 – 18</i>
<i>Cisterciensere og kongen</i>	<i>18 – 27</i>
<i>Chartreuseordenen og kongen</i>	<i>30 - 27</i>
<i>Augustinerorden og kongen</i>	<i>30 – 34</i>
<i>Dominikaner og kongen</i>	<i>34 – 40</i>
<i>Fransiscaner og Kongen</i>	<i>40 – 48</i>
<i>Karmelterne og Kongen</i>	<i>48 – 53</i>
<i>Helligåndsorden og Kongen</i>	<i>53 – 57</i>
<i>Johanniterordenen og Kongen</i>	<i>57 – 62</i>

<i>Birgittinerordenen og Kongen</i>	62 – 64
<i>Antonitterordenen og Kongen</i>	64 – 66
<i>Trinitarordenen og Kongen</i>	67 – 67
<i>Præmonstratenserordenen</i>	67 – 69
<i>Danske Konger i Middelalderen og personlige forhold til Klostrene.</i>	
<i>Send 1. Tveskæg</i>	70 – 71
<i>Harald 2</i>	71 – 72
<i>Hardeknud</i>	72 – 72
<i>Magnus den Gode</i>	72 – 73
<i>Svend 2. Estridsen</i>	73 – 74
<i>Harald 3. Hein</i>	74 – 75
<i>Knud 2. den Hellige</i>	75 – 76
<i>Oluf 1 Hunger</i>	76 – 77
<i>Erik 1. Ejegod</i>	77 – 79
<i>Niels</i>	79 – 81
<i>Erik 2 Emune</i>	81 – 82
<i>Erik 3. Lam</i>	82 – 83
<i>Oluf 2.</i>	83 – 84
<i>Svend 3 Grathe</i>	84 – 85
<i>Kund 3</i>	85 – 86
<i>Valdemar 1</i>	86 – 88
<i>Knud 4</i>	88 – 89
<i>Valdemar 2. Sejr</i>	89 – 93
<i>Erik 4 Plovpenning</i>	93 – 94
<i>Abel</i>	94 – 95
<i>Christoffer 1.</i>	95 – 96
<i>Erik 5 Klipping</i>	96 – 97
<i>Erik 6 Menved</i>	97 – 98
<i>Christoffer 2</i>	98 – 99
<i>Valdemar III</i>	100 – 100
<i>Interregnum</i>	101 – 101
<i>Valdemar 4 Atterdag</i>	101 – 102
<i>Hvilke kloster</i>	102 – 103
<i>Oluf 2</i>	103 – 104
<i>Margrete 1.</i>	104 – 106
<i>Erik af Pommern</i>	106 – 107
<i>Christoffer af Bayern</i>	107 – 108
<i>Christian 1.</i>	108 – 109
<i>Hans</i>	109 – 110
<i>Middelalderen i DK.</i>	110 – 111